

Kapadokya Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı

Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı

AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE ARASINDAKİ GÜVENLİK İŞ BİRLİĞİ

Onur TULGAR

Yüksek Lisans Tezi

Nevşehir, 2023

AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE ARASINDAKİ GÜVENLİK İŞ BİRLİĞİ

Onur TULGAR

Kapadokya Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı

Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Nevşehir, 2023

ÖZET

TULGAR, Onur. Avrupa Birliği ve Türkiye Arasındaki Güvenlik İş Birliği, Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir, 2023.

Bu çalışmanın amacı, güvenlik yönetimi yaklaşımları ve Türkiye ile AB arasındaki güvenlik iş birliğini çeşitli yönleriyle ele alarak devlet güvenliği kavramını çağın getirdiği yeni zorunluluklar çerçevesinde incelemektir. Bilim ve teknolojinin geliştirdiği ve hızla küreselleşen dünyada, güvenlik yönetimine yönelik birçok yeni yaklaşıma rağmen devlet güvenliği kavramı daha da önemli hale gelmiş, Türkiye gibi ülkeler ile uluslararası siyasal birliklerin zorunlu olarak iş birliğine gitmesini sağlamıştır. Bu bağlamda AB, Türkiye'nin Avrupa güvenliğinde oynadığı kilit rolü defalarca vurgulamış olsa da, Türkiye ile AB arasındaki çalkantılı ilişkiler, savunma ve güvenlik iş birliklerinde açıkça görülmektedir. Öte yandan tehdit algılama ve politika farklılıkları, Türkiye ile AB arasında güvenlik ve savunma konularında ayrışmalara yol açmıştır. Özellikle Arap Baharı ayaklanmalarından bu yana, iki taraf bölgesel güvenlik önceliklerinde birbirinden uzaklaşmıştır. AB kendi içinde bile tek bir sese sahip değilken, Türkiye'den kendi politikaları doğrultusunda hareket etmesini beklemektedir. Öte yandan, 1952'den beri NATO'nun zaman zaman Avrasya'ya yönelen bir parçası olarak genel itibariyle Batı yönelimli dış politikasıyla paralel olarak Türkiye, Avrupa güvenlik yapılarına dâhil olmayı hedeflemektedir. Bu nedenle, Türkiye proje bazlı PESCO'da bir fırsat penceresi görmektedir. NATO'nun AB üyesi olmayan üyelerine Konsey'de PESCO'nun politika yönüne karar vermede istişare hakkı ve PESCO'nun yetenek ve operasyonel modüllerinde tam katılım hakları verilirse, sorunun çözülebileceği düşünülmektedir. Türkiye, PESCO da dâhil olmak üzere olası OGSP yapılarına derinlemesine entegre olma fırsatlarını genişletmeye çalışmalıdır. Bu, AB ile potansiyel ve verimli bir işlem modelinin oluşturulabilmesinin en makul yollarından biri olarak değerlendirilmektedir. AB için Türkiye, beceriksiz bir komşu olarak değil, güvenlik ve savunma sektöründe AB'nin henüz gelişmekte olan Stratejik Pusulası ile Savunma Birliği'ne katkıda bulunabilecek güçlü bir ortak olarak görülmelidir.

Anahtar kelimeler: Türkiye, AB, güvenlik, güvenlik iş birliği.

ABSTRACT

TULGAR, Onur. Security Cooperation Between European Union and Turkey, Master's Thesis, Nevsehir, 2023.

The aim of this study is to examine the concept of state security within the framework of the new obligations brought by the age, by considering security management approaches and security cooperation between Turkey and the EU in various aspects. In a world where science and technology are developing and rapidly globalizing, the concept of state security has become even more important despite many new approaches to security management, and it has made compulsory cooperation between countries such as Turkey and international political unions. In this context, although the EU has repeatedly emphasized the key role Turkey plays in European security, the turbulent relations between Turkey and the EU are evident in their defense and security cooperation. On the other hand, the threat perception and policy differences have led to divergences between Turkey and the EU on security and defense issues. Especially since the Arab Spring uprisings, the two sides have diverged in their regional security priorities. While the EU does not have a single voice even within itself, it expects Turkey to act in line with its own policies. On the other hand, in parallel with its generally Western-oriented foreign policy, as a part of NATO that sometimes turns to Eurasia since 1952, Turkey aims to be included in European security structures. Therefore, Turkey sees a window of opportunity in the project-based PESCO. If non-EU members of NATO are given the right to consult in the Council in deciding the policy direction of PESCO and full participation in PESCO's capability and operational modules, the problem may be resolved. Turkey should seek to expand opportunities to be deeply integrated into possible CSDP structures, including PESCO. This may be one of the most plausible ways in which a potential and efficient transaction model with the EU can be established. For the EU, Turkey should not be seen as an inept neighbor, but as a strong partner in the security and defense sector that can contribute to the EU's nascent Strategic Compass and the Defense Union.

Keywords: Turkey, EU, security, security cooperation

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	vi
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI . Error! Bookmark not defined.	
ETİK BEYAN	viii
ÖZET.....	vv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR DİZİNİ.....Error! Bookmark not defined.	iii
GİRİŞ	1
1. GÜVENLİK KAVRAMI	5
1.1. BİR OLGU OLARAK GÜVENLİK.....	5
1.2. GÜVENLİK OLGUSUNUN ÖZELLİKLERİ	7
1.3. TARİHİ SÜREÇ İÇİNDE GÜVENLİK.....	9
1.4. GÜVENLİK ALGISI	14
1.5. ULUSAL GÜVENLİK.....	15
1.6. ULUSLARARASI GÜVENLİK.....	22
2. AVRUPA GÜVENLİK VE SAVUNMA POLİTİKASI.....	30
2.1. SOĞUK SAVAŞ ÖNCESİ DÖNEMDE AVRUPA	30
2.2. SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE AVRUPA.....	31
2.3. BATI AVRUPA BİRLİĞİ	36

2.4. SOĞUK SAVAŞ SONRASI NATO	43
2.5. SOĞUK SAVAŞ SONRASI GÜVENLİK BAĞLAMINDA AVRUPA BİRLİĞİ	50
3. AVRUPA BİRLİĞİ - TÜRKİYE İLİŞKİLERİNİN GÜVENLİK BOYUTU	59
3.1. AVRUPA GÜVENLİK SİSTEMİNDE AVRUPA BİRLİĞİ	59
3.2. AVRUPA BİRLİĞİ GÜVENLİĞİ ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE	61
3.2.1. Türkiye'nin Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasına Yaklaşımı	66
3.2.2. Türkiye'nin Kaygıları ve Çekinceleri	71
3.2.3. Türkiye'nin Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ve Ortak Dışışleri Güvenlik Politikası'na Potansiyel Katkıları	73
3.2.4. Avrupa – Akdeniz Güvenliğinde Türkiye'nin Rolü	78
3.2.5. Türkiye ve Avrupa Birliği, Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası	79
3.2.6. Türkiye'nin PESCO ve EDF'ye Katılımı	82
3.2.7. Avrupa Birliği için Stratejik Bir Pusula.....	84
3.3. GELECEKTE GÜVENLİK BAĞLAMINDA OLASI AVRUPA BİRLİĞİ- TÜRKİYE İLİŞKİLERİ	89
SONUÇ.....	93
KAYNAKÇA.....	Error! Bookmark not defined.
EK-1. ORJİNALLİK RAPORU.....	112

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	: Avrupa Birliği (European Union/EU)
ABA	: Avrupa Birliği Antlaşması
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ABİA	: Avrupa Birliğinin İşleyişine Dair Antlaşma
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AI	: Uluslararası Af Örgütü
BAB	: Batı Avrupa Birliği
BM	: Birleşmiş Milletler
CESDP	: Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası
CFSP	: Ortak Dışışleri ve Güvenlik Politikası
CJTF	: Birleşik Müşterek Görev Güçleri
FPA	: Çerçeve Katılım Anlaşması
HRV	: İnsan Hakları İzleme Örgütü
IFOR	: Birleşmiş Milletler Uygulama Gücü
NAFTA	: Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
OCHA	: Birleşmiş Milletler İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi
OGSP	: Ortak Dışışleri ve Güvenlik Politikası
PA	: Katılım Anlaşması
PESCO	: Daimi Yapısal İş birliği Savunma Anlaşması
SFOR	: Birleşmiş Milletler İstikrar Gücü
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
UNHCR	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
UNPROFOR	: Birleşmiş Milletler Koruma Gücü

GİRİŞ

Güvenlik kavramı bir ihtiyaç olarak, yeme, içme, barınma gibi bireyin yaşamını sürdürebilmesi için gerekli olan temel “fizyolojik” ihtiyaçlarından sonra gelen ihtiyaçları arasındadır. Gdüleri ve buna bağlı ihtiyaçları aşamalı bir sistem çerçevesinde belirleyen Maslow’a (2000) göre insanın birinci basamaktaki ihtiyaçları giderildikten sonra, sıraya bir üst basamaktaki ihtiyacı girmektedir. Güvenlik ihtiyacı veya güven duyma ihtiyacı insan için önemli gereksinimler arasındadır.

Güvenlik, daima geçerli ve gerekli bir ihtiyaç olma niteliğine sahiptir. İnsanlık tarihinde, yerleşik hayata geçilmesinden itibaren insanların toplumla sağlıklı ilişkiler kurmasında ve bunun korunmasında düzen, huzur, asayiş ve emniyet ihtiyacı hep önemli olmuştur. Toplumsal kuralların devamını, toplumun varlığının sürmesini sağlayabilmek adına bunu sağlayacak görevli kişi ve kurumlar belirlenmiştir (Dinçer, 2009: 37).

Bireysel güvenlik, tarihsel olarak her zaman önemli görülmüştür; özellikle insanların toplu halde yaşamasından dolayı “toplumsal güvenlik” olgusu, bireysel güvenlik kavramının temeli olarak kabul edilmektedir. Toplumsal güvenlik, bireylerin veya topluluk halinde yaşayabilmenin temel gereklerinden biri olmuştur (Aydın, 2008: 307).

Devlet aygıtı, belirlediği kanunlar sayesinde kamusal düzen ve genel güvenliğin aksamaması için bireylerin özgürlüklerini kısıtlayabilmektedir. Demokratik toplum yapısında genel olarak güven ve huzur içinde yaşamının yanı sıra kolay ve kaliteli kamu hizmeti alabilme talebi bireysel önceliklerden daha önemlidir.

Güvenlik sorunlarının küresel bir nitelik kazanmasıyla birlikte devletlerin tek başlarına üstesinden gelemeyecekleri yeni sorunlarla mücadelede başarıya ulaşabilmeleri için öteki devletlerle iş birliğine gitmek, kaçınılmaz bir gereklilik olmuştur. Bunun yanında her geçen gün artan güvenlik riskleriyle mücadele edebilmek için daha geniş bir bakış açısına ve iş birliğine ihtiyaç vardır.

Güvenlik kavramının uluslararası ilişkilerdeki inkâr edilemez geçerliği ve önemi, ülkelerin askeri yetenek ve olanakları çerçevesinde şekillenmiştir.

Uluslararası sistem içinde güvenliğin sağlanmasında esas unsur olan devlet aygıtının varlığı, bu konudaki düalist hali de ortaya koymaktadır. Söz konusu ikilik, devletin güvenliği, hem üretiyor hem de tüketiyor olmasıdır.

Tarihsel süreç içinde çeşitli evrimler geçiren devlet, modern dünyada vazgeçilmez bir unsur olarak varlığını korumayı başarmıştır. Devlet aygıtı için dönüm noktaları olarak kabul edilen Vestfalya Barışı, Aydınlanma Dönemi ve Fransız İhtilali; devletin dönüşümlerinin ana hatlarını belirlemiştir. Egemenlik kavramı, bu süreçte gökten yere inerek millet kavramının da değer kazanmasını sağlamıştır. Egemenlik kavramı, I. ve II. Dünya Savaşlarından sonra, devletlerin güvenliğinin temel referansını oluşturmuştur. Buna karşılık Soğuk Savaş sonrasında, küreselleşme süreciyle belirsiz bir dönem yaşamaya başlayan devletler, güvenlikle ilgili tutumlarından tavizler vermeye başlamışlardır.

Bütün güvenlik stratejilerinin, küreselleşme süreciyle genişleyen tehdit ortamına ve belirsizliğe bağlı olarak artan bir endişenin sonucunda ortaya çıktığı değerlendirilmektedir. Güvenlik talebinin artmasıyla birlikte, güvenliğin sağlanması ulus-devletler için giderek daha zor hale gelmiştir. Küreselleşmeye bağlı olarak sınırların adeta ortadan kalkmasıyla birlikte ulus-devletler; terörizm ve anarşizm, ekonomik krizler, bireysel güvenlik, çevre ve iklimle ilgili sorunlar gibi uluslararası güvenlik sorunlarından daha çok ve kolay etkilenmeye başlamıştır (Polat, 2020: 500). Dahası, belirsizlik kavramı, tehditlerin fark edilmesinin gittikçe zorlaşmasının yanı sıra zamanlama ve ölçek açısından öngörülemez olduğunu da ortaya koymaktadır. Sonuç olarak, akla gelebilecek tüm tehditlere etkin ve özelliklerine uygun bir şekilde hazırlanmak ve bunları gereğine uygun şekilde yanıtlamak tam anlamıyla mümkün olmadığı için güvenlik kavramının azalan bir faydaya sahip olduğu düşünülebilir. Bu da ulusal güvenlik kavramını özellikle ulus devletler için daha önemli hale getirmiştir. Bununla birlikte, ulus-devlet, doğası gereği daha önleyici ve bölgesel olan fakat her zaman dayanıklılık yaklaşımıyla uyumlu olmayan geleneksel ulusal güvenlik için temel sorumluluklarını yine de koruyabilmiştir. Bu bağlamda güvenliği tehdit eden sorunlarla savaşırken içerideki askeri olanakları artırmak veya diğer devletlerle güvenlik odaklı ittifak kurmak öncelikli stratejiler olmuştur. Bu stratejileri mutlak güvenliği sağlama konusunda tehditleri tam olarak ortadan kaldırmaya yönelik strateji takip etmektedir (Merom, 2003).

Çağdaş devlet yapısının tam bir güvenlik ortamı sağlayabilmesi amacı ile sadece bazı yaptırımlar, kurallar ve hukuk sistemi çoğu zaman yeterli olmayabilmektedir. Çağdaş toplum yapısına sahip devlet, gerçekleştirdiği bütün gözetim etkinliklerinde kamu çıkarlarını ve kamu güvenliğini ön sıralara koymaktadır.

Küreselleşmeye bağlı olarak kent ve devlet güvenliğine karşı mevcut tehditler, hem artmış hem de çeşitlenmiştir; mevzu bahis tehditler, yalnızca bir kenti veya devleti değil tüm dünyayı dahi etkiler hâle gelmiştir. Özet olarak küreselleşme sürecinde güvenlikle ilgili tehditler de küresel bir niteliğe bürünmüştür.

Bu çalışma, “Bilim ve teknolojinin hızla geliştiği küreselleşen dünyada, güvenlik yönetimine ilişkin birçok yeni yaklaşıma rağmen uluslararası tehditler neticesinde devlet güvenliği kavramı daha da önemli hale gelmiş ve Türkiye gibi ülkeler ile uluslararası siyasal birliklerin (AB gibi) zorunlu olarak iş birliğine gitmesini sağlamıştır” iddiasını çeşitli yönleriyle ortaya koyacaktır.

Bu çalışmanın amacı, güvenlik yönetimi yaklaşımları ve Türkiye ile AB arasındaki güvenlik iş birliğini çeşitli yönleriyle ele alarak devlet güvenliği kavramını çağın getirdiği yeni zorunluluklar çerçevesinde incelemektir.

1990’lardan bu yana dünya çapında meydana gelen sosyo-politik ve ekonomik hayatın büyük çoğunluğunun standartlaşmasına ve çoğu tehdidin uluslararası karaktere sahip olmasına yol açan hızlı ve şaşırtıcı değişikliklere rağmen devlet, güvenlik açısından temel varlık olma özelliğini korumaya devam etmektedir. Devlet, uluslararası ortamda var olmaya çalışırken hem dış hem de iç egemenliğini sağlamak zorundadır. Bu nedenle, bazı çekinceler ve sınırlamalarla birlikte, bir devletin güvenliğine dış (uluslararası) güvenlik ve iç (ulusal) güvenlik olarak ikiye bölünmüş şekilde bakmanın hâlâ ilgili ve açıklayıcı (teorik ve pragmatik değere sahip) olduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır. Bunun temel nedeni, bir devletin dış ve iç egemenliğin özelliklerini sergilemesi ve dolayısıyla hem dış hem de iç politikada güvenlik temelli bir tutum izlemesi gerektiğidir. Ancak belirtmek gerekir ki özellikle 11 Eylül 2001 terör saldırısı sonrasındaki yeni koşullar sonucunda iç ve dış güvenlik alanları aynı zamanda iç içe geçmiştir. Küreselleşme süreci, iç güvenlik tehditlerinin toplumsal ve siyasal yaşamın çeşitli alanlarında ortaya çıkmasına neden

olmaktadır. Bu çeşitli ekonomik, sosyal, dini, çevresel ve bilgi teknolojileri kaynaklı tehditler, uluslararası aktörlerle birlikte çalışan hükümet dışı kuruluşlar (lobiler); UNHCR (BM Mülteciler Yüksek Komiserliği) gibi uluslararası uzmanlık kuruluşları; Greenpeace, AI (Uluslararası Af Örgütü), HRV (İnsan Hakları İzleme Örgütü) gibi hükümetler dışı uluslararası kuruluşlar; hükümetlerin temsil edildiği BM, G-8, G-20 gibi küresel uluslararası örgütler; DAESH, PKK gibi terör örgütleri ve organize suç örgütleri, çok uluslu şirketler gibi güçler tarafından yaratılabilmektedir (Akdeniz, 2019). Küreselleşme, güvenliğe yönelik iç ve dış tehditler arasındaki sınırın bulanıklaşmasına yol açmış; ülkeler arasında iş birliği kurulmasını zorunlu hale getirmiştir.

Ulusal güvenlik kavramı, küreselleşen dünyada çok daha önemli hale gelmektedir. Bunun nedeni, uluslararası kuruluşların öneminin artmasıyla birlikte ulusal devletlerin uluslararası arenada görece olarak zayıflamış olmasıdır. Ulus ötesi iş birliği yoluyla kamu yönetimi konusunda bilgi ve deneyim paylaşan metropollerin ve şehirlerin dinamik gelişimi de bu noktada önemli bir faktördür. Şehirlerin dinamik gelişiminde etkili olan kültür, sanat, çevre gibi alanlardan biri de ulusal güvenliktir. Yukarıdaki varsayımlar çerçevesinde, birçok ülke, giderek ulusal güvenliğinin ne kadar önemli olduğunu bu konudaki yönetsel ve organizasyonel faaliyetleriyle doğrulamaktadır. Ulusal güvenlik, modern insanın günlük yaşam düzeyini ve kalitesini önemli ölçüde etkileyen, uzak bir soyutlama değil, somut, özgül bir gerçekliktir. Kamu yönetimi üzerinde etkisi olan kamu yönetimi ortamının dinamik dönüşümleri, yerel güvenliğin yönetilme şeklini de etkilemektedir. Bu etki, kamu yönetimi organları ve yerel topluluklar arasındaki iş birliğinin artan öneminde görülebilir. Aktörlerin rolleri mevcut durum hakkında bilgi sağlamak ve raporlamakla sınırlı değildir, aynı zamanda yerel ölçekte güvenlik yönetiminin kalitesini iyileştirmek için tasarlanmış araçların geliştirilmesini de içermektedir.

Bilim ve teknolojinin geliştiği ve hızla küreselleşen dünyada önemini korumakta olan devlet güvenliği kavramını yeni güvenlik yönetimi yaklaşımları açısından ele alarak değerlendirmek yararlı olacaktır. Bu çalışmanın alan yazınına katkıda bulunacağı ve bu alanda çalışacak araştırmacılara yol göstereceği düşünülmektedir.

1. GÜVENLİK KAVRAMI

1.1. BİR OLGU OLARAK GÜVENLİK

Güvenlik kavramı, bir bireyin bütün bireysel ve toplumsal hayatında yaşadığı deneyimleri bakımından en önemli olgulardandır. Bu sebepten dolayı güvenlik olgusunun, hayati bir ihtiyaç olarak kabul edilebileceği değerlendirilmektedir. Güvenlik kavramının devlet güvenliği, aile güvenliği, çocuk güvenliği, bina güvenliği veya işletme güvenliği gibi farklı başlıklarda ele alınıyor olması toplumla ilgili bütün alanlarda bir güvenlik arayışının varlığının göstergesidir.

Tarihi dönemleri bakımından değerlendirildiğinde, insanların kendileri için vahşi hayvanlardan ve doğa olaylarından korunacakları barınaklar inşa etmeleri insanlık tarihinin başlangıç dönemlerine kadar gitmektedir. İnsanların söz konusu barınakları korunmak ve barınakta devam ettirilen hayatın sürdürülebilir olması için gereken malzemeleri sağlamanın yanı sıra yüksek yaşam standartları için gerekli olan malzemelerin devamlı olarak geliştirilmesine yönelik çabalarını bütünüyle güvenlik arayışlarının bir dışa vurumu olarak değerlendirmek mümkündür. Yabani hayvanların barınaklarının yakınına gelmesine engel olmak için ateşi kullanan ilk insan ile en modern ürünlerle yaptığı, teknolojik ürünlerle donattığı evini uluslararası bir sigorta şirketine sigortalatan insan arasında söz konusu eylemlere neden olan farklı dinamiklere karşın; eylemlerin arkasında bir güvenlik arayışının ortak olması dikkat çekicidir (Dedeoğlu, 2003: 9).

Güvenlik kavramının, bireysel olarak ele alındığında bireyin bütün kaygılarını kapsadığı görülmektedir. Kaygıyı meydana getiren aşamaları; bireyin kendisinin ve yakınlarının can güvenlikleri, bireylerin mallarının güvenliği ve bu güvenli ortamın sürdürülebilir olması şeklinde açıklamak mümkündür. Bireyler, kaygının çeşitli aşamalarında, kendi yaşamlarını bazı tedbirler geliştirerek korumaya gayret etmektedirler.

Güvenlik kavramını tam anlamıyla tanımlayabilmek için “varlık” ve “değer” kavramları üzerinde de durmak gerekmektedir. “Varlık” ya da “var olmak”, güvenlik kavramının temel koşuludur. Değer olarak bir karşılığı olmayan ya da ortada olmayan bir olgu için güvenlikten söz etmek imkânsızdır (Dedeoğlu, 2003: 21-22).

Güvenlikle ilgili önemli bir diğer kavram ise “değer” dir. Değeri olan varlık, herhangi bir şekilde tehdit ya da tehlikeyle karşılaştığı zaman korunmaya ihtiyaç duymaktadır. Güvenlik ihtiyacının temelini; bireyin kendisini ve ailesini tehlikelerden koruması oluştururken; koruma alanının genişlemesiyle birlikte sahip olunan ve bir değeri olan kimi varlıkların da korunması ihtiyacı, bundan bir sonraki kademeyi oluşturmaktadır.

Güvenlik, insanın en ilkel ve öncelikli gereksinimlerinden birisidir. Tarih öncesi dönemde tabiatın gelmesi muhtemel bir tehlikeyi bertaraf etmek için bir mağaraya sığınma davranışı şeklinde ortaya çıkarken günümüzde ise bir milletin tümüyle kitle imha silahlarının verebileceği tehlikeden koruması güvenlik kapsamı içinde değerlendirilmektedir. Bundan ötürü toplumsal, siyasal, teknolojik ve ekonomik gelişmelerle uyumlu bir şekilde güvenlik algısı dönemin ihtiyaçları çerçevesinde kazandığı yeni anlamlarla çeşitli boyutlara kavuşmaktadır.

Bir birey için güvenlik, kendi şahsına ve sahibi bulunduğu kazanımlarına karşı herhangi bir tehlike ya da tehdidin bulunmaması durumunu belirtmektedir. Devletler için olduğu ölçüde kişiler için de öncelikli ve en önemli sorunlardan biri olarak kabul edilen güvenlik sorunsalı, insanın hayatı boyunca her an etkili olan ve hayatın toplumsal, siyasal, teknolojik ve ekonomik boyutları dikkate alınarak değerlendirilecek bir kavramdır.

Bir konunun güvenlikle ilgili alanda yer alabilmesi için, bir insan grubunun değerli kabul ettiği bir nesneye yönelik açık bir tehlike, tehdit veya risk olması ve söz konusu tehdidin acil tedbirler alınarak savuşturulmasını gerektirmelidir. Bu bağlamda güvenlik ihtiyacı, devletler boyutunda ele alınırsa, sanayileşmiş ülkelerde güvenlik ihtiyaçlarının daha fazla olacağını belirtmek doğrudur. Bu noktada sözü edilen zenginliklerin mutlak suretle ekonomik zenginlikler olmadığını, olası zenginlik kaynaklarının bu kapsamda ele alınması gerektiğini unutmamak gerekir (Yorulmaz, 2014: 107).

Güvenlik kavramının tanımı en geniş anlamda, toplulukların veya devletlerin kendi birlik ve bağımsızlıklarını koruma refleksine bağlı becerileri şeklinde yapılmaktadır (Mütercimler, 2001: 18). Güvenlik olgusuna küresel çerçevede yaklaşan bakış açıları ise sorumlulukların ulusaldan ziyade uluslararası güvenlikle

ilgili olduğunu vurgulamaktadır. Buna rağmen güvenliğin bir devletin varlığını koruması ve kalıcı kılması ile doğrudan ilgili olduğunu da göz ardı etmemek gerekmektedir. Bundan dolayı güvenlik; devleti oluşturan temel unsurlar olan kurum, değer ve insanlarla aynı düzeyde önemlidir (Altıntaş, 1998: 6).

1.2. GÜVENLİK OLGUSUNUN ÖZELLİKLERİ

Tarihin bütün dönemlerinde varlığını koruyan güvenlik kaygısıyla uluslararası sistemde güvenlik anlayışları, her bir dönemde farklı içerikler taşımıştır; her ortama ve koşula göre tehdit ve risk kavramları yeniden değerlendirilmiştir. Bununla birlikte, “öteki” olarak adlandırılardan sakınmak, “öteki” olarak adlandırılan bireylerin haklarını muhafaza etmek, “öteki” olarak adlandırılan ile girilen rekabette ötürü zarar görmek ve hatta “öteki” olarak adlandırılardan üstün duruma gelmek tüm unsurların doğal tutum ve davranışı olarak görülmüştür. Buna bağlı olarak, uluslararası alanda genel olarak kabul gören bir güvenlik sisteminin varlığından bahsetmek kolay değildir. Sadece farklı güvenlik anlayışlarındaki güç unsurlarının çıkarlarıyla ortak çıkarların söz konusu olduğu unsurlar arasında tespit edilmiş genel kimi kurallardan söz edilebilmektedir. Bu anlamda, dış politika ve güvenlik stratejileri, sürekli bir üretim ve yenilik içindedir (Dedeoğlu, 2003: 55).

İdeolojik konjonktür ve tanımlamalara göre değişiklik gösteren güvenlik kavramı üzerinde bir uzlaşma olmadığını unutmadan yeni güvenlik anlayışı çerçevesinde gözden kaçırılmaması gereken temel dört boyutu aşağıdaki gibi sıralanabilir (Yıldız, 2001: 49-55).

- Ulusal ekonomiler ile uluslararası sermaye hareketlerinin denetlenmesi gerekmektedir. Soğuk Savaş sürecinin hiçbir silaha başvurulmadan sadece Batının ekonomik gücüyle kazanılmış olması bunun en iyi örneğidir.
- Psikolojik savaş, güvenlik olgusunun ikinci boyutunu oluşturmaktadır. Yaşadığımız iletişim çağında kitlelere yön verilmesi, onların düşüncelerinin kontrol edilmesi; enformasyon ve dezenformasyon iyice kolaylaştığından dolayı bu olgunun önemi iyice artmıştır.
- Güvenliğin üçüncü boyutu, askeri alandır. Dünyada dengelerin altüst olduğu, politikaların ve sınırların hızla değiştiği, denetleyici ve düzenleyici

odakların iyice belirsizleştığı, devlet yapılarının çeşitli gruplar tarafından tehdit edildiği, bölgesel çatışmaların ve istikrarsızlıkların arttığı XXI. yüzyılda siyasal anlamda yeni bir konjonktür oluşmuştur. Bütün bunlardan ötürü güvenlik kavramı; ötekileştirme, halkların kendi kaderini tayin etmesiyle ilgili sorunlar, toplumsal kutuplaşma, kitle imha silahlarının varlığı ve yayılması, küresel ısınma ve iklim değişikliği, elektronik savaş teknikleri, küresel terörizme bağlı olarak farklı anlamlar taşımaya başlamıştır. Ülkelerin sınırlarının muhafazası ve ülke bekası için askeri unsurların faaliyet alanları genişlemeye; siyasal, ekonomik, teknik ve toplumsal alanlarda yaşanan gelişmeler de önemli olmaya başlamıştır.

- Ulusal güvenliği ve ulusal çıkarları korumak, güvenlik olgusunun dördüncü boyutunu oluşturmaktadır. Küresel ya da bölgesel alanda etkili olabilmek için bir birlik, entegrasyon, koalisyon ve ittifakların içinde yer almak bu çerçevede önemlidir.

Güvenlik, devletlerin izledikleri genel politikalar ve global stratejiler çerçevesinde standart bir devletin kendi içindeki işleyişinde gerekli enerjiyi veren bir akü gibidir. Bu bakımdan, güvenlik olgusunu yalnızca askeri dinamikler bağlamında değerlendirmek yeterli olmayacaktır. Bir diğer ifadeyle, güvenliğin boyutları siyaset ve ekonominin yanı sıra toplumu oluşturan her bir bireyin psikolojisinde ve toplumun işleyişinde saptayıcı nitelikte sosyolojik dinamiklerdir.

Ulusal güvenliğin, dış güvenlik ve iç güvenlik olmak üzere iki ayağı vardır. Dış güvenlik; devleti kendi sınırları dışında tehlikeye sokabilecek bazı risk ve tehlikeleri içermektedir. İç güvenlik ise ülke sınırları içerisinde yaşanan olayları kapsamaktadır. Bütün bunlara rağmen ulusal güvenlik olgusu bir bütünlük arz etmektedir; söz konusu ayırımın yalnızca güvenliğe tehdit oluşturan unsurların kaynağını tespit etmekte kullanıldığı bilinmelidir (Çaşın, 1993: 14).

Bir ihtiyaç sonucunda doğmuş olan toplumsal güvenlik, zaman içinde çeşitli yollarla ve farklı koşullarda gelişme göstererek çağımızda yeni boyutlar kazanmıştır. Bu bağlamda günümüz güvenlik düşüncesinde yerellik ve yerel siyasi güç odaklarının güvenlik hizmeti arz etmede güçlü duruma gelmeleri hususunda bir temayül olduğu görülmektedir. Toplumsal güvenlik ile yerel siyasi odaklar arasında

bir ilişki bulunduğu ve bu ilişki kurulurken yerel siyasetle uğraşan otoritelerin yalnızca mahalli kurum ve bireyler olmadığına merkezi yönetimin taşradaki teşkilatlarının yapmış olduğu siyasi çalışmaların da yerel nitelik taşıdığına ve bunların da toplumsal güvenlik hizmeti verilmesinde birer unsur olduklarına dikkat edilmelidir (Dursun, 2005: 10).

1.3. TARİHİ SÜREÇ İÇİNDE GÜVENLİK

Güvenlik kavramı, tarihin başından itibaren hayatın her alanında, bireyler temelinde bir olgu olarak var olmaya devam etmiştir. Maslow'un ihtiyaç kuramında ikinci basamakta yer alan güvenlik ihtiyacı farklı biçimlerde ve farklı alanlarda ortaya çıkmaktadır (akt. Çoban 2021). Temel bir ihtiyaç olan güvenlik; devlet, sistem, toplum ve insan düzeylerinde değişkenlikler göstermektedir. Güvenliğin kavramsal olarak çok esnek ve değişken boyutları vardır.

Güvenlik kavramı en basit anlamıyla, korku, risk, tehdit ve tehlike halinin ve duygusunun olmaması anlamına gelmektedir. Güvenlik kavramının içinde güvenliğin nesnel ve öznel taraflarını kapsayan unsurlar yer almaktadır. Nitekim Wolfers nesnel güvenlik kavramını; “Kazanılmış değerlere (varlıklara) yönelik tehdidin olmayışı” öznel güvenlik kavramını ise “Değerlere karşı herhangi bir tehdit korkusunun olmaması” şeklinde açıklamaktadır (Wolfers, 1952'den akt. Akdeniz, 2019). Bu tanımlama temele konulduğunda güvenlik olgusunun fiziksel ve psikolojik boyutlarının olduğu anlaşılacaktır. Tarihte, güvenlik olgusunun fiziksel boyutu genellikle öncelikli olarak değerlendirilmiş; kendi sınır çizgilerini diğer devletlerin neden olabileceği saldırı, tehdit ve risklerden uzak tutmak, devletlerin güvenlik yaklaşımlarının esasını oluşturmuştur (Erhan, 2002: 58).

Tarihsel perspektiften bakıldığında uluslararası güvenlik kavramının tarih boyunca sürekli bir dönüşüm ve değişim içinde olduğu görülecektir. Uluslararası sistemde meydana gelen değişiklikler toplum ve devlet yapılarını etkilemekte ve bundan dolayı da toplumun ve devletin değişen yapıları da uluslararası sistemde bazı değişiklikler olmasını sağlamaktadır. Söz konusu değişim ve etkileşim, uluslararası sistemi olduğu kadar devletlerin de güvenlik anlayışlarını dönüştürmektedir.

İlk çağlarda uluslararası bir sistemin varlığından ve bu sistemin aktörleri olan devletlerden söz etmek mümkün olmadığı için bir güvenlik anlayışından da söz

etmek imkânsızdır. Buna karşın tarih öncesi dönemlerdeki kavimlerin komşularıyla, eski devletlerin komşuları olan devletlerle ve Yunan şehir devletlerinin birbirleriyle belli ilişkiler içinde olduğu ortadadır (Arıboğan, 2007: 28-30).

Güvenlik olgusu kaçınılmaz olarak uluslararası ilişkilerin temel bir unsurudur. Bu bağlamda tarihi, siyasal açıdan ele alan tarihçi Thucydides tarafından yazılan Peloponez Savaşları adlı eserde devrin güvenlik sorunları hakkında bazı yaklaşımlar yer almaktadır. Thucydides, Atina'nın günden güne daha güçlü hale gelmesinin ve bunun Spartalıları korkutmasının Atinalılarla Spartalılar arasında ortaya çıkan savaşın asıl sebebi olduğunu ifade etmiştir. Buradan Sparta'nın Atina'nın günden güne güç kazanmasını kendisine yönelik bir tehdit olarak algıladığı ve Atina ile savaşa girmeyi güvenliğini sağlamak için bir yol olarak tercih ettiği anlaşılacaktır (Yurdusev, 2009: 34).

Bölgesel merkezi sistemlerin var olması ve günden güne sayılarının artması, uluslararası sistem açısından Antik Çağ'daki en önemli özelliktir. Kitleleri etkileyebilecek güçte inanç sistemlerinin ve tek tanrılı dinlerin olmaması ise bu devrin bir diğer önemli özelliği olarak öne çıkmaktadır. Ne var ki Roma İmparatorluğu'nun kurulmasından sonra yapısal olarak büyük değişiklikler yaşanmış; tek merkezli büyük imparatorluklar daha güçlü ve baskın hale gelmiştir. Yükselme devrinde Roma İmparatorluğu sistem içinde yer alan neredeyse siyasal bütün merkezlere egemen olmayı başarmış ve Roma'nın büyüklüğü ve egemenliği; tek kutuplu dünya sistemi modeli talep edenlerin her zaman örneğini teşkil etmiştir (Arıboğan, 2007: 48-50).

Avrupa tarafından XI. Yüzyıldan itibaren gerçekleştirilen Haçlı Seferlerinin, soyluların siyasal ve ekonomik gücünü kaybetmeye ve feodal yapının çökmeye başlaması gibi önemli ve köklü değişimlere sebep olmasının akabinde mutlakiyet anlayışı içinde olan hanedanlık devletleri kurulmuştur. Sözü edilen devirde ticari faaliyetlerde artış olması, merkantilist politikalarla emperyalist imparatorlukların kurulmaya başlaması, siyasi güçlerini korumak ve artırmak için kralların silahlanma yolunu tercih etmelerine neden olmuştur (Arıboğan, 2007: 77-79).

Machiavelli'nin yaptığı XVI. yüzyıl değerlendirmeleri ışığında, devletlerin varlıklarını kalıcı kılması ve devam ettirmesiyle; güç olgusu arasında doğrudan ve

simetrik bir ilişki bulunmaktadır. Devletlerin sürekli bir rekabet halinde oldukları, çıkar çatışmalarının ortamı niteliğindeki uluslararası sistem, bu durumdan ötürü de kaotik bir özellik taşımaktadır. Bir başka ifadeyle, bütün devletler, birbirleri için bir tehdit unsuru haline gelmiştir. Machiavelli'nin bu dönemle ilgili değerlendirmeleri, realist paradigmaya önemli katkılar sağlamıştır (Ağaoğulları, 2014).

İnsanları kendilerini koruma güdüsüyle hareket eden makineler olarak tanımlayan ve materyalist bakış açısıyla tanınan XVII. yüzyılın önemli filozoflarından biri olan Hobbes; insanların birbirleriyle savaş halinde olmasını, ırkının doğal durumu olarak görmektedir. Kuralların uygulanması için baskı oluşturmayacak bir otorite olmadığında, insan yaşamı önceden öngörülemez ve riskli bir hâle bürünmektedir. Hobbes, bunu çözecek en rasyonel yaklaşımın herkesin korkulu bir saygı içinde olmalarını sağlayacak bir güç oluşturulması olduğunu belirtmektedir. Bununla birlikte Hobbes, dünya hükümeti olgusunun uluslararası sistem içinde ortaya çıkan anarşiye karşı en iyi çözüm olduğu düşüncesini kabul etmemektedir. Hukuk kurallarının hem uluslararası toplumlar hem de devletler için geçerli olduğuna dikkat çeken Hobbes, eşitsizliğin güvensizliğe, güvensizliğin ise savaşa yol açtığını ileri sürmektedir (William, Wright ve Evans, 1996: 149).

XVIII. yüzyılda idealist eğilimlerin ortaya çıkmasıyla birlikte güvenlik, savaş halinin reddedilmesi olgusuyla özdeş algılanır olmuştur. John Locke, Hobbes'un aksine savaş halinin doğanın bir durumu olduğu düşüncesindedir. Locke, doğa halinde de yardımlaşmanın ve iş birliğinin mümkün olduğuna inanmaktadır. Öte yandan insan doğası, Hobbes'un iddia ettiği ölçüde kötü değildir. Dönemin devletleri arasındaki ilişkileri, bir doğa durumu olarak gördüğünü belirten Locke, bunu devamlı bir savaş hali olarak da algılamamaktadır (Emeklier, 2011).

Rousseau, barış ortamının Avrupa'da yaşayan halklar arasında sürekli ve sağlam bir konfederasyonun kurulmasıyla sağlanabileceğini iddia etmiştir (William, Wright ve Evans, 1996: 149). Rousseau; egemen ortak bir gücün var olması ve uluslararası toplumun trajedisi, toplumsal çıkarlara hizmet edecekken, kimi zaman devletlerin söz konusu otoriteyi yok sayabilmelerinin çıkarlarının bir gereği olarak meydana geldiğini ifade etmektedir.

Toplumların XIX. yüzyılın başlarından itibaren yaşamaya başladığı değişim sürecinin güvenlik algısının oluşmasını sağlayan en önemli etken olduğu düşünülmektedir. Devrin filozoflarından Hegel, sistemin birbirinden doğan zıtlıklardan meydana geldiğini ve zıtlıklardaki çelişkilerin artmasıyla da bazı gelişmeler yaşandığını belirtmektedir. Çelişki kavramı, iki şey arasındaki karşıtlıkta kendini yalnızca dışsal olarak göstermez, aynı zamanda varlığın doğasına içkindir. Hegel'e göre felsefenin temel görevi, bütünlüğü çelişkileriyle, çelişkili görünüşleriyle kavramaktır. Çelişki, diyalektik hareketin merkezindeki belirlenimlerden ve diyalektik hareketin öz gücünden biridir. Hareket ve zıtlıklardaki çelişkiler bazı gelişmeleri ortaya çıkaracaktır (Yorulmaz, 2014).

Bir devletin kendi kapasitesini arttırması; güvenlik ve savunma anlayışı çerçevesinde diğer devletler tarafından kendilerine karşı yükselen bir tehdit ya da risk olarak algılanmakta; buna bağlı olarak da kendi güçlerini ve kapasitelerini arttırma yoluna gitmektedirler. Söz konusu karşılıklı yükselişler tehdidin boyutlarını dikey ve yatay olarak genişletmesinin yanı sıra ekonomik ve toplumsal çabaların yükseltilmesini de gerektirmektedir. Daha sağlam rekabet; daha büyük tehdit ve daha sağlam bir savunma anlamlarına gelmektedir. Şüphesiz daha iyi bir savunmanın daha yüksek maliyetleri vardır ve bu maliyetleri karşılamamanın tek yolu da geliştirmektir (Dedeoğlu, 2003: 45).

Tarih boyunca birçok düşünür, güvenliğin sağlanmasında uluslararası sistemdeki bütün devletler tarafından uyulacak kuralları geliştirerek kalıcı barışın kurulabileceği istikametinde ortak bir düşünceye sahip olmuştur. Devletlerin XIX. yüzyıl sonu ve XX. yüzyıl başlarında örgütlenecek aralarındaki sorunları uluslararası hukuk çerçevesinde çözümlenmeleri ve bu yöntemle de sürdürülebilir bir barış ortamının tesis edilmesi gayretleri ile düşünceden uygulama safhasına geçilmeye başlanmıştır (Sönmezoğlu, 2002: 12).

İdealist düşüncenin tesis edilmesi ancak evrensel bir barış önermesiyle olmuştur. I. Dünya Savaşı bittikten sonra gelişen bir akım olan idealist düşüncede amaç, statükoyu tanımlamak olmuştur. Savaşı başlatan şart ve etkenlerin ancak devletlerin ortak tutumları ve davranışları sayesinde yok edilebileceğini öngören idealizmi besleyen kaynak esasında liberalizmdir. ABD Başkanı W. Wilson, demokratik rejimlerin, Milletler Cemiyeti'nin ve açık diplomasinin önde gelen

savunucularından biri olmuş ve sürdürülebilir bir barışla ilgili düzenlemeler yapılarak bunu sağlayacak uluslararası bir güvenlik gücü oluşturulmasına yönelik planlar yapmıştır. Bu tür örgütlenme süreçlerini ifade eden en iyi kavram güvenlik hareketleridir (Baylis, 2008: 84).

Güvenlik olgusunun tarihsel gelişimine etki eden unsurlardan bir diğeri de silahlanma yarışıdır. I. Dünya Savaşı öncesinde hız kazanan ve çağımıza kadar devam edegelen silahlanma yarışı ve bununla beraber oluşan güvenlik ikilemi, uluslararası güvenliğe engel olan tehdit unsurlarından en önemlisi haline gelmiştir (Langlois, Boismenu, Lefebvre ve Regimbald, 2000: 58). Özellikle, II. Dünya Savaşı'nda Amerika Birleşik Devletleri'nin Japonya'yı pasifize etmek için kullanmış olduğu "nükleer silah" insanlığın karşılaştığı güvenlik tehditlerinin boyutlarını ortaya çıkarmıştı. Bu olay sonrasında, nükleer silahlanma tehdidi insanoğlunun karşılaştığı en önemli güvenlik tehditlerinden biri haline gelmiştir. Bundan dolayı Soğuk Savaş dönemi "Dehşet Dengesi" gibi bir terim kullanılarak açıklanmaya çalışılmıştır. SSCB'nin ve buna paralel olarak Varşova Paktı'nın dağılması, Batı ve Doğu Almanya'nın barışçıl bir yöntemle birleşmeye gitmesi ve Avrupa'yı endişelendiren komünist tehdidin bitmesi Soğuk Savaş'ın sonunu getirmiş olsa da dünyada yeni çatışmaların çıkması ve istikrarsızlığın hâkim olması uzun sürmemiştir. Küresel ölçekte bir nükleer çatışma olasılığı, Soğuk Savaş dönemi sürecinde kapitalizm ile sosyalizm arasındaki çatışmanın ortaya çıkardığı en önemli tehditti. Bugün ise bu tehdit, istikrarsızlık ve çatışmalar çok değişik sahalarda kendini göstermektedir (Karabulut, 2015: 45). Çağımızda güvenlik olgusunun şekillenmesindeki en önemli öğenin "küreselleşme süreci" olduğu belirtilebilir. Çünkü küreselleşme sürecinden itibaren yeni tehdit unsurlarının ortaya çıkmasının yanında geleneksel tehditler de varlığını dönüştürerek devam ettirmektedir.

Özellikle bilim ve teknolojiye yaşanan hızlı gelişmeler, XXI. yüzyılda güvenlik olgusunun yeni boyutlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Küreselleşmenin getirdiği dayatmalara bağlı olarak askeri güvenlik kavramından ziyade; daha farklı bir güvenlik algısı ortaya çıkmaktadır. Yeni düzenle birlikte, uluslararası sistemin dengesinin bozulmasına neden olan organize suçlar, siber terör, insan kaçakçılığı ve yasadışı göç gibi yeni tehdit algıları güvenlik kavramının kapsamını genişletmiştir. Ulusal güvenlik kavramı, II. Dünya Savaşı'ndan sonra

ABD tarafından Ulusal Güvenlik Yasası ile siyasi literatüre kazandırılmıştır. Devlet daireleri arasında iç koordinasyonu sağlamayı amaçlayan bu kanunda sadece tanımlayıcı kavram olarak ‘Milli Güvenlik’ kullanılmıştır. Dolayısıyla bu Kanun’da “milli güvenlik” kavramı açık değildir. Soğuk Savaş döneminde ulusal güvenlik kavramı, NATO ülkelerini komünizm tehditlerinden koruma amacına paralel olarak tanımlanmış, daha sonra ise iç ve dış politikalar için referans haline gelmiştir. Milli güvenlik yeni bir kavram olmakla birlikte içeriği, İdealizm, Realizm, Liberalizm ve Marksizm gibi siyaset bilimlerinin temel teorilerine dayanmaktadır (Birdişli, 2011: 149).

1.4. GÜVENLİK ALGISI

Güvenlik kavramıyla ilgili olarak aktörlerin uluslararası sistemdeki konumlarının belirlenmesi konusunda etkili olan unsurlardan birisi de algı boyutudur. Algı boyutunda temel aktörün öteki aktörlerin kendisini nasıl gördüklerinin anlaşılması; kendi konum ve davranışlarının belirlenerek güvenlik ve değişkenlerin karakterleri belirlenmektedir. Karşı davranışların belirlemesi, tehdit merkezli geleneksel yaklaşımların algı düzeyindeki sembolüdür. Tehdit merkezli algısal bir düzeyin oluşturulması, algı düzeyinin analizinin yapılmasından ziyade; karşı tarafın yeteneğine ve niyetine odaklanarak güvenlik ikileminin meydana gelmesi veya bir uzaklaştırma sürecinin başlatılmasıyla sonuçlanabilmektedir (Herz, 1962: 231).

Ulusal güvenlikle ilgili konum belirleme konusunda ben-öteki ya da dost-düşman gibi belirlemeler yeterli değildir. Algı boyutunun öne çıktığı nokta, tam da burasıdır. Güvenlik kavramı, karşı tarafla bağlantı içinde olan bir savunma anlayışı olarak değil, bir ifade şekli olarak görülmelidir. Güvenlik algısı bu yönüyle belirlenirken amaca, araca, duruma ya da sonuca yönelik bir araştırma seviyesi oluşturmaktadır.

Bireyden sisteme kadar bütün unsurlar; değişkenlerini söz konusu inceleme düzeyinde ele almakta ve kendilerini bu düzeylerde konumlandırmaktadırlar. Güvenlik kavramı aktör merkezli ele alındığında kavramın net bir şekilde; bir amaç, bir araç, bir durum ve bir sonuç olduğu anlaşılmaktadır. Bu sınıflandırma, güvenliğin incelenmesi halinde normatif yaklaşımların da doğru olduğunu işaret etmektedir.

Karşı tarafın rakibinin güvenliğine nasıl zarar verebileceğinden çok, onun güvenlik durumunu nasıl algıladığı; kavramın algı boyutunun önemli bir yanısıdır. Yani esas itibariyle güvenliğin bir ülke için araç mı, amaç mı olduğu sorusunun yanıtı; tehdit edilen ya da tehdit bekleyen değil, algılama ölçüsüne göre konum belirleyen olmasıdır. Öte yandan konumlandırma merkezli güvenlik yaklaşımı, tehditlere karşı güvenliğe yönelik algılama düzeyi ölçüsünde tepki verilmesini sağlamaktadır. Çünkü durum olarak algılanan güvenlik olgusu; bir alanın tehdit olarak görülüp görülmemesi, devlet merkezli olarak açıklık ya da kapalılıkla doğrudan ilgili bir durumdur (Ağca, 2010: 45).

1.5. ULUSAL GÜVENLİK

Ulusal güvenlik, bir bütün olarak ulusun güvenliğidir. En üst seviyede iş düzeni, silahlı kuvvetler bulundurarak ve devlet sınırlarını koruyarak ulusu ve halkını saldırılardan ve diğer dış tehlikelerden korumaktır. “Ulusal çıkarlar” ve “tehditler”, ulusal güvenlikte önemli olan diğer iki kavramdır. Ulusal güvenlik kavramından daha önce kullanılmaya başlanan ulusal çıkar kavramı, 1930’ların ekonomik bunalım sürecinde güçlü ulusaltı örgütlenme ve baskı gruplarının maddi çıkarlarını kollama amaçlı uygulamalara işaret ettiği gerekçesiyle ABD’de ağır eleştiriler almıştır (Morgenthau, 1970: 12-13). 11 Eylül 2001 saldırılarından bu yana, genel olarak yurt güvenliği olarak anlaşılan, vatanın terörizm ve diğer saldırılara karşı savunulması, önemli bir ulusal güvenlik kaygısı olarak yükselmiştir. Ulusal güvenlik hem ulusal savunmayı hem de bir dizi jeopolitik, ekonomik ve diğer çıkarların korunmasını gerektirdiğinden, yalnızca savunma politikasını değil, dış ve diğer politikaları da etkilemektedir. Dışişleri ve savunma politikaları, bütçe kavgalarında sıfır toplamı ödünleşimler olarak değil, karşılıklı şekilde güçlendirici olarak görülmelidir. Ulusal güvenlik harcamalarında gerçekten de zor seçimler yapılması gerekecek olsa da, bu seçimler mantıksızca karşılaştırmalar veya tutarsız ve taraflı kavramlarla değil, gerçekler yoluyla yapılmalıdır. “Ele alınacak bir sonraki soru, ulusal güvenliğin nasıl sağlanacağıdır. Birçok ülke onlarca yıldır bu soruyu resmi ulusal güvenlik stratejisi ile yanıtlamaya çalışmıştır” (Morgenthau, 1970).

Ulusun güvenliğini korumak ve bu amaç için hayati önem taşıyan ulusun yerel kurumlarının ve sistemlerinin bütünlüğünü korumak. Bu hedef, anavatanı korumak ve ülkenin sınırlarını güvence altına almak için güçlü askeri kuvvetlerin

yanı sıra etkili istihbarat, kolluk kuvvetleri, terörle mücadele, siber güvenlik ve göçmenlik politikaları gerektirir. “Ulusal devlet, dost ve müttefiklerinin güvenliği ve çıkarları lehine bir küresel güç dengesi sağlamalıdır. Bu, kendisine verilen tüm askeri görevleri başarıyla tamamlayabilen; ülkenin müttefiklerinin ve dostlarının güvenliğine yönelik olarak verdiği savunma taahhütlerini yerine getirebilen bir silahlı kuvvet gerektirir” (Smith, 1992: 56-76).

Ülkede, serbest ticaret, enerji piyasalarının açıklığı ve hukukun üstünlüğüne dayalı uluslararası finansal sistemler de dâhil olmak üzere ekonomik özgürlüğü (bazen demokratik kapitalizm de denir) temel alacak bir küresel ekonomi mümkün olduğunca korunmaya çalışılmalıdır. Hem ülkenin hem de dünya ticaretinin ve ekonomik uygulanabilirliğinin bağlı olduğu denizlerin özgürlüğü garanti altına alınmalıdır (Wæver, 1998: 81-84).

Diplomasi, dış yardım, seçici istihbarat paylaşımı, kamu diplomasisi ve insan hakları ve insani yardım programları da dâhil olmak üzere tüm güç araçları yelpazesi aracılığıyla diğer ülkeler üzerinde ülke etkisi mümkün olduğunca kullanılmalıdır. “Bu, ulusal stratejinin amaçlarına ulaşmak için diplomasi ile dış yardım ve insani yardım programlarının daha yakından entegre edilmesini gerektirmektedir” (Birdişi, 2011: 155).

Ülkenin iç politikasında yerel kaynakları geliştirmeye ve uluslararası enerji piyasasını zararlı siyasi manipülasyonlardan olabildiğince uzak tutmaya odaklanılmalıdır (Çelikpala, 2014: 76).

“Ülkenin milli değerlere bağlılığının ve bunların diğer ülkelerde tanıtılmasının yalnızca kendi özgürlük tarihini değil, aynı zamanda evrensel özgürlük ilkelerini de yansıtması sağlanarak böylece insan haklarını ifade özgürlüğü, kanun önünde eşitlik, demokratik özyönetim hakkı ve ekonomik özgürlük olarak tanımlanmalıdır” (Rorty, 2010: 172).

Devlet güvenliği kavramı, XXI. yüzyılda ulusal varlığın ve iç barışın sürmesi noktasında ülkelerin ele aldıkları önemli gündem konularından biri olarak öne çıkmaktadır. Milletlin sürekliliğini sağlayabilmenin yanı sıra milleti birlik ve beraberlik düşüncesi içinde yaşatmak, modern devletin varoluş felsefesinin temelini oluşturmaktadır. Söz konusu yaklaşım, ülkeyi tehdit eden unsurlarla mücadele

etmeyi bir zorunluluk haline getirmektedir. Bu mücadele zorunluluğu, devlet güvenliği kavramını ortaya çıkarmaktadır.

Devlet, kamu güvenliğini temin için kendini meydana getiren g unsurları vasıtasıyla kendi savunma mekanizmasını oluşturarak bu görevini ifa etmektedir. Devletin güç unsurlarının temel felsefesi, halkının yaşam kalitesini yükseltmek; onu tehdit ve risklere karşı korumak olduğundan dolayı, başka hiçbir ülkeyi karşısına almak istemez. Devlet, dünyada yaşanan tüm değişimleri ve gelişmeleri yakından izleyerek gelişmiş ülkeler düzeyine ulaşabilmek amacı ile söz konusu yenilikleri kendi bünyesine uyarlamak zorundadır. Söz konusu durum, devletin ömrünü uzatan ve varlığını teminat altına alan temel unsurlardandır (Karabulut, 2015: 41).

Devlet, kendi güç unsurları aracılığıyla gelecek nesillere ve dönemlere yaşanabilir nitelikler taşıyan bir ülke, huzur ve güven ortamı içinde olan bir vatan toprağı sağlamayı amaçlamaktadır. Bununla birlikte devletin ulusal güç unsurları, ülke güvenliği ve kamusal düzeni bozma amacında olan tehdit ve tehlikeleri bertaraf etmekle görevlidirler. Bundan dolayı devlet güvenliği olgusunu halkın güvenliği olgusunun dışında kabul etmek olası bir yaklaşım değildir.

Devlet güvenliği kavramı, Türkiye’de yasal kurumlar tarafından şu şekilde tanımlanmaktadır: lkeye karşı harici ve dâhili odaklardan gelebilecek her türden bozguncu girişime ve hücuma, tabii afetlere ve büyük yıkımlara karşı sağlam bir dirençle karşı koyabilmek, devletin varlığını, otoritesini muhafaza etmek ve sürdürmek, bir savaşı kazanmak suretiyle tamama erdirebilmek için ulusal çerçevede bütün gayret, etkinlik ve glerin devreye sokulması (Bilgi, 2011:123-142). Ulusal güvenlik politikasının üç temel unsuru; ulusal güvenliğin temin edilmesi, ulusal hedeflere ulaşılması, bu unsurlar için savunma hareketleriyle ilgili esasların tespit edilmesidir (Harp Akademileri Kom. 2002: 46).

Bütün bunlardan daha önemlisi; ulusal güvenlik olgusuna binaen diğer devletler için de caydırıcı olabilecek bir güce ulaşılması ve güvenlik ortamını şekillendirecek tedbirlerin geliştirilmesidir. Bu yaklaşım, ulusal egemenliğin devamının temin edilmesi için biricik yoldur. Ulusal güvenlik kavramı, ABD Savunma Bakanlığı tarafından ülkenin dış ilişkileri ve savunma politikalarını içeren

bir terim olarak kullanılmaktadır. Ulusal güvenliği sağlayan durumlar aşağıdaki gibi sıralanabilir (Denk, 2000: 2):

- a) Yabancı bir ülkeye veya bir grup ülkeye karşı oluşturulan askeri üstünlük ve savunma avantajı.
- b) Dış ilişkiler alanında kendilerine uygun bir konum oluşturulması.
- c) Açık veya gizli, dâhili veya harici; bölücü, düşmanca müdahalelere karşı başarıyla direnebilecek güçte savunma kabiliyetine sahip olunması.

Çevre, tabii kaynaklar ve demografiyle ilgili konuları da kapsayacak şekilde genişleyen ulusal güvenlik olgusu bağlamında askeri güvenlik; ulusal güvenliğin en önemli kriterlerinden birini oluşturmaktadır. Soğuk Savaş sürecinden sonra ulusal güvenlik kavramında bazı temel değişimler olmuş; ülkeler ulusal güvenlik stratejilerini oluştururken “iç tehdit” kavramını daha fazla önemsemeye başlamışlardır (Ülman, 2000: 101).

Devlet, himayesi altında bulunan yurttaşlarının huzur, mutluluk ve güvenliklerini sağlamak, bunları geleceğe dönük olarak halkının maddi-manevi değerleri çerçevesinde anayasal zeminde korumakla görevli, milletiyle birlik ve bütünlüğünün temin edilmesiyle yükümlü olan sistemli ve en kapsamlı örgütsel organizasyondur. Halkının huzurunu ve güvenliğini sağlamak, devletin varlığını kanıtlaması ve sürdürülebilmesi için temel görevidir. Devletin var olma nedeni halkıdır, ayrıca devlet teşekkülü, halkın güvenliği yanında kendi bünyesindeki bütün kurum ve kuruluşlarının güvenliğini sağlamakla da yükümlüdür. Devlet güvenliği için tehdit teşkil eden unsurlar çok çeşitlidir. Devletin vatandaşlarına yönelik düşmanlık ve tehdit, bu ülkenin coğrafi konumu, özellikleri, gelişmişliği, sahip olduğu zenginlikleri, askerî ve teknolojik gücü, halkın kültürel-ekonomik-sosyal yapısı, ülkenin sahip olduğu caydırıcı gücü gibi birçok neden bir devletin güvenliğini etkilemektedir (Türkay, 2010: 25).

Devletin güvenliği üzerinde tehdit oluşturan unsurlar, doğrudan ve dolaylı tehdit olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Doğrudan tehdit, bir devlete karşı sınırları dışından gelebilecek tehditlerdir. Silahlı saldırı gibi askerî yöntem ve tehditlerle gerçekleştirildiği gibi, ülkenin bekası üzerinde ülke sınırları dışından yönelebilecek

her türdeki politik, ekonomik, ülke aleyhine ortaya çıkan yaptırım ve yatırımlar da bu tehdit kapsamında yer almaktadır (MGK, 1990: 102).

Doğrudan tehdit, en eski tehdit yöntemlerindedir. Doğrudan tehditle karşı karşıya kalan devletler varlıklarını sürdürmekte zorlanmakta; siyasi yapıları, sınırları değişmekte ve yerlerine yeni siyasi yapılar, devletler ortaya çıkabilmektedir. Doğrudan tehditlerde düşmanlık, saldırının şekli, hedef alınan ve hedef olan kavramı çok açıkça ortadadır. Saldırıya maruz kalan devlet, saldırının kimden, nereden, ne amaçla geldiğini bilmekte, bu tehdit türünde devletler ağırlıklı olarak savaş durumunda olmakta ve hedefe koyduğu devleti ortadan kaldırmak için, elinde bulunan bütün güç unsurlarıyla saldırmaktadır. Bu durum, sözü edilen doğrudan tehdit unsurlarının iki ülkenin karşılıklı var olma veya yok olma durumuyla karşı karşıya olduğunu ifade etmektedir (Türkay, 2010: 26).

Doğrudan tehdit hâli, devletlerin sahip olduğu maddi manevi bütün unsurlarıyla gerçekleştiğinden dolayı çok büyük yıkım ve zararlar oluşabilmekte ve insanlık için felakete neden olabilmektedir. Özellikle savaş sanayisinde yaşanan gelişmeler, nükleer silahlardaki artış gibi durumlar devletleri karşılıklı olarak zarara sokabilmektedir. Bundan dolayı, günümüzde devletler, genel itibarıyla doğrudan tehdit yönteminden vazgeçmek zorunda kalmışlardır. Doğrudan tehditten ziyade hedef devletin düşmanlığını üzerine çekmeden, onu karşısına almadan; olayın risk ve tehdit boyutunu minimuma indirerek dolaylı yollar tercih edilmektedir (Yalçın, 2010: 8).

Her millet, çeşitli tehditlerle karşı karşıya kalabilmektedir. Bu tehditler, komşu bir ülkeden kaynaklanan saldırganlık, terörist bir gruptan sızma veya ulusun refahını tehlikeye atan küresel ekonomik değişimler gibi sosyal tehditler olabileceği gibi, kasırgalar veya salgınlar gibi doğal tehditler olabilmektedir. Ne şekilde olursa olsun herhangi bir tehdit bir ulusun gücüne meydan okur ve ülkenin refahını bozar.

Ulusal güvenlik alanı bu tür tehditlere karşı koruma sağlar. Ulusal güvenlik sadece vatandaşları değil aynı zamanda ulusal kurumların ekonomik istikrarını da korur. Ulusal güvenlik ve küresel güvenlik aynı şey değildir. Ulusal güvenlik, vatandaşlarını tehditlerden korumak için özerk olarak çalışan bir ulusal hükümeti içermektedir. Küresel güvenlik ise her birinin barış ve istikrarın tadını

çıkartılmasını sağlamak için birlikte çalışan bir uluslar koalisyonunu içerir; bu tanım, Birleşmiş Milletler gibi kuruluşların yol gösterici ilkesidir (Dedeoğlu, 2003).

Ulusal güvenliğin temel sorumluluklarından biri, potansiyel tehlikeleri belirlemek ve doğru müdahaleyi hazırlamaktır. Nüfusun fiziksel refahını tehdit eden veya bir ülkenin ekonomisinin veya kurumlarının istikrarını tehlikeye atan her Şey, ulusal güvenlik tehdidi olarak kabul edilmektedir. Ulusal güvenlik tehditleri başka alt gruplara da ayrılabilir (Akçadağ, 2012).

Bazı ulusal güvenlik tehditleri, düşmanca niyetlerle yabancı hkmetlerden gelebilmektedir. Bu tehditler, doğrudan savaş ve saldırı eylemlerini içerebildiği gibi casusluk ve seçimlere müdahale gibi tespit edilmesi daha zor eylemler Şeklinde de olabilmektedir.

lkeler, resmi olarak yabancı bir hükümeti temsil etmeyen, ancak dış güçler tarafından finanse edilerek desteklenebilen veya hoş görülen grupların tehditleriyle karşı karşıya kalabilmektedir. Terörist gruplar, fiziksel Şiddet veya bazı durumlarda siber saldırı yoluyla toplumda kaosa ve bozulmaya sebep olmaya çalıŐabilmektedir.

Düşman bir devletin, ulusal güvenliğe yönelik potansiyel bir tehdit olarak kabul edilmesi için doğrudan saldırgan bir eylemde bulunması gerekmez. Özellikle gelişmiş silahlarla ilgili olarak nükleer silahların yayılması fikri de bu bağlamda değerendirilebilir. Bir devlet için tehdit oluŐturabilecek başka bir devletin kimyasal silahlar depoladığı, nükleer çalıŐmalar yaptığı veya saldırı kapasitesini başka bir Şekilde arttırdığı biliniyorsa, bu silahları doğrudan bir saldırıda kullanmasa bile bir ulusal güvenlik tehdidi olarak nitelendirilebilir.

Çevrimiçi Őulular, düşman hükümetler veya terörist gruplarla iliŐkisi olanlar da dâhil olmak üzere ulusal güvenlik için tehlike oluşturmaktadır. Bilişim Őuu kavramı; verileri otomatik iŐleyebilme yetenekleri olan bilgisayar, tablet veya cep telefonu gibi bir sisteme ahlak dışı ve yasa dışı, yani bir izin almaya gerek duyulmaksızın girilmesi, müdahale edilmesi olarak tanımlanmaktadır (Yazıcıoğlu, 1997: 197).

BiliŐimle ilgili Őular tanımlanırken başlangıçta mevcut Őu türlerinin bilgisayar, cep telefonu ve internet aracılığıyla iŐlenmesinden yola ıkılmakla birlikte

sürekli gelişen ve değişen teknolojiye bağlı olarak bu alandaki suç tiplerinin zamanla daha çok farklılık göstermesi söz konusu olmuştur. Bilişim suçları işleyebilecek bireylerin program yazımı ve kodlama gibi bazı özel bilgilere hâkim olmaları gerekmektedir. Europol'e göre bilişim ve yüksek teknoloji suçu, bilgisayarlara veya bilgisayar ağına saldırmak için elektronik ve dijital tabanlı teknoloji kullanan suçları ifade etmektedir. Bu tür suçlar, bilgisayar korsanlığını veya verilerin yetkisiz kullanımını ve dağıtımını, hizmet reddi saldırılarını ve bilgisayar virüslerinin dağıtımını içermektedir (Europol, 2020).

Bilgi ve enformasyon teknolojileri alanında her geçen gün meydana gelen yeniliklere ve gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan ve hızla değişim gösteren internet ortamı, dijital olarak da anayasal hakların ihlal edilmesinin normalleştiği bir platforma dönüşmüştür. Sözü edilen alanlarda sanal olarak gerçekleştirilen faaliyetler, genel olarak bir hak ihlaline ve hukuk dışı sonuçlara yol açıyor ise bu duruma “bilişim suçu” adı verileceği çok açıktır. İnternet ve bilgisayar vasıtası ile evrensel hukukun ilkelerinin ihlal edilmeye başlanmasıyla birlikte bu faaliyetlerden dolayı mağduriyete uğrayan kişiler ve kuruluşlar da mağduriyetlerini giderme ve haklarını koruma yolları aramaya başlamışlardır. Bilişim suçlarından kaynaklanan mağduriyetler, bu suç alanına yoğunlaşmayı sağlamış ve bireyleri kendi olanakları çerçevesinde bu konuda kendi güvenliklerini sağlamaya, uluslararası kuruluşları ve ülkeleri de bu alana yönelik yasal düzenlemeler yapmak suretiyle bu alanda işlenen suçlarla mücadele etmeyi zorunlu hale getirmiştir (Gönen, ve ark., 2016: 229).

Ulusal güvenliğe yönelik tüm tehditler, kötü aktörlerin zararlı etkisini içermez. Kasırgalar, depremler ve diğer doğal afetler de bir ülkenin vatandaşlarına ve fiziksel altyapısına ciddi zararlar verebilmektedir. Örneğin 2020 yılının başından itibaren küresel bir kriz haline gelen COVID-19 örneğinde olduğu gibi salgınlar, sağlık hizmetleri sistemlerini ve ekonomileri zayıflatabilmektedir. Pandemiler küresel ölçekte ortaya çıkabilse de, farklı ülkeleri onlarca farklı şekillerde, genellikle değişen mücadele düzeyi çerçevesinde güvenlik sıkıntılarıyla karşı karşıya bırakabilmektedir. Küresel sağlık krizleri, sadece vatandaşların fiziksel sağlığını değil aynı zamanda sosyoekonomik yapıları da tehdit etmektedir (Akçadağ, 2012).

İklim değişikliğinin uzun vadeli etkileri feci ekolojik sonuçlar doğurabileceğinden, bir ulusal güvenlik tehdidi haline de gelebilmektedir. Bununla

birlikte, bu durum tüm ülkelerin karşı karşıya olduğu bir tehdit olduğundan ve iklim değişikliğiyle mücadele için yapılan çalışmaların çoğu uluslararası koalisyonlar aracılığıyla yapıldığından dolayı iklim değişikliği daha çok küresel bir güvenlik sorunu olarak görülmektedir.

İklim değişikliği, ulusal ekonomileri birçok yönden olumsuz etkilemektedir. Yükselen deniz seviyeleri, kıyı bölgelerindeki gayrimenkul ve altyapıya yönelik ciddi tahribatlar veren sellere neden olmaktadır. İklim değişikliğiyle ilişkilendirilen kuraklık ve düzensiz yağmurlar, tarımsal uygulamalarda ve tedarik zincirlerinde aksamalara neden olabilmektedir. Ayrıca iklim değişikliğinin etkileriyle oluşan fırtına ve sel gibi doğal afetlerin maddi hasarların yanı sıra insan hayatına mal olabildiği de görülmektedir.

Bir başka ulusal güvenlik tehdidi ise ulusötesi suçlardır. Ulusötesi suç grupları, fiziksel coğrafyadan bağımsız olarak, yasadışı faaliyetler yoluyla kendi güçlerini, nüfuzlarını veya mali kazançlarını elde etmek isteyen gruplardır.

Ulusötesi suç grupları, coğrafi sınırların ötesinde çalışarak birden çok ulusun yasalarını ihlal etmekte ve bu nedenle birçok ülke için tehdit oluşturmaktadırlar. Bu suç faaliyetlerinin durdurulması, özerk ulusal güvenlik kurumlarının kolektif olarak çalışmasını gerektirebilmektedir. Uyuşturucu kaçakçılığı dâhil olmak üzere yasadışı malların tedarik edilmesi ve insan kaçakçılığı faaliyetleri ulusötesi suç kapsamında yer almaktadır.

1.6. ULUSLARARASI GÜVENLİK

Barış, kimlik ve uluslararası siyaset teorisi gibi terminolojilerden biri olan güvenlik kavramı, tanımı yapan bireylerin kendi ideolojileri açısından yaklaştıkları için geniş ve farklı tanımları olan bir terimdir. Güvenlik kavramını tanımlamanın bu kadar zor olmasından, kapsama alanı içine çok farklı konuların girdiğini çıkarsamak da zor olmayacaktır. Güvenliklerini sağlamak adına insanlar ve hükümetler, amaçlanan ve istenmeyen durumlara engel olabilmek için çeşitli önlemler almışlardır. Güvenlik, hem devlet hem de uluslararası siyaset düzeyindeki birçok siyasi projenin temel dayanaklarından biri olmuştur (Williams, 2008).

Uluslararası güvenlik kavramı bağlamında, Samuel Makinda'nın güvenliği "toplumun normlarının, kurallarının, kurumlarının ve değerlerinin korunması" olarak tanımlaması yararlı görünmektedir. Ayrıca Makinda, halk da dâhil olmak üzere toplumla ilgili tüm kurumların, ilkelerin ve yapıların "askeri ve askeri olmayan tehditlerden" korunması gerektiğini savunmaktadır. Bu tanımın önemli bir bileşeni olan "koruma" terimi, bilinçli, kasıtlı ve kesin eylemleri öngörür. Dolayısıyla, bir toplumun liderliğinin algısı, o toplumun güvenlik gündeminin genişliği ve derinliğinde belirginleşen eylemlerini belirler ve çabalarına rehberlik eder (Yımer ve Abdiyo Ensene, 2022).

Ulusal güvenlik, bir devletin vatandaşlarının korunmasına ve savunmasına hizmet etme yetenekleri olarak tanımlanmıştır (Oğuzlu, 2007: 14). Küresel güvenlik ise doğanın ve diğer birçok faaliyetin, özellikle de küreselleşmenin devletlere yüklediği zorunluluktan gelişmiştir. Bunlar, hiçbir ulusal güvenlik sisteminin kendi başına çözüm üretme kapasitesine sahip olmaması ve bu nedenle devletlerin iş birliğine gitmesini gerekli kılan sorunlardır. Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana dünyanın deneyimlediği ve yaşamaya devam ettiği devletler arasındaki küresel karşılıklı bağlantı ve bağımlılık, devletlerin daha fazla iş birliğine gitmesini ve birlikte çalışmasını gerekli kılmaktadır.

Devletlerin küresel güvenlik alanında uğraşmak zorunda olduğu en önemli güçlüklerden biri karmaşık güvenlik kavramıdır; ülkelerin güvenlik kaygıları, bir devletin güvenlik ihtiyacını gerçekçi bir zemine oturtmadan kabul edilemez. Güvenlik olgusunun korku veya tehdit içerikleri, ülkeler arasında rekabeti beslemektedir. Bu tür bir rekabetin çaresi, yalnızca güvenlik girişimleri konusunda devletler arası küresel iş birliği ile bulunabilecektir (Osisanya, 2021).

OCHA'nın (Birleşmiş Milletler İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi/The United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs) öncülüğünde güvenlik unsurları, insan onuruna yönelik tehditlere giriştikleri için askeri korumanın ötesine geçerek daha geniş bir boyut kazanmıştır. Buna göre, devletlerin diğer devletlerle bağlar kurmaya yönelik bilinçli çabalar göstermesi ve küresel güvenlikle ilgili bilinçli girişimlerde bulunması gerekli hale gelmiştir. OCHA'nın genişletilmiş güvenlik tanımı, çok çeşitli güvenlik alanlarını kapsamaktadır (Human Security Unit, 2009):

1. Ekonomik: Yoksulluğa karşı önlemler ve istihdam yaratılması.
2. Yiyecek: Açlık ve kıtlığa karşı alınacak önlemler.
3. Sağlık: Hastalıklara, güvensiz yiyeceklere, yetersiz beslenmeye ve temel sağlık hizmetlerine erişim eksikliğine karşı alınacak önlemler.
4. Çevresel: Çevresel bozulmaya, kaynak tükenmesine, doğal afetlere ve kirliliğe karşı alınacak önlemler.
5. Kişisel: Fiziksel şiddet, suç, terörizm, aile içi şiddet ve çocuk işçiliğine karşı alınacak önlemler.
6. Topluluk: Etnik gruplar arası, dini ve diğer kimlik gerilimlerine karşı alınacak önlemler.
7. Siyasi: Siyasi baskıya ve insan hakları ihlallerine karşı alınacak önlemler.

OCHA'nın insanların güvenliği için alınacak önlemlerle ilgili eleştirel incelemesi, küresel güvenliği analiz edilmesi gereken önemli bir araştırma konusu haline getirmiştir. Örneğin, işsizlik sorunları, gıda temini başta olmak üzere birçok sorunla başa çıkma kapasitesinin büyük ölçüde eksik olduğu birçok ülke vardır. Sağlık hizmetleri, birçok ülkede farklı boyutlarda bir zorluk teşkil etmektedir. Küreselleşmenin bir sonucu olarak, dünyanın farklı yerlerinden insanlar coğrafi sınırlar arasında yer değiştirmektedir. Bu hareketlilik, ekonomik refah getirdiği gibi, özellikle bulaşıcı hastalıkların, suçların ve terörizmin yayılmasıyla ilgili sorunların artmasına da yol açmaktadır.

İnsanların suç oluşturan faaliyetlerinin neden olduğu sorunların yanı sıra, mülteci sorunlarını içeren ve coğrafi yakınlığı aşan iç çatışmalar bir başka endişe alanını oluşturmaktadır. Çevre ve iklim değişikliği sorunlarının neden olduğu deprem veya tsunami gibi doğal afetler ise devletler arasında daha fazla iş birliğini gerektiren diğer alanlar olarak öne çıkmaktadır.

Silahsızlanma ile birlikte kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi, küresel iş birliğinin önemli olduğu bir diğer alandır. Ulusal güvenlik seçeneği olarak başlayan nükleer silah ve benzeri silahların edinimi, bugün ulusal ve küresel

güvenlik için büyük bir tehdit haline gelmiştir. Birçok devletin silahsızlanmaya yönelik görünüşte katı duruşu, ancak uluslararası düzeyde iş birliğiyle pekiştirilebilecek bir ahlaki bilincin geliştirilmesini gerektirmektedir. Günümüzde devletlerin rekabet içinde olduğu değerlendirilebilmektedir. Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra bile küresel düzeydeki güvensizlik ortamı varlığını devam ettirmektedir. Bu, Soğuk Savaş'ın belki de aslında sona ermediğini, sadece doğasının değiştiğini ortaya koymaktadır.

Uluslararası ilişkiler disiplini kapsamında yer alan tüm aktörlerin; amaçları, güçleri ve iç dinamikleri açısından farklı güvenlik arayış ve anlayışları vardır. Sözü edilen odakların tehditle ilgili farklı algıları, aktörleri farklı arayışlara yöneltmektedir. Söz konusu durum, uluslararası sistemde aktörlerin kapasiteleri, güçleri, sistemi algılayış biçimleri, iç dinamikleri ve bu çerçevede kendilerine sistem içinde gördükleri uygun rollere göre değişebilmektedir. Sözü edilen roller ise tehditlere karşı olağanüstü tedbirler alınmasını da meşrulaştırabilmektedir (Buzan, Wæver ve de Wilde, 1998: 21).

Güvenlik, toplumların varlıklarını devam ettirmesinin temel bileşkesi olarak vazgeçilmez olmuş ve siyasal hayatın odağında yer almaya başlamıştır. Bu anlamda güvenlik, özellikle, 1618 yılında başlayan 30 Yıl Savaşları'nın ardından Avrupa'da sağlanan barış sürecinde İspanya, Fransa, Danimarka, Avusturya Habsburgları, Alman ve İsveç Prenslikleri arasında imzalanan Vestfalya Antlaşması sonrasında uluslararası sistemde yer alan güçlü devletlerin temel sorumluluk alanlarından biri haline gelmiştir. Bu sorumluluğun gelişim süreci, ülkeler arası ilişkilerde düzenlemeler yapan üst otoritenin bulunmaması ve devletlerin kendine yetme ilkesi çerçevesinde kendilerini korumak dışında bir alternatifleri olmaması gibi konuları güçlendirmiştir (Baylis, 2008: 69-85).

Bu zorunluktan ötürü uluslararası sistemin öncü aktörleri, tarih boyunca kendilerini tehdit eden tüm unsurlara karşı hazır olabilmek üzere bütçelerinden önemli bir payı güvenlikleri için ayırmaya başlamışlardır (Yorulmaz, 2014: 109).

Uluslararası güvenlik, kesinlikle ulusal güvenlikten daha önemli bir olgudur. Çünkü bir ülkenin güvenliğini sağlayabilmesi, uluslararası sistemin güvenliğinin tesis edilmesine bağlıdır. Ülkelerin birbirlerine ihtiyaçlarının olması, büyük tehdit

algıları ve silahlanma sonrasında oluşan istikrarsızlık ve dengesizliklere yol açacağı ve sonuç olarak sistemdeki tüm devletleri güvenlik zafiyetine uğratacağı düşüncesinin ağır bastığı eski liberal geleneği yeniden hatırlatmıştır. Bu karşılıklı ilişki, güvenlik olgusunun yalnızca her aktörün kendisiyle kısıtlı kalmaması, bununla birlikte rakiplerinin çıkarlarını da gözetmesi gerektiği ilkesini vurgulamaktadır. Terörizm ve kitle imha silahlarının yaygınlaşması gibi bu dönemin tehditleri, ulusal nitelik taşımamasının ötesinde bir özellik göstermektedir. Bu nedenle bu risklere karşı alınacak önlemlerin uluslararası iş birliği niteliği taşımasını gerektirmektedir. Bu durum “ortak güvenlik” kavramının oluşmasını sağlayan bir yaklaşımdır (Genelkurmay Başk. 2003: 243).

Uluslararası ilişkiler sisteminin yapısını belirlemede önemli bir yere sahip olan güvenlik kavramı, devletlerin ilişkilerini düzenleyen temel belirleyici olarak öne çıkmaktadır. Uluslararası ilişkilere geleneksel yaklaşımlar, güvenlik bağlamında barış ve güç olgularına odaklanmıştır.

Realist ekol güvenlik kavramını, gücün bir uzantısı olarak kabul ederken; idealist ekol, güvenliği barışa bağlı olarak oluşan bir unsur olarak görmektedir. Güvenlik konusundaki tanımlar ya da ilkeler değerlendirildiği zaman güvenlik sorunlarının ülkelerin politikalarına ve stratejilerine bir nevi yol gösterdiği, kamuoyunu yönlendirdiği, bununla birlikte de para ve güç dağıtımında doğrudan etkili olduğu görülecektir. Bu nedenle Soğuk Savaş döneminde güvenlik kavramı, realizmin etkisiyle “devlet güvenliği” kavramıyla özdeşleşmiştir (Öke, 2001: 53).

Uluslararası sistemde yer alan aktörler, varlıklarını devam ettirebilmek ve ulusal çıkarlarını koruyabilmek için farklı güvenlik arayışları içinde olmuşlardır. Bu bağlamda uluslararası güvenlik kavramı, farklı düzlemlerde ele alınabilmektedir. Güvenlikle ilgili öncelikli konuları aşağıdaki gibi sıralayabiliriz (Dedeoğlu, 2013: 21);

- Küresel boyutta; uluslararası sistemin tam anlamıyla veya büyük ölçüde güvenliği,
- Ulusal boyutta; devletin veya ülkedeki toplumsal alt grupların güvenliği,
- Bölgesel boyutta; coğrafi veya alt sistemlerin güvenliğinin sağlanması,

- Bireysel boyutta; bireylerin güvenliğidir.

Yaşadığımız çağda uluslararası ilişkilerin küresel ve bölgesel yönlerinin öneminden dolayı güvenlik olgusunun küresel ve ulus-devlet boyutları da önem kazanmıştır. Uluslararası güvenliğin katmanlarından biri olan ulus-devlet güvenliği, tarihsel süreçte ideolojik ve yapısal farklılıklar nedeniyle oluşan tehdit algıları dikkate alınarak bağımsız veya ittifak içi platformda kalmaktadır. Küresel boyutta güvenlik olgusu ise silahlanma, nükleer tehdit, terör, organize suçlar, çevre kirliliği, az gelişmişlik, mafya, insan kaçakçılığı, değerli madde kaçakçılığı, kara para aklama, göç ve uyuşturucu gibi uluslar üstü suçlar çerçevesinde yer alan birçok yeni tehdit türünün ortaya çıkmasıyla birlikte yeni bir şekil almıştır.

Özetle uluslararası güvenlik, uluslararası sistem içindeki aktörlerin tamamının algılarına paralel olarak gösterdikleri davranışlarla bölgesel ve küresel kuruluşlar vasıtasıyla oluşturulan evrensel ilkeler çerçevesinde ele alınan bir kavramdır. Ne var ki güvenlik olgusunun insanlık tarihiyle birlikte başladığı dikkate alındığında bu olgunun uluslararası sistem içinde de bir süreç olarak görüldüğü anlaşılabacaktır. Söz konusu süreçte koşulların değişmesi, kavramın zenginleşmesini sağlayarak bir dönüşümün tesis edilmesine olanak vermiştir.

Güvenlik, geleneksel toplumlarda her zaman önemli bir değer olmuştur, ancak günümüz toplumlarında, özellikle Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana hem gelişmiş hem de daha az gelişmiş olan ülkelerde kilit bir değer haline gelmiştir. "Bu dönemde, güvenlik konusundaki literatürün çoğunda, iki blok arasındaki askeri ve nükleer denge nedeniyle ulusal veya devlet güvenliği üzerinde durulmuştur. Ancak Soğuk Savaş sona erdiğinde güvenlik kavramı, bireysel, toplumsal, küresel ve insanî güvenlikleri kapsayacak şekilde genişletilmiştir" (Rumelili ve Karadağ, 2017).

1994 İnsani Gelişme Raporu'nun (BM, 1994) işaret ettiği gibi, güvenlik kavramı insanlardan çok ulus devletlerle ilişkilendirilirken, çoğu insan için İnsan Güvenliği; açlık, hastalık, işsizlik, suç, sosyal çatışma, siyasi baskı ve çevresel tehlikeler tehdidinden kurtulmak anlamına gelmektedir. Bu raporu yazarlar için insan güvenliği kavramının, bileşenleri birbirine bağlı, erken uyarı göstergeleri sayesinde daha efektif şekilde alınan tedbirlerle daha kolay sağlanan insan merkezli evrensel bir endişe olduğu değerlendirilmektedir. Bu nedenle, güvenlik kavramı,

bölgesel güvenlikten insan güvenliğine, silahlanmaya dayalı güvenlikten sürdürülebilir insani gelişmeye dayalı güvenliğe kadar çok geniş bir alanı içermektedir.

Günümüzde, her geçen gün artan küreselleşme süreci nedeniyle, güvenlik kavramı da küresel bağlamda değerlendirilmektedir. Küresel güvenliğe yönelik tehditlerden bazılarını ise şu şekilde sıralamak mümkündür; kontrolsüz nüfus artışı, ülkelerin içlerinde ve ülkeler arasında devam eden sosyal ve ekonomik eşitsizlikler, özellikle Suriye, Irak, Libya, Afganistan ve Sahra Altı Afrika ülkelerinde açlıktan kaçan insanların Avrupa'ya son göç akışları örneğinde olduğu gibi kitle hareketlerinin neden olduğu baskılar, iklim değişikliği, kutuplardaki buzulların erimesi gibi çevresel dejenerasyonlar, uyuşturucu kaçakçılığıyla birlikte kara para aklama gibi organize suçlar, uluslararası terörizm vs. küresel tehditlerin başında gelmektedir.

Güvenlik kavramı, dünya sosyoekonomik ortamındaki önemli değişikliklerin sebebi olan küreselleşme süreci ile birlikte gelişmiştir. İlk olarak, şehirler bireylere daha sonra ise devletler vatandaşlarına güvenlik sağlamışlardır, ancak günümüzde ulus-devletlerin bu güvenliği sağlama noktasında yetersiz kaldığı değerlendirilmektedir. Çoğu akademisyenin, araştırmacının veya politikacının bireysel ve toplumsal güvenlik sağlayabilecek başka örneklerle ilgi duymasının başlıca nedenlerinden birisi de budur. Bilgin (2003), güvenliğin kişinin düşmanlarına karşı değil onlarla birlikte aranması ve sürdürülmesi gerektiğini ifade etmek için “ortak güvenlik” kavramını geliştirmiştir. Bu düşünce, Galtung (1996) ve Boulding (1978) tarafından geliştirilen “istikrarlı barış” kavramına benzemektedir. Galtung, negatif barış (savaşın olmaması) ve pozitif barış (sosyal adalet için koşulların oluşturulması) arasında yaptığı gibi doğrudan şiddet (fiziksel) ve dolaylı şiddet (yapısal ve kültürel) arasında da ayırım yapmaktadır. Ayrıca Boulding, istikrarlı barışın tehdide dayanmadığını ileri sürerek uluslararası güvenlik yerine; uluslararası politikadaki ana aktör olan devletin, güvenliği sağlamada gittikçe daha yetersiz kalması ve bu bağlamda toplumlarını tanımlamak için “risk toplumu” kavramının kabul edilir hale gelmesi nedeniyle “küresel güvenlik” veya “dünya güvenliği” terimlerini tercih etmektedir. Ayrıca gelişmiş ve az gelişmiş toplumlar arasında bir ayırım yapan Boulding, az gelişmiş toplumların dış güvenlikten çok iç güvenlikle

ilgilendikleri için bir “güvensizlik ikilemi” ile karşı karşıya kaldıklarını da ifade etmektedir (akt. Sandıklı ve Kaya, 2013).

Ulusal güvenlik ile uluslararası güvenlik arasında bir fark olduğu yönündeki yaygın algıya rağmen, iki kavramın birbiriyle yakından ilişkili olduğu yadsınamaz. Çünkü bu kavramların ilişkileri herhangi bir çelişkili bakış açısı olmaksızın tezahür etmelerine izin vermesi gereken siyasi, yasal ve askeri bir çerçeveye sıkı sıkıya bağlıdır. Ülkeler arası sınır kavramı yok olarak; NAFTA, Schengen Bölgesi gibi hatlar, cepheler ve bölgeler nosyonuna dönüşmektedir. Bu dönüşümle birlikte ikisinin de aynı düşmana sahip olmasından dolayı iç ve dış güvenlik kavramları iç içe geçmektedir. “Özgürlük, güvenliğin sınırı değil, temel koşuludur, dolayısıyla güvenlik sınırsızdır ve küresel olmalıdır” (Yorulmaz, 2013: 290).

2. AVRUPA GÜVENLİK VE SAVUNMA POLİTİKASI

2.1. SOĞUK SAVAŞ ÖNCESİ DÖNEMDE AVRUPA

İkinci Dünya Savaşı 1945'te sona ererken, "Üç Büyükler" müttefiklerinin liderleri - ABD, Sovyetler Birliği ve Büyük Britanya - en kanlı savaşı sona erdirmek için şartları belirlemek üzere Almanya'nın Potsdam kentinde bir araya geldi. dünyanın şimdiye kadar gördüğü çatışma. Büyük güçlerin Almanya'yı işgal edilmiş bölgelere ayırması, Polonya'yı Sovyet destekli bir hükümetle tanınması ve Vietnam'ı parçalaması savaş sonrası küresel düzeni şekillendiren önemli kararlardı. "Müzakereler kalıcı bir barış sağlamayı amaçlıyordu, ancak 18 ay içinde kırk yıldan fazla sürecek "Soğuk Savaş" dönemi başlamıştır" (Gaddis, 2008).

"Potsdam'daki en önemli anlardan biri ise herhangi bir notta kaydedilmedi veya bir basın toplantısında ilan edilmedi. Konferansın sonlarına doğru ABD Başkanı Harry Truman, Sovyet lideri Joseph Stalin'i bir kenara çekerek bazı patlayıcı haberleri paylaşmıştır: ABD, "olağandışı yıkıcı güce" sahip bir silahı, dünyanın gördüğü en tehlikeli ve güçlü silahı olan, tüm şehirleri yok edebilecek bir nükleer silahı, kısa süre önce başarıyla test etmişti" (Ataç, 2019).

Birkaç hafta içinde ABD, Japonya'yı teslim olmaya zorlamak için atom bombasını kullanmıştır. Cephaneliğinde yıkıcılığı kanıtlanmış bir silahla ABD, savaşta müttefik olan güçler arasında birdenbire üstünlük sağlamıştır. Bunu iki süper güç, ABD ve SSCB arasında, 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılmasına kadar süren tehlikeli bir üstünlük mücadelesi izlemiştir (Armaoğlu, 2005: 419).

"Soğuk Savaş" terimi, Avrupa ülkeleri arasında artan gerilimleri tanımlamak için kullanıldığı 1930'lardan beri Fransa'da var olmuştur. Amerika Birleşik Devletleri'nin 1945'te Hiroşima ve Nagazaki'ye atom bombası atmasından kısa bir süre sonra, İngiliz yazar George Orwell, bombaların uluslararası ilişkiler için ne anlama geldiğini araştıran bir makalesinde bu terimi kullandı. Atom bombaları 100.000'den fazla Japon vatandaşını öldürdü ve öyle korkunç bir yıkıcı gücü ortaya çıkardı ki, Orwell bunun büyük güçler arasındaki açık savaşı caydıracağını tahmin ederek ve bunun yerine "aynı anda fethedilemez ve sürekli bir 'Soğuk Savaş'

durumundan söz etmiştir. Orwell'in "barış olmayan barış" öngörüsü, eski müttefikler arasındaki güvensizlik tohumlarının büyümesiyle gerçekleşmiştir (Ataç, 2019).

SSCB, Doğu Avrupa'nın devasa alanlarını Nazi kontrolünden kurtarıırken, savaşta en fazla sayıda askeri ve yaklaşık 24 milyon civarında olduğu tahmin edilen bir sivil zayıyata sahipti. Sovyet lideri Josef Stalin, ülkesinin katkısını tam olarak yansıtmadığını düşündüğü Avrupa'nın savaş sonrası bölünmesinden memnun olmamıştır.

ABD'de diplomat George Kennan, 1946 tarihli "Uzun Telgraf"ta, şimdi bilindiği şekliyle, Sovyetler Birliği'nin artan güvensizliğinin ana hatlarını çizmiştir. Kennan, SSCB'nin mantıksız ve güvensiz olduğu ve uzun vadede Batı ile iş birliği yapmayacağı konusunda Beyaz Sarayı uyarmıştır. Buna cevaben Washington, Sovyet ideolojisinin ve etkisinin yayılmasını önlemek için bir "çevreleme" politikası başlattı. Amerika Birleşik Devletleri hızla yeni politikasını genişletmek için bir fırsat gördü. 1947'de İngiltere, her ikisi de komünist ayaklanmalarla mücadele eden Yunanistan ve Türkiye'ye yaptığı yardımı çekeceğini duyurdu. "Başkan Harry Truman, Kongre'den her iki ülkeye de yardım etmesi için fon isteme fırsatını değerlendirerek, Truman Doktrini olarak bilinen, ABD'nin Sovyet güçleri veya komünist ayaklanma tehdidi altındaki ülkeleri veya insanları desteklemesi gerektiği ilkesini uygulamaya geçirmiştir. Stalin, bu hareketi bir gölge savaşın açılış atışı olarak görmüştür" (Gencer, 2019).

"Soğuk Savaş terimi, Batı'da kapitalizm ile Doğu'da komünizm arasındaki ideolojik mücadeleyi tanımlamak için bir kısaltma haline gelmiştir. Amerikalı gazeteci Walter Lippmann, 1947'de ülkeler açmazda taraf seçerken bu terimi bir dizi makalede popüler hale getirmiştir" (Erdemol, 2021).

2.2. SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE AVRUPA

ABD, Stalin'in Sovyet nüfuzunu batıya doğru genişletme ve diğer devletleri komünist yönetim altına alma hamlesinden endişe duymakta haksız değildi. 1948'de SSCB, Çekoslovakya'da bir komünist darbeyi destekledi ve doğuda komünistler ve batıda kapitalistler tarafından kontrol edilen işgal bölgelerine bölünmüş olan Batı Berlin'i abluka altına aldı (Karadeli, 2020: 45).

Birleşik bir cephe oluşturduklarını göstermek için ABD ve müttefikleri, 4 Nisan 1949'da ABD, Kanada, Belçika, Danimarka, Fransa, İzlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, Portekiz ve Birleşik Krallık, “bir veya daha fazlasına yönelik silahlı saldırıya karşı Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü veya NATO olarak bilinen bir transatlantik karşılıklı savunma ittifakı kurdular (Aka, 2015: 4).

Bu hamleye karşı SSCB, kendi savunma ittifakını oluşturarak yanıt verdi. 1955'te imzalanan Varşova Paktı, Sovyetler Birliği'ni ve aralarında Polonya ve Doğu Almanya'nın da bulunduğu yedi uydu devleti kapsıyordu ve Winston Churchill'in 1946'daki bir konuşmasında “Demir Perde” olarak adlandırdığı Doğu ve Batı Avrupa arasındaki ideolojik ve askeri engeli güçlendiriyordu (Ülger, 2003: 94)

İki taraf bu Demir Perde'nin ötesinde karşı karşıya gelirken, ABD ve SSCB bir silahlanma yarışına girdiler ve biriken nükleer cephaneliklere trilyonlarca dolar para akıttılar. “Silahlanma yarışının başında ABD'nin bir avantajı vardı, ancak SSCB kendi nükleer cephaneliğini inşa ettikten sonra, iki taraf “karşılıklı olarak garantili imha” (herhangi bir tarafın saldırması durumunda diğerinin misillemede bulunacağı ve her iki taraf için de kıyamet gibi sonuçlar doğuracağı fikri) konusunda bir açmaza girdi” (Ataç, 2019).

Her iki ülkenin de birbirine karşı füze savunması var ve 1962 Küba Füze Krizi, ülkeleri Soğuk Savaş'taki diğer tüm olaylardan daha fazla uçurumun eşiğine itti. ABD, Florida'nın 90 mil güneyinde komünist Küba'da Sovyet füze sahaları ve silahları keşfetti. Kaldırılmalarını talep eden Başkan John F. Kennedy, ABD topraklarına yapılacak bir saldırının SSCB'ye derhal bir nükleer saldırıyı tetikleyeceğini açıkladı (Alkan, 2021: 675).

Yaklaşan nükleer savaş tehdidi, yaklaşık iki haftalık gergin müzakerelerin üzerinde asılı kaldı. Son olarak, ABD'nin Küba'yı işgal etmeme sözüne karşılık SSCB bu ülkedeki silah tesislerini kaldırmayı kabul etti. “Perde arkasında ise ABD, Türkiye'deki nükleer silahları kaldırmayı kabul etti; fakat bu anlaşma 1987'ye kadar halka açıklanmadı. Yine de, her iki tarafın nükleer cephanelikleri katlanarak büyümeye devam etti. 1980'lerin sonunda, Amerika Birleşik Devletleri'nin tahmini olarak 23.000 ve Sovyetler Birliği'nin ise 39.000 nükleer silahı vardı” (Ataç, 2019).

“Kırk yılı aşkın bir süredir Soğuk Savaş döneminde ABD ve Sovyetler Birliği dünya çapında çok sayıda vekâlet savaşı yürüttü. Kore Savaşı, Vietnam Savaşı ve diğer silahlı çatışmalarda, süper güçler karşı tarafları finanse etti veya doğrudan komünist veya kapitalist milislere karşı savaştı. Her iki taraf da Latin Amerika, Afrika, Asya ve Orta Doğu’daki devrimleri, isyanları ve siyasi suikastları finanse etti” (Keskin, 2004).

Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği, 20 yıllık bir uzay yarışında teknolojik üstünlüklerini kanıtlamak için yarıştı. Sovyetler Birliği 1957’de ilk yapay uydusu olan Sputnik-1’i fırlatmada başı çekerken, Amerika Birleşik Devletleri 1969’da aya insan indiren ilk ülke olmayı başardı. Ancak 1970’lerin ortalarında iki ülke ortak görevlerde iş birliği yapmaya başladı.

1980’lerin ortalarına gelindiğinde, Demir Perde’nin ardındaki hayat değişmişti. Demokratik ayaklanmalar Sovyet Bloku ülkelerine sızıyor ve SSCB’nin kendisi ekonomik ve politik kaosla mücadele ediyordu. Bu dönemde ABD ve SSCB daha açık bir ilişki kurdu ve hatta 1987’de özellikle karadan fırlatılan tehlikeli bir füze sınıfını ulusların cephaneliklerinden kaldıran bir nükleer anlaşma imzalandı (Ülger, 2003: 94-95).

1991’de Sovyetler Birliği bloğunun çoğunu demokratik devrimler nedeniyle kaybetmişti ve sonunda Varşova Paktı resmen feshedildi. SSCB’nin son lideri Mihail Gorbacov, ülkesini Batı’ya açtı ve millileştirilmiş mallara dayanan kurumların altını oyan ekonomik reformlar başlattı. Bu gelişmelerin sonucunda Aralık 1991’de SSCB ayrı uluslara bölündü (Şahin, 2017: 65).

SSCB’nin dağılmasıyla birlikte 1980’lerde ve 1990’larda Washington ile Moskova arasında silahların yayılmasını önleme anlaşmaları sayesinde nükleer cephanelikler önemli ölçüde azaldı. ABD ve Rusya, son yıllarda Afganistan ve teröre karşı savaş da dahil olmak üzere bir dizi küresel konuda iş birliği yapmış olsa da, Soğuk Savaş hala modern jeopolitiği şekillendiriyor. İki ülkenin hala farklı jeopolitik çıkarları, büyük savunma bütçeleri ve uluslararası askeri üsleri var. NATO hala siyasi güce sahip ve 30 üye devleti içerecek şekilde büyümüştür. İttifak artık Rusya’nın sınırlarına kadar uzanmakta; bünyesinde eski Sovyet devletleri, Polonya ve Baltık Devletleri gibi Varşova Paktı üyelerini içermektedir. 1990’lardan bu yana

Rusya, NATO'nun doğuya doğru genişlemesini kendi güvenliği için bir tehdit olarak görmüştür (Şahin, 2017: 65).

Rusya ile Batı arasındaki gerilim, 2008'de NATO üyeliğine yönelik ilk adımları atmak için başvuran ve iki yıl sonra yeni bir başkanın planı rafa kaldırmasından önce ve Rusya'nın Ukrayna'yı Şubat 2022'de işgal etmesinin ardından yeni bir zirve noktasına ulaştı. Bazı yorumcular mevcut krizi yeni bir Soğuk Savaş'ın başlangıcına benzetmektedir.

II. Dünya Savaşı sona erdikten sonra Türkiye, güvenlik odaklı bir bakış açısıyla NATO'ya katılmak istemiştir. Sovyetler Birliği'nin Boğazlar ile Doğu Anadolu'daki Kars ve Ardahan vilayetleri üzerindeki toprak taleplerinden kaynaklanan tehditleriyle tek başına mücadele etme imkânına sahip olmayan Türkiye, çok taraflı güvenlik teşkilatına katılmak suretiyle Batı'nın yardımını güvence altına almayı hedeflemiştir. Realist Uluslararası İlişkiler teorisinin varsaydığı gibi Türkiye, dış kaynaklardan gelen tehditlere karşı direniş kabiliyetini güçlendirmek amacıyla NATO'ya üye olmayı arzulamıştır. Başından beri NATO, Türkiye için öncelikle bir toplu savunma örgütü olmuştur.

Türkiye'nin İttifak'a katılımını kolaylaştıran en önemli faktör, ABD'nin NATO'nun en önemli üyesi olarak Soğuk Savaş'ın güvenlik dinamikleri bağlamında Türkiye'nin jeopolitik konumuna ve askeri kapasitesine çok büyük önem atfetmesiydi. ABD'li stratejistlerin varsayımı, Türkiye'nin İttifak'a katılması ve Sovyetlerin Doğu Akdeniz ve Orta Doğu bölgelerine girmesini engellemesi durumunda, NATO'nun Sovyetler Birliği'ne karşı çevreleme ve caydırıcılık stratejilerini yerine getirme görevinin çok daha kolay olacağı yönündeydi. NATO gibi çok taraflı bir toplu savunma örgütüne katılmak, Türkiye'nin büyük güçler arasında tarafsız kalma politikasını geride bıraktığı anlamına geliyordu. İttifaka katılmasından itibaren Türkiye, kademeli olarak ulusal güvenlik çıkarlarını ve politikalarını NATO İttifakıninkilerle uyumlu hale getirmiştir. Ancak NATO üyeliği Türkiye'nin komünizm tehlikesine karşı elini güçlendirirken, aynı zamanda çevresindeki manevra kabiliyetini de sınırlamış ve Türkiye'yi Doğu-Batı çatışmasının bir savaş alanına çevirmiştir (Bilge-Criss, 2012).

“Türkiye’nin 1950’de Kore Savaşı’na asker gönderme kararı, Türkiye’nin NATO üyeliğine başta karşı çıkanların itirazlarını hafifletmede etkili olsa da, Türkiye’nin üyeliğini mümkün kılan en önemli gelişme, dönemin ABD yönetiminin anlaşmaya varması olmuştur” (Yılmaz, 2009: 14).

Türkiye’yi başlangıçta NATO’ya üyelik arayışına iten ve daha sonra Türk halkının gözünde haklı çıkmasının ana nedenlerinden biri olduğu ortaya çıkan bir diğer faktör, NATO üyeliğinin Türkiye’nin onlarca yıllık Batılılaşma/Avrupalılaşma sürecinde önemli bir kilometre taşı olarak görülmesiydi. NATO üyeliği sayesinde Türkiye yıllarca Batı/Avrupa devleti olduğunu iddia edebilmiştir. “Diğer Batılı uluslararası örgütlere katılmayı da benzer bir perspektiften gören Türkiye, Batı’nın en önemli güvenlik örgütünün dışında kalamazdı. Diğer batılı uluslararası örgütlerle karşılaştırıldığında, ittifakın Türkiye’nin coğrafi konumuna ve askeri yeteneklerine erişmeye şiddetle ihtiyacı olduğundan, Türkiye’nin NATO aracılığıyla Batı/Avrupa kimliğini meşrulaştırmasına yardım etmesinin çok daha kolay olduğu ortaya çıkmıştır. Tarih boyunca Türkiye’nin Batı karşısında pazarlık kabiliyetinin en yüksek olduğu yer NATO olmuştur” (Deniz, 1974: 74).

“Avrupa Birliği üyelik sürecinden farklı olarak, Türkiye’den önceden ayrıntılı üyelik kriterlerini karşılaması istenmemiştir” (Kayaoğlu, 2009). Paradoksal olarak, NATO’ya katılmak Türkiye’nin Batı değerlerini ve normlarını içselleştirmesini kolaylaştırdı. Zaten NATO başından beri liberal-demokratik değerlere inanan ülkelerin birliğini temsil ettiği için, Türk liderler NATO çatısı altında bu değerlere daha kolay uyum sağlamıştır. Ayrıca, “NATO üyeliğinin Türkiye’deki sivil-asker ilişkilerinin daha Avrupa ve Batı standartlarına evrilmesi üzerindeki etkisi de küçümsenmemelidir” (Karaosmanoğlu, 2011).

Öte yandan, NATO üyeliğinin Batılı değer ve normların Türk seçkinleri tarafından benimsenmesindeki olumlu rolü, üyeliğin başka bir yan etkisinin gölgesinde kalmış gibi görünüyor. Askeri kapasitesi ve coğrafi konumu nedeniyle Batı tarafından bir varlık olarak değerlendirilmesi ve İttifak’ın en önemli üyesi olan ABD’nin, Türkiye’nin Batı kurumlarına entegrasyonunu ağırlıklı olarak askeri-stratejik açıdan desteklemesi, dolaylı olarak Türk seçkinlerini, Türkiye’nin liberal-demokratik dönüşümünün Batı uluslararası toplumunun bir parçası olmanın ön koşulu olmayacağını düşünmeye yöneltmiştir. Bu tür bir düşünce, Türkiye’nin daha

sonra AB üyelik standartlarına uyum sağlama kabiliyetini baltalıyor olarak görülüyordu.

1962 Küba Füze Krizi, 1964 Johnson Letters Krizi, 1975 Silah Ambargosu Krizi ve Amerikan karşıtlığına rağmen, Türkiye ve diğer NATO üyeleri Soğuk Savaş sırasında SSCB'yi ortak düşman olarak gördükleri için Türkiye NATO'yu takip edebildi. Soğuk Savaş'ın büyük bir bölümünde Türkiye, NATO'nun güvenlik düşüncesinde baskın bir konumu sürdürdü. Bu dönemde Türkiye'nin ittifaklara yaklaşımının en dikkate değer özelliği, Türk seçkinlerinin NATO tarafından terk edilme riskinin belirli ittifak politikalarının tuzağına düşme riskinden çok daha önemli olduğuna inanmalarıydı. "NATO ve ABD'ye yönelik şüpheler zaman zaman artsa ve bazı çevreler Türkiye'nin üyelikten çekilerek Sovyetler Birliği ve Üçüncü Dünya ülkeleriyle daha yakın stratejik ilişkiler aramasının daha uygun olacağını ileri sürmüş olsa da NATO içinde kalmanın avantajları üyeliğin maliyetinden çok daha ağır basmış görünmektedir" (Türkmen, 2010).

2.3. BATI AVRUPA BİRLİĞİ

Her yıl 4 Nisan 1949'da NATO'nun kuruluş yıldönümü kutlanırken, NATO'dan önce birçok Avrupa ülkesi tarafından bir savunma iş birliği anlaşması imzalanmış olduğu gerçeği çoğu zaman göz ardı edilmektedir. 1948 Brüksel Antlaşması, Belçika, Fransa, Lüksemburg, Hollanda ve İngiltere arasında bir ittifak olan Batı Birliği'ni kurdu; 1954'te Batı Avrupa Birliği'ni (BAB) oluşturmak için değiştirdi. Batı Avrupa Birliği (BAB), 17 Mart 1948'de Brüksel'de imzalanan Ekonomik, Sosyal ve Kültürel İşbirliği ve Toplu Öz Savunma Antlaşması'ndan doğdu. Antlaşma resmi olarak uluslararası bir örgüt oluşturmamakla birlikte, uygulamada düzenlemeye atıfta bulunmaktadır. "Söz konusu antlaşma, 23 Ekim 1954'te Paris'te imzalanan ve Batı Avrupa Birliği'ni kuran bir protokolle (değiştirilmiş Brüksel Antlaşması) değiştirilmiş ve tamamlanmıştır. Western Union'ı ilk imzalayan beş ülkeye (Belçika, Fransa, Lüksemburg, Hollanda ve Birleşik Krallık) Federal Almanya Cumhuriyeti (FRG) ve İtalya katılmıştır" (Efe, 2007).

Batı Avrupa Birliği'nin kuruluşu, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün (NATO) kuruluşundan ayrılamaz. Aslında Avrupa ülkelerinin asıl amacı, özellikle Kanada ve İskandinav ülkeleriyle yaptığı anlaşmalara dâhil ederek ABD'yi

Avrupa'nın savunmasına destek vermeye ikna etmekte. Brüksel Antlaşması kapsamındaki dayanışma çok bağlayıcı olduğu için, ABD Kongresi buna kaydolmayı reddetmiş ancak 5. Maddesi daha az talepte bulunduğu için Washington Antlaşması'na (Atlantik İttifakı üzerine) 1949 yılında katılmayı kabul etmiştir. ABD birlikleri, baskın transatlantik örgütün bir parçası olarak kıtanın savunmasını desteklemek için Avrupa'da kalmaya devam ediyor. Yıllar içinde Almanya, Yunanistan, İtalya, Portekiz ve İspanya'nın katıldığı Western Union üyelerinden oluşan BAB, toplu savunma ve karşılıklı askeri yardım sağlamak için tasarlanmış bir savunma ittifakıydı. Ancak kıtanın ana güvenlik sağlayıcısı olarak NATO'nun fiili önceliği göz önüne alındığında, Batı Avrupa Birliği'nin büyük ölçüde atıl kaldığı görülebilir. NATO'nun üstünlüğü, 'NATO'nun askeri karargâhlarını çoğaltmanın istenmediğini' vurgulayan BAB Antlaşması'nda dolaylı olarak tanınmıştır (Ülger, 2002). 27 Ekim 1984 tarihli Roma Deklarasyonu ile 26 Ekim 1987 tarihli Lahey Avrupa Güvenlik Çıkarları Platformu arasında Batı Avrupa Birliği'nin yeniden canlanması, Avrupa'nın güvenlik ve savunma da dahil olmak üzere entegre bir Avrupa fikrini desteklerken, kişinin kendi güvenliğini düşünürken Avrupa Birliği'nin temel direkleri ve fırsatı veriyor. Bu süreçte İspanya (1990), Portekiz (1990) ve Yunanistan (1995) da Batı Avrupa Birliği'ne katıldı. BAB, aynı zamanda; Körfez'de mayın temizleme ve ambargo uygulaması (1988–1990), Adriyatik'te BAB/NATO Keskin Muhafız Operasyonu (1993–1996), Tuna ambargosu (1993–1996), Mostar, Bosna-Hersek'e bir polis birliğinin katkısı (1994–1996), Arnavutluk'ta bir polis misyonu (1997–2001), Hırvatistan'da bir mayın temizleme yardım misyonu (1999–2001) ve Kosova'da bir genel güvenlik gözetleme misyonu (1998–2000) gibi bir dizi ortak operasyonda mütevazı bir şekilde yer almıştır.

Genel olarak, BAB birbirini izleyen üç dönemden geçmiştir:

- i. Western Union'ın yetkilerinin elinden alınması ve ardından Atlantik İttifakı'nın gölgesinde 'dinlenen' bir BAB süreci (1948–1960);
- ii. Atlantik yanlısı kültürün canlılığı ve AB'yi yükselişe geçiren (1980'lerin sonunda ve 1990'larda) sıralama düzeninde bir değişiklik yoluyla sessiz bir NATO ve Avrupa Birliği (AB) hâkimiyeti dönemi;

iii. BAB yapılarının AB organları tarafından toptan tasfiyesi ve Avrupa hükümetlerinin bir Güvenlik ve Savunma Politikası (ESDP) ve ardından ortak bir Güvenlik ve Savunma Politikası (CSDP) (1999–2011) için desteği.

Elbette, BAB iki kez yeniden faaliyete geçirilmiş ancak hiçbir zaman gerçekten kendini kanıtlamayı ya da Amerikalıları içermeyen bir Avrupa savunma sistemi fikrini gerçeğe dönüştürmeyi başaramamıştır. 1984'te Belçika ve Fransa'nın girişimiyle ve yine 1992'de Maastricht Antlaşması'yla yeniden canlandırılmıştır. İkinci seferde, BAB'a Karşı Sorumlu Kuvvetler, 'FAWEU' ön plana çıkararak operasyonel yetenekler geliştirilmiş, Planlama Hücresi ve Durum Merkezi, bir BAB Askeri Kurmay Başkanlığı olacak şekilde yeniden düzenlenmiş ve BAB ile NATO arasında paylaşılan bağlantılar ve prosedürler konsolide edilmiştir (Gnesotto, 2005).

1990'larda BAB araçları, organları ve kültürü, yavaş yavaş bir NATO'laşma süreci yaşamıştır. Diğer bir ifadeyle, bu Avrupa örgütü göz ardı edilmiş; BAB nihayet 2000 yılında özünden büyük ölçüde sıyrılmıştır. AB, Nice Antlaşması'dan sonra savunmayı kendi bünyesinde toplamıştır. "O zamanlar BAB, NATO'nun egemen olduğu, ancak aynı zamanda uzun bir süre AB ile rekabet halinde olan hükümetler arası bir örgüttü. Sonunda, bu katı Avrupa siyasi ve askeri yapısının, uzun süredir eksik olan siyasi entegrasyonun yerine geçemeyeceği anlaşılmıştır" (Ülger, 2002).

Aslında BAB, Avrupa savunma iş birliği için bir laboratuvarıdır; öyle olmuştur), Batı ile Orta ve Doğu Avrupa ülkelerini (ODAÜ) birbirine yaklaştırmaktadır; BAB ayrıca AB'ye çok çeşitli siyasi-askeri ve örgütsel politikalar, prosedürler ve deneyimler sağlamıştır. BAB aynı zamanda Petersberg görevlerinin tanımlanmasına (Bonn, 1992), FAWEU'nun kurulmasına ve Torrejón Uydu Merkezi ve Güvenlik Çalışmaları Enstitüsü'nün oluşturulmasında teşvik edici bir rol üstlenmiştir. Ayrıca, BAB ve NATO'nun paylaştığı ve esas olarak 20. yüzyılın son on yılında kurumsallaşan AB'nin 15, 25 ve ardından 27 üyesinin avantajına kültürel ve ilişki odaklı mirası şekillendirmiştir. "Son olarak, bir dış saldırı karşısında altı tam Üye Devletin yasal olarak bağlayıcı ortak dayanışmasını ifade eden Antlaşma'nın V. Maddesinin koruyucusuydu" (Efe, 2007).

Mayıs 1998'den itibaren BAB bünyesinde bir Avrupa içi Askeri Komite kurulmuş olmasına, gelecekteki olası operasyonlar için zemin oluşturan genel planlar hazırlanmasına ve BAB'ın talebi üzerine (FAWEU aracılığıyla) ulusal kuvvetler görevlendirilmesine rağmen NATO kaynaklarından yararlanmak dışında pek çok durumda işlev görmüştür. Taktik, operasyonel ve askeri olarak NATO'ya bağımlı olan BAB, aynı zamanda AB'nin topluluk temelli ve hükümetler arası yapısı tarafından kuşatılmış ve istila edilmiştir. Böylece, Avrupa 1970'te siyasi iş birliğine giriştikten ve ardından 1992'de ortak bir Dışişleri ve Güvenlik Politikasını (CFSP) edindikten sonra, Avrupa'nın kendi savunmasının kontrollü bir şekilde Avrupalılaşması için pota olan BAB'ın neden var olması gerektiği sorusu ortaya çıkmış ve 1990'ların sonunda BAB'ın AB'yi gölgede bırakacak herhangi bir amaç gütmesi engellenmiştir. Sorumluluğu, Atlantik İttifakı ile tercihli, doğrudan bağlantılar da dâhil olmak üzere, kendi AGSP'sini tanımlayacak olan bir AB'ye devretmeye zorlanmadan önce, ODGP'yi 'hükümetler arası hale getirme' aracı durumuna gelmiştir (Reçber, 2003).

Bir "Avrupa savunma iş birliği laboratuvarı" ve daha geniş Avrupa'yı oluşturan dış aktörleri dahil eden kapsayıcı bir yaklaşımın uygulayıcısı olarak BAB yine de, üçüncü binyıl ufukta belirirken, bir dizi siyasi-askeri politika ile AB'nin yararlanabileceği örgütsel politika, prosedür ve deneyimleri devretmiştir. Aynı zamanda, BAB'ın NATO ile ilişkileri, AB ile NATO arasında yeni ilişkilerin geliştirilmesinde istikrarlı ve temkinli, belirsiz ve karmaşık, ancak kaçınılmaz ve esas ilerlemenin temellerini atmıştır. Örneğin; Haziran 1996'da Berlin'de BAB önderliğindeki operasyonlara NATO desteği konusunda alınan kararların uygulanması; jenerik planlar da dahil olmak üzere savunma planlaması konusunda yakın iş birliğinin kurulması; iki kuruluş arasında istişare ve iş birliği düzenlemelerini test etmek için tasarlanmış ortak tatbikatlar bu çizgideki ilişkilerin sonuçlarıdır (Buharalı,2002: 20).

BAB'ın tarihi, belirli hükümetler tarafından Atlantikçilik, milliyetçilik ve hatta Avrupa ülkeleri arasındaki örgütsel rekabetler yoluyla sistematik olarak engellenen, zayıflatılan bir yapının yanı sıra; örgütsel "sakatlamalara" maruz bırakıldıktan ve yetkileri lağvedildikten sonra, Avrupa güvenliğinin hizmetinde çok ihtiyaç duyulması muhtemel BAB amacı saptırılan ve faaliyetlerinin sekteye

uğratılması suretiyle güvenilirliği yok edilerek kendini “küçümseyen” bir örgütün mükemmel bir örneğidir. BAB’ı zayıflatmaya yönelik bu bir dizi hamlenin arkasında yatan şey, özellikle Avrupa’ya özgü bir güvenlik ve savunma örgütüne çok fazla güç vermek veya onun sunduğu kaynakları ve bilgi birikimini kullanmak konusunda isteksiz olan bazı ülkelerin ulusal politikalarıydı. Bu mantığa göre, BAB’ın manevra alanı ölçeğindeki rekabet, her biri kendi ‘uydu’ ülkelerini destekleyen ve zaman zaman iki anlamlı siyasete başvuran Birleşik Krallık ile Fransa arasında olmak zorundaydı (Reçber, 2003).

Avrupa birleşmesi akışının oluşturduğu ilk katman (1948), Avrupa’nın güvenlik çıkarlarının hükümetler arası askeri kolu (1980), NATO ve AB için Avrupa güvenlik direği (1992), bir NATO kültürünün telkin edilmesi aracı (1995) ve zorunlu bir ‘zayıflama tedavisine’ (2000) maruz kalan artık organ, Western Union ve özellikle BAB; örgüt AB’nin avantajına olacak şekilde zayıflayana kadar Avrupalılar ve Atlantikçiler, AB ve NATO rekabetinin arasında kalmıştır. Soğuk Savaş’ın sonu yaklaşırken, transatlantik ilişkilerde ve uluslararası dünya düzeninde yeni bir stratejik sayfa açılmasıyla 1990’da BAB ile NATO arasında daha fazla iş birliğine yönelik adımlar atılmıştır. Ancak NATO’nun temel misyonunun uyum sağlaması gerektiği giderek daha açık hale gelmiştir. Nükleer caydırıcılık ve Avrupa’daki Sovyet tehdidine karşı konvansiyonel silahlı çatışmaya hazırlık yerine, kriz yönetimi, insani eylem ve barışı koruma ve uygulama yeni bir önem kazanmıştır. Avrupa güvenliğinde yeni bir çağın değerlendirmesini yapan NATO’nun 1991 tarihli Stratejik Konsepti, entegrasyon süreci de dahil olmak üzere Avrupa’nın geçirmekte olduğu derin değişiklikleri tanımıştır. ‘İttifak’ın Avrupalı üyelerinin rol ve sorumluluklarının artırılmasını’ memnuniyetle karşılamış ve ‘İttifak içindeki Avrupa ayağının güçlendirilmesinin yalnızca Avrupa devletlerinin çıkarlarına hizmet etmeyeceğini, aynı zamanda İttifak’ın bütünlüğünü ve etkinliğini de güçlendireceğini’ vurgulamıştır. 1992’de BAB bakanları, BAB çerçevesi içinde silahlı kuvvetlerin insani yardım ve kurtarma operasyonları; barışı koruma ve barışı sağlamak da dâhil olmak üzere kriz yönetimindeki savaş güçlerinin görevleri yerine getirmek amacıyla konuşlandırılmasına karar vermişlerdir (European Parliamentary, 2020).

2002’de imzalanan Berlin Plus Anlaşması, NATO ile AB arasındaki gerilimi çözememiştir. Nitekim 2000’li yılların başında NATO ve AB, güvenlik konusunda kapsamlı bir yaklaşım benimsemişti. Her iki örgüt de esas olarak Avrupa-Atlantik bölgesinin dışında konuşlanmış kriz yönetimi misyonlarına ve barışı koruma operasyonlarına doğru ilerliyordu. Ayrıca Berlin Plus, AB ile NATO arasında Soğuk Savaş döneminde olmayan bağları kurumsallaştırmayı hedefliyordu. Bu anlaşma aynı zamanda NATO’nun yeniden meşrulaştırılması stratejilerinin bir parçasıydı: NATO’nun önemini kanıtlamak ve sürdürülebilirliğini sağlamak için mevcut örgütlerle bağlantılar oluşturmak üzere tasarlanmıştır (Williams, 2018).

Berlin Plus düzenlemeleri, AB’nin bir kriz anında NATO’nun ortak varlıklarından ve yeteneklerinden yararlanarak kendi askeri kaynaklarını (büyük ölçüde AB üye devletlerinden alınan) tamamlamasına olanak tanımıştır. Düzenlemeler, böyle bir olasılıkta AB’nin otoritesini ve siyasi kontrolünü tam olarak korumayı amaçlamıştır. Bu bağlamda AB’nin Bosna-Hersek’teki Althea Operasyonu, Berlin Plus düzenlemeleri kapsamında yürütülmüştür. Operasyonun BM yetkisi altındaki amacı, Bosnalı yetkililerin güvenli ve emniyetli bir ortam sağlamalarına yardımcı olmaktır. NATO iletişim, planlama ve komuta yapısının sağlanmasının yanı sıra kuvvetlerin oluşturulmasına da yardımcı olmuştur.

Düzenlemeler, 1996’da Berlin’de yapılan bir NATO Dışişleri Bakanları toplantısında “Batı Avrupa Birliği liderliğindeki operasyonlarda ayrılabilir ancak ayrı olmayan askeri yeteneklerin kullanılmasını” kolaylaştırmaya istekli olduklarını beyan etmelerinden sonra yapılmıştır. NATO, 1999’daki Washington Zirvesi’nde, Berlin kararına dayanarak, "Avrupa Birliği’nin özerk hareket etme kapasitesine sahip olma kararlılığını kabul etti" ve düzenlemeleri fiilen AB’yi de kapsayacak şekilde genişletti. Dolayısıyla AB adına Javier Solana, 17 Mart 2003 tarihinde NATO Genel Sekreteri George Robertson’a iki örgüt arasında Berlin Plus çalışmasının tamamlandığını teyit eden bir mektup yazmıştır (Zima, 2021).

Operasyonel olarak pratik ve karşılıklı yarar sağlasa da gelecekteki herhangi bir Berlin Plus operasyonunun, hem NATO hem de AB içinde siyasi engellerle karşılaşacağı değerlendirilmektedir. Birincisi, Berlin Plus, AB’nin yeterli kriz yönetimi araçlarına ve yeteneklerine sahip olmadığı bir dönemde kurulmuştur. O zamanlar NATO’nun desteği bir zorunluluk olarak görülüyordu, şimdi ise büyük

operasyonlar dışında, isteğe bağlı durumdadır. AB'nin şu anda altı devam eden askeri misyonu/operasyonu ve 4000'den fazla kişinin konuşlandırıldığı on sivil misyonu bulunmaktadır. Berlin Plus'ı yanlışlıkla son kullanma tarihi geçmiş ve AB'nin güvenlik konularında NATO'ya eşit değil bağımlı olduğu önceki bir NATO-AB iş birliği dönemine ait olarak algılayan bir AB düşüncesi vardır (Akgül Açıkmeşe ve Dizdaroğlu, 2014).

Berlin Plus'ın kapatılmasının daha sorunlu olan yanlarından biri, Kıbrıs ile Türkiye arasındaki süregelen anlaşmazlıktır. Kıbrıs, AB'ye 2004 yılında, Berlin Plus düzenlemelerinin kabul edilmesinden iki yıl sonra katılmıştır. Bu tarihten itibaren, potansiyel Berlin Plus operasyonları Kıbrıslı Rum-Türk hassasiyetlerinin rehin tutulma riskini almıştır. Türkiye ve Kıbrıs, sırasıyla NATO ve AB'de birbirlerinin ortak bir AB-NATO girişimine katılımını veto edebilirler. Şimdiye kadar, ne mutlu ki, NATO-AB iş birliği Türk, Kıbrıs ya da Yunan vetoları olmadan ilerlemeyi ve yoğunlaşmayı başarmıştır (Williams, 2018).

Nihayet 2000 yılında, BAB, Üye Devletlerin, idari yapısında ve tüzüğünde (Marsilya Konseyi) yeniden şekillenmesinden sonra, değiştirilmiş Brüksel Antlaşması ile örgütün bazı işlevlerinin AB'ye dâhil edilmesine maruz kalmıştır. 21. yüzyılın ilk on yılı boyunca BAB, kendisini tamamen ortadan kalkmaktan geçici olarak koruyan belirli işlevsel ve yasal niteliklerini sürdürebilmiş ancak önemli kararlar başka yerlerde, AB ve NATO'da alınmıştır (Gnesotto, 2005).

O zamanlar iki örgüt arasında amaçlanan farklılaşmanın, BAB Genel Sekreteri José Cutileiro'nun sözleriyle, BAB'ın amacının 'Amerikalıların doğrudan dâhil olmak istemeyeceği krizlerin siyasi-askeri yönetimini üstleneceği' olması gerekiyordu fakat BAB 'NATO'dan aldığı siyasi ve askeri destek' ile hareket etmekteydi. Berlin Duvarı yıkıldıktan ve Soğuk Savaş sona erdikten sonra, 1990'ların sonlarında siyaset bilimciler transatlantik güvenlik iş birliğine yeni bir ivme kazandırmanın ve yük paylaşımı endişelerini ele almanın yollarını bulmaya çalışıyorlardı. Bazı akademisyenler NATO ve BAB'ın kriz yönetimi görevlerinin birleştirilerek bu özel amaca adanmış yeni bir Avrupa-Atlantik örgütü tarafından yürütülmesini önermekte; diğerleri ise 'AB, BAB ve NATO'yu içerecek bir Atlantik Birliği' tasavvur etmekteydi. Güvenlik ortamındaki değişiklikleri kabul eden Birleşik Krallık ve Fransa, 1998'de Saint-Malo'da Avrupa savunması için dönüm noktası

niteliğinde bir adım attılar. Ortaya çıkan deklarasyon, Avrupa'nın en büyük askeri güçlerinin NATO'ya tamamen saygı duyarak ortak bir Avrupa savunması vizyonu üzerinde anlaşmış olduğunu deklare etti. Bu adım aynı zamanda 2000'de başlayan ve 2010'da süreci tamamlanan BAB'ın sorumluluklarının kademeli olarak AB'ye devrini de başlatmıştır (Buharalı, 2002).

2.4. SOĞUK SAVAŞ SONRASI NATO

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Sovyetler Birliği'nden kaynaklanan tehdidin ortadan kalkmasıyla Türkiye'nin İttifak'a karşı tutumu değişmeye başlamıştır. Değerlendirmelere göre Türkiye'nin sert gücü ve yumuşak gücü son dönemde önemli ilerlemeler kaydetti. Aynı zamanda, Türkiye daha aktif bir dış politika rolü oynamaya başladı ve Batı dışı bölge ve aktörleri devreye sokma çabaları arttı. Dahası, Soğuk Savaş döneminin katı kısıtlamalarının sona ermesiyle uluslararası sistem giderek çok kutuplu hale geldi. Bu faktörler, Türk dış ve güvenlik politikasının tek boyutlu ve NATO merkezli tanımını giderek geçersiz kılmaktadır. Ayrıca süreç içinde Türkiye'nin ulusal güvenliğine yönelik tehditler de değişti. Soğuk Savaş'ın sona ermesi Sovyetler Birliği tehdidini azaltıp Türk-Rus ilişkilerini olumlu etkilerken, Ortadoğu, Balkanlar ve Kafkasya'daki gelişmeler Türkiye'nin güvenlik bağlamında daha da önem kazanmaya başladı. Belirtmek gerekir ki, söz konusu bölgelerden kaynaklanan tehditler hiçbir zaman Sovyetler Birliği kaynaklı tehditler kadar hayati olmamıştır. Bu tür bölgelerdeki gelişmeler, tehditten çok risk ve zorluk olarak ortaya çıkmıştır. Bu durum NATO'nun Türkiye'nin dış ve güvenlik politikalarının tanımındaki özel ve ayrıcalıklı konumunu zayıflatmıştır çünkü NATO'nun nükleer güvenlik şemsiyesine güvenme ihtiyacı azalmıştır. Ayrıca, Türkiye'nin manevra kabiliyetinin artması ve bölgesel gelişmelere yön verme kapasitesinin güçlenmesi, Türkiye'nin dış politikasında farklı yöntem ve araçları benimsemesini giderek bir zorunluluk haline getirmiştir (Karaosmanoğlu, 2014: 5-6).

NATO'nun Avrupa güvenliği bağlamında bir toplu savunma örgütü olarak görüldüğü göz önüne alındığında, Sovyetler Birliği'nin çöküşünün ve Avrupa güvenlik hissindeki kademeli iyileşmenin NATO'nun bir Avrupa güvenlik örgütü olarak önceliğini zayıflatmaya yardımcı olduğu bile öne sürülebilir. Sovyet tehdidinin yokluğunda NATO'nun bir toplu savunma örgütü olarak varlığını sürdürme kabiliyetine itiraz edilmeye başlanması, NATO'nun Türk seçkinlerinin

gözünde çekiciliğini neden biraz daha kaybettiğini anlamayı kolaylaştırmaktadır (Zhussipbek, 2008: 53-54).

Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye'nin NATO'ya karşı tutumunun şekillenmesinde etkili olan bir diğer faktör de Türkiye'nin Avrupalı müttefikleriyle ilişkilerinin kalitesinin, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılım sürecinin hızına çok daha fazla bağlı olmaya başlamasıdır. "Türkiye'nin NATO içinde Avrupa'nın güvenliğine katkısı, ortak Sovyet tehdidinin yokluğunda giderek daha az vurgulanır hale geldikçe, Türkiye'nin Avrupa devletleriyle ilişkileri, Türkiye'nin AB üyelik sürecindeki gelişmelerle daha çok bağlantılı hale gelmiştir" (Yiğittepe, 2017: 14).

Bununla birlikte, NATO'nun 1990'larda Balkanlar'daki etnik çatışmaları sona erdirmeye etkili olduğunu kanıtlandığı düşünülürse, İttifak'ın Avrupa güvenliğindeki konumunu bir süre daha koruduğu söylenebilir. Ancak 1990'lar bir sapma olarak görülmelidir. Bosna ve Kosova'daki etnik çatışmalar sona ererken ve Balkanlar'ın çoğunluğu batılı kurumların bir parçası olmak isterken, bu bölgeler artık Avrupa'nın güvenliğini tehdit etmemektedir. 1990'larda NATO, önce orta ve doğu Avrupa'ya, ardından Balkanlar'a doğru genişleyerek Avrupa güvenliğine katkıda bulunmuştur. Ancak Avrupa kıtasındaki gelişmeler artık Avrupa güvenliğine potansiyel bir tehdit oluşturmadığından, NATO'nun bir Avrupa savunma örgütü kimliği giderek anlamsız hale gelmiştir. NATO'nun ya alan dışında ya da iş dışında kalacağını savunanların çoğaldığı ve Türkiye'nin güvenliğinin Avrupa dışı coğrafyalarda yaşanan gelişmelerden giderek daha fazla etkilenmeye başladığı bir ortamda, Türkiye'nin güvenliğinin sağlanması daha da zorlaşmıştır. Türkiye'nin dış ve güvenlik politikaları, öncelikle NATO'nun en önemli bileşeni olduğu Batı eksenindedir (Efe, 2005: 1-4).

Türkiye'nin dış ve güvenlik politikası düşüncesindeki bu dönüşüm, 2000'li yılların başında AKP'nin iktidara gelmesiyle daha görünür bir nitelik kazanmıştır. Son on yılda birbirini izleyen AKP hükümetleri döneminde Türkiye, komşu ülkelerle ilişkilerini geliştirmek ve çevresinde barış ve istikrar bölgeleri oluşturmak için büyük çaba sarf etmektedir. Komşularla ilişkilerin geliştirilmesini hayati gören ve komşularından kaynaklanabilecek güvenlik tehditlerinin ortadan kaldırılması için çabalarını artıran Türkiye, öncelikle NATO odaklı bir dış ve güvenlik politikası izlemeye devam etseydi, büyük ihtimalle hedefine ulaşamayacaktı. Bu bağlamda

kayda değer olan, Türkiye'nin NATO merkezli dış ve güvenlik politikası zihniyetini giderek geride bırakmasıyla Rusya ve İran ile ilişkilerinin önemli ölçüde iyileşmesidir (Çaşın, 2007: 485).

Soğuk Savaş yıllarında Türkiye'nin NATO'ya karşı tutumunu şekillendirmede çok etkili olan kimlik temelli düşünceler ise 1990'ların gelişyle değişmeye başlamıştı. AKP hükümetleri döneminde kimlikle ilgili motivasyonlar ağırlık kazanmış olsa da, Soğuk Savaş sonrası dönemin ilk on yılında bu tür kaygıların izleri oldukça belirgindi. Son 20 yılda tüm hükümetlerin benimsediği ortak tavır, Türkiye'nin ulusal kimliğinin sadece Batı dünyası üzerinden tanımlanamayacağıdır. Türkiye'nin çoklu kimliğini öne çıkarmaya yönelik sürekli bir vurgu söz konusudur. Türkiye'nin birçok kişi tarafından farklı medeniyetler ve kimlikler arasında köprü kurabilen ve birbirine bağlayabilen bir ülke olarak görülmesi özellikle dikkate değerdir (Yanık, 2009). Söz konusu eğilimin son on yılda daha fazla ivme kazandığı değerlendirilmektedir.

AKP hükümeti, Türkiye'nin ulusal çıkarları ve politikalarını belirlerken Türkiye merkezli bir dünya görüşü benimsemesini önermiştir. Ek olarak, Türkiye kendisini her bölgenin bir parçası olarak hissedebilecek bir konuma sahip olmalıdır. Türkiye'nin temel dış politika hedefinin bölgesel gelişmelerin istikrar oluşturmaya yönelik olarak şekillendirilmesine yardımcı olmak ve kilit küresel aktörlerle çıkarlara dayalı pragmatik ilişkiler geliştirmek olduğu düşünülmektedir. Bölgesel ve küresel gelişmelerin yurt içindeki liberal demokratik dönüşüm ve ekonomik kalkınma süreçlerini olumsuz etkilememesi için Türk dış politikası çok taraflı ve çok boyutlu olarak tanımlanmalı ve yürütülmelidir. "Bölgesel ve küresel inisiyatifler kullanan, devletler arası ve devlet içi çatışmalarda arabuluculuk yapan ve küresel bilinci tam anlamıyla benimsemiş bir ülke olmak sadece Türkiye'nin çıkarına değil, aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu'ndan miras kalan tarihi bir sorumluluktur" (Oran, 2002: 46).

Belirtilmesi gereken başlıca husus, Türkiye'nin Soğuk Savaş sonrası NATO'nun dönüşüm sürecinde daha aktif bir rol üstlenmeye çalışmış olmasıdır. Türkiye'nin NATO'nun dönüşüm sürecini kendi çıkarları doğrultusunda etkilemedeki başarısı tartışmaya açık olsa da tartışılmaz görünen, Türkiye'nin bu süreçte inisiyatif almaya başlamış olmasıdır. "Türkiye Dışişleri Bakanlığı

yetkililerinin son yıllarda sıklıkla dile getirdiği gibi Türkiye, NATO politikalarının nesnesi olmak yerine, İttifak'ın öznesi ve sahibi olmaya çalışmaktadır” (Davutoğlu, 2012). NATO dönüşüm sürecinde Türkiye, NATO müttefiklerinin uygulayacağı politikaların ülkenin çok taraflı ulusal kimliğini ve çok yönlü dış politika çıkarlarını olumsuz etkilememesi için daha etkin bir rol oynamak istemiştir. Buradaki fikir, Türkiye'nin komşularıyla kurduğu daha yakın ilişkiler ve bölgesinde tesis etmeye çalıştığı barış ve istikrarın, NATO müttefiklerinin dönüşüm sürecine ilişkin konularda benimseyecekleri politikalarla tehlikeye atılmaması gerektiğidir. Türkiye'nin bu süreçte zayıf noktası, NATO içindeki geleneksel ortakları ile doğu, güney ve kuzey komşuları arasında kalmak olmuştur (Bilgin, 2003: 194).

Yukarıda belirtildiği gibi, Türkiye, NATO'nun Balkanlar'da (özellikle Bosna ve Kosova) barışı koruma çabalarına kendi tutumuna paralel olarak askeri yardım sağlamıştır. “Türkiye, NATO'nun Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan'a doğru genişlemesini desteklemiştir” (Karaosmanoğlu, 1999). Türkiye, NATO'nun Barış için Ortaklık Programı çerçevesinde NATO üyesi olmayacak ülkelere NATO'nun değerlerini yayma çabalarında İttifak'ı teşvik etmiştir.

İttifak ile Rusya arasındaki ince çizgide yürümek için ise Türkiye çok fazla çaba göstermiştir. Bu bağlamda NATO, Türkiye için Rusya'nın hassasiyetlerini dikkate almalıdır. Türkiye, NATO'nun Rusya'ya doğru genişlemesini ile birlikte Karadeniz çevresindeki askeri varlığını artırma çabalarının Rusya tarafından tehdit olarak görebileceğini ve bu durumun Rusya'nın kuşatılmışlık hissine kapılmasını tetikleyebileceğini değerlendirmektedir. Rusya bu nedenle muhtemelen daha milliyetçi ve yayılcı politikalar izleyecektir. Bu da Türk-Rus ilişkilerinin Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi yeniden rekabet ve düşmanlık temelinde tanımlanmasına yol açabilir (Karabulut, 2009: 2).

Nitekim Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana Türk-Rus ilişkileri iş birliği ve dostluk temelinde gelişmektedir. Bu bağlamda, Türkiye'nin NATO-Rusya ilişkilerindeki konumu, İttifak'ın Gürcistan ve Ukrayna'nın üyeliğinin potansiyel sonuçlarını ve NATO'nun askeri nüfuzunu takiben ortaya çıkabilecek riskleri hesaplaması NATO'nun Avrupalı müttefiklerinininkine oldukça benziyordu. “Başta Almanya ve Fransa olmak üzere diğer Avrupalı müttefikleri gibi Türkiye de

NATO'nun füze savunma kalkanı sistemlerini geliştirirken Rusya'nın endişelerinin dikkate alınması gerektiği görüşündedir" (Özdal ve Genç, 2005: 184).

İkinci olarak, Türkiye, NATO'nun değişim sürecinde daha eleştirel ve sorgulayan bir tavır sergilemiştir. Türkiye temel gayesi, NATO'nun değişim sürecinin kendi komşularıyla ilişkilerini ve İslam dünyasında Türkiye hakkındaki olumlu algıyı bozmasını önlemektir. Örneğin, Türkiye, NATO'nun füze savunma kalkanı sistemini, İran ile ilişkilerini göz önünde bulundurarak değerlendirmiştir. Türkiye'deki güvenlik çevrelerinin varsayımı, bu sistemin bazı parçalarının Türkiye topraklarına yerleştirilmesi durumunda İran'ın bunu kendisine yönelik bir tehdit olarak algılayıp Türkiye'ye karşı daha düşmanca bir tavır takınabileceği yönündeydi. Bu durum Türkiye'nin Kasım 2010'da Lizbon'da kabul edilecek olan NATO'nun yeni güvenlik belgesinde İran'dan bir tehdit olarak bahsetmemesi ve Türkiye'de konuşlandırılacak sistemin radar bileşeninin tamamen savunma amaçlı olduğunu vurgulaması için Türkiye'nin çabalarını neden artırdığını açıklamaktadır (Yiğittepe, 2017: 349).

2009 yılında NATO Genel Sekreteri olarak atanacak kişinin seçim sürecinde de benzer bir durum yaşandı. Türkiye, Danimarka'nın dönemin Başbakanı Rasmussen'in NATO Genel Sekreteri olarak atanmasına başta karşı çıktı. Rasmussen'in 2005 yılında Müslümanlara yönelik karikatür krizinde takındığı saldırgan tavır, Türkiye'nin muhalefetine etkili olmuştur. Türkiye, İslam'ın mukaddes değerlerinin ifade özgürlüğü temelinde eleştirilmesini ve yergisini doğru bulan bir kişinin atanmasına müsamaha göstermiş ve onaylamış olsaydı, bu durum Türkiye'nin yumuşak gücünü ve son yıllarda İslam dünyasında gelişen imajını olumsuz yönde etkileyebilirdi. Sonunda, ABD Başkanı Obama'nın son çare olarak gösterdiği çabaların ardından Türkiye, Rasmussen'in adaylığına yönelik itirazlarını kaldırmıştır (Güzel, 2009: 105-106).

NATO'nun Afganistan'daki rolü ve misyonu ile ilgili olarak, Türkiye de benzer endişelerin olduğu gözlemlenmiştir. Türkiye, NATO liderliğindeki uluslararası ISAF güçlerine asker gönderdi, ancak bu güçlerin savaştan ziyade sivil görevleri yerine getirmesini talep etmiştir. Türkiye, NATO'nun El Kaide ve Taliban güçlerine karşı yürüttüğü mücadelenin İslam'a karşı bir mücadele olarak algılanmaması için azami gayreti göstermiştir (Açıkçeşme ve Dizdaroğlu, 2013: 51).

Türkiye'nin NATO'ya karşı değişen tutumunun üçüncü özelliği, İttifak gündemine gelen bazı konularda eleştirel ve sorgulayıcı bir tavır sergilemesine rağmen, diğer tüm müttefiklerin kabul etmesi durumunda herhangi bir kararı veto etmemeye özen göstermesidir. Türkiye, İttifak tarafından tek başına hareket eden bir üye olarak nitelendirilmek istememiştir. NATO'nun Libya'da yürüttüğü askeri operasyon, bu yaklaşımın en iyi örneğini teşkil etmiştir. Başlangıçta Türkiye, NATO'nun Libya'ya müdahalesine karşı tutum sergilemiştir. NATO çerçevesi dışında ilk olarak İngiltere ve Fransa tarafından başlatılan bu harekât, daha sonra İttifak tarafından devralındı. Bu NATO operasyonunun Libya'da önemli insan kayıplarına yol açması ve Türkiye'nin İslam dünyasındaki imajını olumsuz etkilemesi ihtimali Türkiye'yi son derece tedirgin etmiştir. Ancak ittifakın üyeleri kendi aralarındaki anlaşmazlıkları çözerek harekât sorumluluğunu NATO'nun üstlenmesi gerektiğine karar verince, Türkiye bu konsensüsün bir parçası olmuştur. Bu süreçte Türkiye, Libya'da gerçekleştirilecek harekâtın sınırlarının ve operasyonel yetkisinin belirlenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Türkiye, harekât sırasında kara birliklerinin kullanılmaması konusunda son derece hassas davranmış ve Kaddafi güçlerine uygulanan ambargoyu denizden ve havadan kontrol etmek asli görevi olmuştur (SETAV, 2022: 34).

Türkiye'nin İttifak'a yönelik yeni yaklaşımının bir başka özelliği de, kimlik konusundaki düşüncelerden çok çıkarılara dayalı hesaplamaları temel almasıdır. Bu husus, Türkiye'nin NATO ve AB arasındaki kurumsal ilişkilerdeki konumunda görülebilmektedir. Türkiye, NATO üyeliğini AB'nin NATO'nun operasyonel tesislerine ve askeri yeteneklerine erişme çabalarında kullanmak arzu etmiştir. Bu konuda Türkiye'nin tutumunun, AB ile ilişkilerinin dinamiklerinden ve özellikle yavaş ilerleyen katılım sürecinden etkilendiği aşikârdır. AB üyeleri, Türkiye'nin AB'ye katılımı konusunda gönülsüz bir tutum benimsediği ve Türkiye'nin Avrupalı kimliğini sorguladığı müddetçe, Türkiye'nin AB'nin NATO'nun imkân ve yeteneklerine erişmesinin önünü açmadığını söylemek yanlış olmayacaktır (Efe, 2007: 141).

Son olarak, Türkiye'nin İttifak'a karşı yeni tutumu, İttifak tarafından terk edilme riskinden çok, NATO politikalarının tuzağına düşme riskleriyle şekillenmiş görünmektedir. Türkiye'nin güvenlik ve kimlik açısından NATO'ya olan bağımlılığı

azalırken, Türkiye İttifak’a karşı daha sorgulayıcı bir tavır benimsemiştir. Ancak bu tutum, Türkiye’nin NATO’nun bölgesel ve küresel düzeylerde ortaya çıkan güvenlik ortamlarında Türkiye’nin güvenlik çıkarlarının korunmasındaki asli önemini hiçbir şekilde hafife aldığı anlamına gelmemektedir. Bu analiz, gözlemcilerin Türkiye’nin NATO’ya bağımlılığının azaldığı ve İttifak’ın Türkiye’nin dış ve güvenlik politikaları bağlamında eski ayrıcalıklı konumunu kaybettiği sonucuna varmasına neden olsa da, Türkiye hâlâ NATO’ya ve Türkiye’ye sağladığı güvenlik garantisine önem vermektedir. Arap Baharı olarak adlandırılan gelişmelerin Türkiye’nin güvenlik çıkarlarını olumsuz etkilemeye başlaması ve Orta Doğu’da daha fazla kaos ve istikrarsızlığa yol açması son dönemde Türkiye’nin NATO’ya olan güvenini ortaya koymaktadır. İran’ın nükleer silah edinme çabaları arttıkça ve Irak’taki nüfuzu genişledikçe Türkiye’nin güvenlik kaygıları artmıştır. Suriye’deki iç savaş, Irak’ta Maliki’nin benimsediği mezhepçi politikalar, İsrail’in İran’ın nükleer tesislerini vurma ihtimalinin artması ve bölgedeki Kürt hareketinin yeni dinamikleri de Türkiye’yi endişelendirmiştir (Ozan, 2017: 31).

ABD’nin Afganistan ve Irak’tan çekilmesinin ardından bölgesel rekabetler ve kutuplaşmalar yoğunlaşmıştır. Bu tür gelişmeler, Türk karar mercilerini NATO’nun Türkiye’nin güvenlik hesaplarındaki rolünü yeniden değerlendirmeye yöneltmiş görünmektedir. Bugün itibariyle, özellikle Suriye’de devam eden iç savaşın Türkiye’nin toprak güvenliğini tehlikeye atma riski taşıdığı düşünüldüğünde, Türkiye İttifak’ın yararlılığını yeniden keşfetmiş olduğu düşünülmektedir. “Türkiye’nin İttifak’tan Suriye sınırı boyunca karadan havaya Patriot füzeleri konuşlandırmasını isteme kararı bu bağlamda özellikle dikkate değerdir” (TASAV, 2013).

NATO ile yakınlaşmak, Türkiye’nin ABD ve diğer Batılı ülkelerle daha güçlü stratejik ilişkiler kurma yeteneğine sahip olmasının bir başka nedenidir. NATO üyeliği, Türkiye’nin Batı dünyasındaki yerinin kanıtı olarak görülmektedir. Türkiye’nin dış politika niyetleri ve çıkarları, NATO’dan ayrılma söylemleri veya İttifak içinde engelleyici bir tutum benimsemesi durumunda önemli ölçüde sorgulanacaktır. Bu durumun hem Türkiye’nin Batılı ülkelerle ilişkilerini olumsuz etkileyeceği hem de Türkiye’nin dünya çapındaki yumuşak gücünü azaltacağı değerlendirilmektedir.

Özetlemek gerekirse; NATO Türkiye için hala önemlidir, ancak Türkiye'nin değişen kimliği ve çıkarları, Türk karar alıcılarını önümüzdeki yıllarda İttifak'a karşı daha sorgulayıcı ve eleştirel tavırlar almaya yöneltecektir. Bu bağlamda NATO'nun geçmişte sahip olduğunu düşünülen Türkiye'nin güvenliğindeki ayrıcalıklı konumunu eskisi kadar koruyamayacağı öngörülmektedir.

2.5. SOĞUK SAVAŞ SONRASI GÜVENLİK BAĞLAMINDA AVRUPA BİRLİĞİ

“Soğuk Savaş” tan sonraki dünya, güvenlikle ilgili iç ve dış yönlerin sıkı bir şekilde birbirine bağlı, açık sınırların olduğu bir dünyadır. Güvenlik, gelişme için bir ön koşul olarak düşünülmektedir. Çatışma altyapıyı yok eder, suç işlemeye teşvik eder ve ekonomik faaliyetlerin normal sürecini imkânsız hale getirir. Ayrıca soykırım, insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele, kayıp şahıslar, kölelik ve insanlığa karşı suçlar ile Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü tarafından tanımlanan savaş mevzuatının ciddi şekilde ihlal edilmesi de halkın güvenliğini tehdit eden biçimlerdir. Bu kategori aynı zamanda doğru gıda, sağlık ve barınma ile ilgili ciddi ihlalleri de kapsamaktadır (Müftüler Baç, 2006: 10-11).

Avrupa Birliği, kendisi için güvenlik tehdidi olarak beş temel unsuru sıralamaktadır: (i) Terörizm, (ii) kitle imha silahlarının yayılması, (iii) bölgesel çatışmalar, (iv) krizdeki devletler ve (v) organize suçlara karşı korumak ve değerlerini desteklemek için tehditlerle yüzleşme; yakınlık güvenliğinin sağlanması; verimli çok taraflı karaktere dayalı bir uluslararası düzen oluşturmaya yönelik stratejik hedeflere ulaşmaya çalışmaktadır (Dedeoğlu, 2003: 26).

Avrupa güvenliğinin geleceğine verilen önem ve boyut, Avrupa tarihinde emsali olmayan bir husustur. Güvenliğin doğası temelden yeniden düzenlenmiş ve AB için sürekli bir endişe haline gelmiştir. 21. yüzyılda AB için en iyi rol, küresel güvenliği desteklemektir. Güvenlik fikrinin kavramsallaştırılması, özellikle 1989'dan sonra, uluslararası ilişkiler çalışmalarının yansıttığı değişimlere göre kavram zenginleştirilip genişletildiğinde, derin bir dönüşüm geçirmiştir. Güvenlik kavramının anlaşılması için gerekli teorik araçları sunan ana alanlar; uluslararası ilişkiler, karşılaştırmalı siyaset ve siyasi analizdir (Wallace ve Wallace, 2005: 73).

Güvenlik çalışmaları uzmanları Buzan, Weaver ve Wilde'e (1998) göre, modern güvenlik kavramı; (i) güvenliğin siyasi bileşeni, (ii) askeri bileşeni, (iii) ekonomik bileşeni, (iv) toplumsal bileşeni ve (v) ekolojik bileşeni olmak üzere beş kümülatif faktör içermektedir. Güvenlik sorunsalı, bu boyutlarda devletin normal işleyişine yönelik hatalar değil, sadece bahsi geçen boyutlar üzerinden bizzat devletin varlığına yönelik bir tehdit oluşturan durumlara atıfta bulunmaktadır. Siyasi güvenlik, sistemlerin, yönetim sistemlerinin ve onları meşrulaştıran ideolojilerin örgütsel istikrarını ifade eder. Güvenliğin askeri bileşeni, bir devletin saldırı silahları ve savunma kapasiteleri ile birlikte, devletlerin uluslararası yaşamdaki diğer katılımcıların niyetleri hakkındaki algısı arasındaki karşılıklı bağlantıyı dikkate alır. Ekonomik güvenlik, kabul edilebilir düzeyde kalkınmayı ve devlet gücünü desteklemek için kaynaklara, finansmana ve gerekli pazarlara erişimle ilgilidir. Toplumsal güvenlikten söz ederken, bir halkın ortak ulusal kimliğini, geleneksel dil modellerini, kültürünü, dinini ve geleneklerini, evrim sürecine izin verecek şekilde kabul edilebilir koşullar içinde sürdürmeye işaret edilmektedir. Çevrenin güvenliği ise diğer insan faaliyetlerinin bağlı olduğu sistem için temel bir destek olarak, küresel çerçevenin yerel bir seviyesinde muhafaza edilmesini amaçlamaktadır (Buzan, Weaver ve de Wilde, 1998: 7).

Güvenlik sabit bir kavram değildir. Aynı zamanda bir nesneyi veya durumu ve bir süreci veya bir dizi süreci ifade eden terimlerden biridir. Güvenlik, bazı ulusların güvenlik sorunlarının incelenmesini, bu sorunları çözmek için politika ve programların yanı sıra bu süreçler ve programlar aracılığıyla hükümet sürecini formüle etmeyi ifade etmektedir (Bilgin, 2009: 220).

Avrupa Birliği ile ilgili olarak, birincil döneminde, Avrupa Topluluğu'na, tüm Avrupa Topluluğu içinde mal, insan, hizmet ve sermayenin serbest dolaşımına izin verecek ortak bir pazar kurmayı amaçlayan ortak politikaların yönetimi teklif edilmiştir. Yıllar boyunca, üye devletler, Avrupa'nın çevrenin korunması, teknolojik araştırma ve geliştirme, tüketicilerin korunması ve halk sağlığı, ulaşım, ekonomik uyumun teşvik edilmesi ve gelişmekte olan ülkelerle iş birliği gibi yeni alanlara yaklaşımını faydalı olarak değerlendirmişlerdir (Müftüler Baç, 2006: 10-11).

Düzenleme yetkisinin ait olduğu konu (Avrupa Birliği ve/veya bir üye devlet) açısından bakıldığında, AB politikaları üç ana kategoride sınıflandırılır (Profiroiu, Profiroiu & Popescu, 2008, s. 110):

- a. Üye devletlerin ulusal politikalarının yerini alan ortak politikalar (ortak tarım politikası, ticaret politikası, ulaşım politikası vb.);
- b. Belirli alanlarda (örneğin, sanayi politikaları, bölgesel, enerji, sosyal, mali...) ulusal politikaları destekleyen ve tamamlayan topluluk politikaları;
- c. Yeni nesil politikalar (adalet ve içişleri politikası, dış ve güvenlik politikası) olan hükümetler arası iş birliğine yönelik politikalar.

Bir güvenlik politikasının formüle edilmesi, güvenliğin işlevsel bir tanımını ve onu değerlendirmek için bir dizi kriteri oluşturmakla başlamalıdır (Ghica ve Zulean, 2007: 38).

Amerikan literatürü, genel kabul görmüş bir güvenlik tanımından söz edilemeyeceğinin altını çizmektedir. Güvenlik, bazı ulusların güvenlik sorunlarının incelenmesini, bu sorunları çözmek için politika ve programların yanı sıra bu süreçler ve programlar aracılığıyla hükümet sürecini formüle etmektedir (Smoke, 1987).

1950'lerde Almanya'yı yeniden silahlandırmaya yönelik siyasi kararın alınmasıyla Fransa, Almanya, Belçika, Lüksemburg ve Hollanda birlikte uyguladıkları stratejiyle ortak bir Avrupa ordusunun yaratılmasını başlatan Avrupa Savunma Komitesi projesini icat ettiler. Proje daha sonra (1954) kurucu devletler arasındaki siyasi yanlış anlaşılmalardan dolayı Fransa tarafından reddedildi. Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun kurulmasından üç yıl sonra, De Gaulle'ün himayesinde, Avrupa'da siyasi inşayı yeniden başlatma arzusu ortaya çıktı. Fransız Christian Fouchet, 1961 ile 1962 yılları arasında "Fouchet Planı" olarak bilinen üç öneri hazırladı. Öncelikle devletler arası iş birliği, benzersiz bir dış politikaya yol açmalı, üye devletler güvenliklerini ortak bir şekilde pekiştirmeli ve savunma politikalarını koordine etmelidir. Bu durum, periyodik ikili istişareler ve bir savunma komitesi de dâhil olmak üzere üst düzey toplantılar hazırlayan çalışma komiteleri anlamına geliyordu. Ne yazık ki, ABD ve NATO ile sessizliğin kırılması gibi, devletler

arasında aşırı bir iş birliğinin istenmediği gerçeğini gerekçe göstererek bu “Devletler Birliği Antlaşması” nı reddetme sırası diğerlerine gelmişti. Yine de, 1969’daki toplantıda, AET’nin altı üyesi, Avrupa’nın siyasi birliğinin gerekliliğini yeniden teyit etmiştir (Efe, 2008: 67-68).

70’li yılların başındaki endişelerin ardından, Davignon Raporuna dayanarak, üye devletlerin dışişleri bakanlıklarındaki siyasi direktörlerden oluşan bir danışma komitesi oluşturulduğunda, 1986’daki Avrupa Tek Senedi, AET Antlaşması’na dâhil edilmiştir (Efe, 2008: 70).

1992’de Maastricht Antlaşması aracılığıyla Avrupa Birliği, “Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası” (OGSP) bölümü de dâhil olmak üzere ortak bir güvenlik politikası gerçekleştirme konusunda farkındalık yarattı. Antlaşmaya göre, “Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası”, gelecekte ortak bir savunmaya yol açabilecek ortak bir savunma politikasının oluşturulması da dâhil olmak üzere, AB güvenliğine ilişkin tüm sorunları yeniden birleştirdi. Bu durum, AB’nin ikinci sütununun dışişleri ve güvenlik politikasında üye devletler arasındaki iş birliği alanının yaratılmasına yol açmıştır (Ülger, 2005: 37).

Bu hükümler, ortak dış politikanın oluşturulması için kurumsal çerçevenin çizilmesine yol açan 1997 tarihli Amsterdam Antlaşması ile geliştirilmiştir. Amsterdam Antlaşması’na göre, Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası’nın temel hedefleri şunlardır: BM Şartı ilkelerine göre AB üye devletlerinin ortak değerlerini, temel çıkarlarını, bağımsızlığını ve bütünlüğünü korumak, AB’nin güvenliğini pekiştirmek; Paris’te, burada dış sınırlara ilişkin hükümler de dâhil olmak üzere, BM Şartı ilkelerine, Helsinki Nihai Senedi ilkelerine ve 1991 tarihli Şartın hedeflerine göre barış ve güvenliğin sağlanması; uluslararası iş birliğini teşvik etmek; hukuka ve temel insan hak ve özgürlüklerine saygı göstererek demokrasiyi geliştirmek ve pekiştirmek (Efe, 2008: 135).

Aralık 1998’de, Saint-Malo’daki İngiliz-Fransız Zirvesi’nde, Birleşik Krallık ve Fransa liderleri, Bosna ve Kosova’daki çatışmaların arka planında, Avrupa’nın inandırıcı güçlerle sürdürülen özerk bir eylem kapasitesini ortaya koyacak bir askeri güce ihtiyacı olduğuna karar verdiler (Turan, 2020: 32-33).

Yine de, bir Avrupa savunmasını sağlamlaştırmanın can alıcı anı, Avrupalı liderlerin ortak bir savunma stratejisi üzerinde anlaşmaya vardıkları 3 Haziran 1999'da Köln'de Avrupa Konseyi'nin aldığı Kosova'daki kriz ve transatlantik bağlantı ilkelerine, yani ABD ile birlikte "Avrupa güvenliğinin geliştirilmesine saygı duyarak NATO'ya karşı yürütme özerkliğine sahip olma iradesi" kararıyla bir araya geldi. Ayrıca, 10 ve 11 Aralık 1999'daki Helsinki zirvesi, Köln'de oluşturulan çerçeveye ilişkin yeni hükümler getirmiş ve ilk kez AB ortak savunma kuvveti ve Nice'deki Avrupa Konseyi (7-9 Aralık 2000) için sayıları ve özel kavramları tanıtmıştır (Kocamaz, 2010: 958). AB üye devletleri, 60.000 personelden oluşan bir hızlı tepki kuvveti (RRF) oluşturulmasına karar verdiler. Aynı zamanda, (1 Şubat 2003'te yürürlüğe giren) Nice Antlaşması, Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası'nın AB içinde bağımsız bir proje olarak operasyonel gelişimini ve Otonom Savunma Teşkilatı'nın yanı sıra diğer sivil ve askeri planlama hüccresini içermekteydi (Efe, 2008: 135).

Aralık 2003'te Avrupa Konseyi, amacı uluslararası çatışmaları ve krizleri önlemek için sivil ve askeri birimler sağlamak olan Avrupa Güvenlik Stratejisini onayladı. AB, çatışmaların barışçıl bir şekilde çözülmesini sağlamayı amaçladığından, askeri kapasitelerin yanı sıra Haziran 2000'de Feira'da düzenlenen Avrupa Konseyi'nde kabul edilen dört öncelikli alana (polis, kolluk kuvvetleri, sivil idare ve sivil koruma kapasiteleri) odaklanan sivil kapasiteler geliştirmeyi de amaçlamaktadır (Profiroiu, Profiroiu ve Popescu, 2008: 450).

Avrupa Güvenlik Stratejisi, aynı zamanda AB, ABD ve Kanada arasındaki ittifakı NATO içinde BM Haritası ilkelerine dayalı olarak pekiştirmeye çalışmaktadır. Ulusal ordu, yalnızca bir AB misyonu sırasında atanan bir yüksek ulusal komutanın kontrolü altında olur. Kıta dışındaki ilk tarihi askeri operasyon Kongo'da (12 Haziran-1 Eylül 2003) "Artemis Operasyonu" olarak adlandırılmış ve BM'nin talebi üzerine Fransız komutası altında Bunia bölgesindeki insani durumu iyileştirmeyi hedeflemiştir (Turan, 2010: 49-50).

2004 yılında Avrupa Konseyi, BM'ye yapacağı yardımla ilgili "bu tür operasyonlara katılabileceği ancak bunun siyasi kontrol ve BM'nin operasyonel komutası altında mümkün olacağı" niyetinden bahsetmişti. Operasyonların devamı olarak AB tarafından oluşturulan taktik gruplara dayalı operasyonları tercih ederek

kuvvetlere ve yedek araçlara katılımı dışlamak ve BM'nin yedek kuvvetleri için ulusal katkıların mümkün olmaya devam etmesi kararlaştırılmıştı (Efe, 2008: 23).

13 Aralık 2007 tarihinde üye ülkelerce imzalanan ve Kasım 2009'da yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması ile AB'nin kurumsal yapısında değişiklikler olmuştur. Bu hususta Lizbon Antlaşması'nın kabul edilmesi ile birlikte, AGSP'nin adı Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası olarak değiştirilmiştir. Lizbon Antlaşması'na kadar AGSP ile ilgili hükümler antlaşmalarda yer almamıştır. AGSP/ODGP ile ilgili hükümler ilk defa Lizbon Antlaşması ile Birlik Antlaşmalarına dâhil edilerek hukuki bağlayıcılık kazanmalarının yolu açılmıştır. Diğer yandan, Lizbon Antlaşması'nın 3A maddesinde, “ulusal güvenlik her üye devletin kendi münhasır sorumluluğu altında bulunmakta” hükmü konularak OGSP'nin sınırlılıkları açıkça belirtilmiştir (Ağca, 2010, s. 185).

Lizbon Antlaşması ise tanımlanan ODGP aynı zamanda, krizi daha iyi yönetmek için AB askeri kapasitelerinin geliştirilmesini, sivil ve askeri harekât kapasitelerinin sağlamaştırılmasını ve bir Avrupa Savunma Ajansı'nın kurulmasını sağlamıştır. Bu Ajansa katılım, üye devletler için isteğe bağlıdır (Kocamaz, 2010: 954-955).

Antlaşmada “herhangi bir üye devletin kendi sınırları dâhilinde silahlı saldırıya maruz kalması durumunda, diğer üye devletler BM Antlaşması'nın 51. Maddesinde düzenlenen “müşterek meşru müdafaa hakkı” uyarınca, kendi imkânları dâhilinde tüm araçlarla yardımcı ve destek olmak yükümlülüğüne sahiptir”, denilerek AB mevzuatında ilk defa bir “karşılıklı dayanışma” maddesinin öngörüldüğü ifade edilebilir. Fakat “karşılıklı dayanışma maddesine”, “bazı üye devletlerin güvenlik ve savunma politikalarının özgül niteliklerine hanel getirmez” ve “bu alandaki yükümlülük ve iş birliği, halen kolektif savunmaların temelini ve bunun uygulama forumunu oluşturan NATO'ya üye devletlerin yükümlülükleri ile uyumlu olur” ibareleri eklenerek, yapısal sınırlılıklar belirtilmiştir (Ağca, 2010, s. 186).

AGSP karar alma mekanizmasının niteliği, acil aksiyon alınması gerekli olan durumlarda belirsizliklerin, duraksamaların ve hatta Birlik'e üye devletler arasında güvensizliklerin meydana gelmesine sebep olmaktadır. Çünkü her bir üye devlet kural olarak sadece kendi ulusal çıkarları doğrultusunda etmektedir. “Karşılıklı

Dayanışma” hükmünün Lizbon Antlaşması’na bu tür olumsuzlukları azaltmak amacıyla konulduğu söylenebilir (Zhussipbek, 2009, s. 139-164).

Lizbon Antlaşması’nda nitelikli oy çokluğu usulünün genel kural olması ve birçok konuda veto hakkının kaldırılmasının öngörülmesine rağmen ODGP ve OGSP ile ilgili konularda oy birliğine dayalı oylama usulü ve veto hakkı korunmuştur. Böylelikle Lizbon Antlaşması, ODGP ile AGSP’nin niteliğinde ve karar alma mekanizmasında herhangi bir değişiklik yapmamıştır (Ağca, 2010, s. 187).

Antlaşma, üye devletlerin Ortak Savunma ve Güvenlik Politikasını uygulamak amacıyla AB’ye sivil ve askeri kapasiteler sunma ve bunları geliştirme taahhütlerini teyit etmektedir. Ayrıca, bunu yapacak askeri kapasiteye sahip olan ve yapmaya istekli olan bir grup devletin Ortak Savunma ve Güvenlik Politikası uygulamasına sahip olma olasılığından bahsedilmektedir. Bu görevler, 2007’den itibaren daha fazla savunma kapasitesi geliştirmeyi ve bazı görevlere savaş birimleri vermeyi zorunlu kılan devletler arasındaki kalıcı iş birliğinden farklıdır (Akgül, 2008: 95-96).

Lizbon Antlaşması, üye devletlerin, bir terör eyleminin hedefi olan veya doğal yahut insan kaynaklı bir felaketin kurbanı olan bir üye devleti, o devletin siyasi makamlarının talebi üzerine destekleme taahhüdünden oluşan bir dayanışma maddesi içerir. Aynı zamanda, antlaşma “bir üye devletin kendi topraklarında silahlı bir saldırıya maruz kalması durumunda, diğer üye devletlerin BM Anlaşması’nın 51. maddesine göre mevcut tüm yollarla yardım sunacağı” ifadelerini taşıyan bir güvenlik maddesini de içermektedir. Antlaşma, bu maddenin bazı üye devletlerin güvenlik ve savunma politikasının belirli karakterini etkilemediğini ve bu alandaki taahhüt ve iş birliğinin, üye devletler için toplu hareketlerinin amacını temsil eden NATO içinde kabul edilen taahhütlerle uyumlu olduğunu belirtmektedir (Kocamaz, 2010: 954-955).

Antlaşma ayrıca Ortak Savunma ve Güvenlik Politikasına; “silahsızlanma, insani ve tahliye misyonlarında ortak eylemler, askeri konularda danışmanlık ve yardım, savaşı önleme ve barışı sürdürme misyonları, kriz yönetimi için savaş gücü misyonları, barışı yeniden tesis etme misyonları ve çatışmaları yönetmede istikrar getirmek” gibi yeni misyonlar atfetmektedir. Bu misyonların, devletlere kendi

topraklarında terörle mücadele etmeleri için verilen destek de dahil olmak üzere, terörle mücadeleye katkı sağlayabileceği ifade edilmektedir. Bu metinlere ilişkin raporda, amacın AB'yi askeri bir ittifaka dönüştürmek değil, hedeflerini savunmak ve dünyada barış ve istikrara katkıda bulunmak için gerekli araçları sağlamak olduğu belirtilmiştir (Kocamaz, 2010: 954-955).

AB'nin güvenlik boyutunu geliştirme süreci, günümüzde AB projesinin en dinamik alanlarından biri olarak bu antlaşma sonrasında olağanüstü bir gelişme yaşamıştır. Böylece, Avrupa güvenlik politikası, siyasi istişareden hedeflerin oluşturulmasına, ardından ortak eylem ve pozisyonlara geçmiş; pratik düzeyde ise Avrupa güvenlik politikası, başlangıçta AB'nin silahlı bir kolu olarak Batı Avrupa Birliği tarafından uygulanan Petersberg Görevleri'nden, AB'nin bazı çatışmaların yönetilmesine dâhil edilmesini ima eden eylemlere evrilmiştir. 11 Eylül'den sonra Avrupa Konseyi, görev kapsamını terörle mücadele ve AB-NATO ilişkisine öncelik verecek şekilde düzenlenmiştir. Aralık 2002'de AB ile NATO arasında AB'nin ulusal olanlar dışındaki NATO araç ve yeteneklerine AB'nin emri altında harekât geliştirmeyi amaçlayan erişimine ilişkin anlaşmaların kabul edilmesiyle kurumsallaşmış bir yapıya kavuşmuştur. Böylelikle Ortak Savunma ve Güvenlik Politikasının bir parçası olarak pekiştirilmiş; AB'nin sivil ve askeri olarak tekerrür ettiği misyonlar genişletilmiş ve Petersberg Misyonlarına yenileri eklenmiştir. Bu bağlamda OGSP'nin, AB'nin OGSP hedeflerine ulaşmak için giderek daha fazla tekrar ettiği araçlar olan OGSP altına alınabilecek eylemlerle birlikte incelenmesi gerektiği söylenebilir. Mali düzeyde ise Lizbon Antlaşması, üye devletlerin atırlarından oluşan bir başlangıç fonu oluşturarak, OGSP'deki girişimler için bir acil durum finansmanı garantisini vermektedir (Zhussipbek, 2009: 147).

1993 yılında BAB tarafından kurulan ve 2001 yılında AB tarafından devralınan İspanya'nın Torrejón kentinde bulunan Uydu Merkezi'nin yanı sıra 2001 yılında kurulan ve Paris'te bulunan Güvenlik Çalışmaları Enstitüsü'nün de AB içinde faaliyet gösterdiğini belirtmemiz gerekir. 2004 yılında üye devletlerin kriz yönetiminde eylem yeteneklerini geliştirme çabalarını desteklemek amacıyla kurulan Avrupa Savunma Ajansı ve 2005 yılında kurulan Avrupa Güvenlik ve Savunma Koleji de aynı şekilde AB bünyesinde faaliyetlerine devam etmektedir. Lizbon Antlaşması ile Ajansa, üye devletlerin askeri kapasiteleri üzerindeki hedeflerin

belirlenmesi ve bu hedeflere ulaşmak için çok taraflı projeler önerilmesi konusunda önemli görevler yüklenmiştir (Zhussipbek, 2009: 151).

Neticede AGSP ile ilgili hükümleri ilk defa “AB Antlaşması” metnine dâhil eden Lizbon Antlaşması, AGSP’nin niteliğini değiştirmemiştir. Lizbon Antlaşması’nda nitelikli oyçokluğu usulünün genel kural olması ve birçok konuda veto haklarının kaldırılması öngörülmesine rağmen, bazı kısmi iyileştirmeler dışında ODGP ve OGSP’nin katı hükümetler arası niteliği sahip olan karar mekanizması ve Avrupa Parlamentosu ile Adalet Divanı’nın ODGP alanındaki denetim rolü olduğu gibi bırakılmıştır. AGSP’nin işleyiş mekanizması, her üye devletin kendi çıkarlarını maksimum seviyede koruyabilmesini sağlamaktadır. Lizbon Antlaşması’nda “Karşılıklı Dayanışma” hükmünün yer alması ise AB’ye bir savunma örgütü niteliği kazandırmamaktadır. Bir başka ifade ile AGSP, AB’ye hizmet eden AB dış politikasının sınırlı bir aracı olarak ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda askeri yetenekler, AGSP çerçevesindeki kriz yönetimi operasyonlarına ilişkin yaklaşımların sadece bir kısmını teşkil etmektedir (Ağca, 2010, s. 189)

3. AVRUPA BİRLİĞİ- TÜRKİYE İLİŞKİLERİNİN GÜVENLİK BOYUTU

3.1. AVRUPA GÜVENLİK SİSTEMİNDE AVRUPA BİRLİĞİ

Türkiye'nin AB'ye aday olarak kabul edilmek için sürdürdüğü çabalar, Avrupa güvenlik yapılarındaki derin değişikliklerin arka planında gerçekleşmiştir. Türkiye, 1952'den beri NATO üyesi, 1963'ten beri AET'nin ve 1992'den beri BAB'ın ortak üyesidir. Balkanlar'daki operasyonları ve başarılı genişlemesiyle NATO kendisini merkezi askeri-güvenlik örgütü olarak kurmuştur. AB ise zamanla BAB'ı bünyesine katarak daha büyük bir rol üstlenmeye başlamıştır. Bu süreç 1990'lar boyunca gelişmiş ancak on yılın sonunda büyük ölçüde hızlanmıştır.

“Şubat 1992’de imzalanan Avrupa Birliği Antlaşması (Maastricht Antlaşması), bir Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası (CFSP) oluşturmuş ve Birliğin uluslararası sahnede kimliğini özellikle ortak bir savunma politikasının nihai çerçevesini içerecek bir ODGP’nin uygulanması yoluyla ortaya koyacağını ilan etmiştir (AB Antlaşması, 1992). BAB, Türkiye’yi ‘AB’nin gelişiminin ayrılmaz bir parçası’ olarak tanımlamış ve Türkiye’den ‘Birliğin savunma etkileri olan kararlarını ve eylemlerini detaylandırması ve uygulaması’ istenmiştir” (Maastricht Antlaşması, Madde J 4.2). “BAB’ı AB’nin savunma kolu olarak geliştirme ve aynı zamanda NATO’nun Avrupa sütununu güçlendirme amacı, 19 Haziran 1992 tarihli Petersberg Deklarasyonu’nda açıklığa kavuşturulmuştur. Bu deklarasyon; insani yardım, kurtarma ve barışı koruma görevlerinin yanı sıra kriz yönetiminde (Petersberg görevleri olarak adlandırılan) muharebe güçlerinin kullanımını da içermektedir” (Caşın, Özgöker, Çolak, 2007: 232-233).

AB’nin değerlerini ve çıkarlarını yansıtmaya daha fazla vurgu yapan ve ODGP’yi ilerleten Amsterdam Antlaşması (Ekim 1997) şeklinde bir sonraki büyük adımın atılması ise beş yılın sonunda olmuştur. Bir yandan Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi; diğer yandan Amsterdam Antlaşması, AB ile BAB arasındaki bağları güçlendirmiş ve Petersberg Görevlerini de dâhil ederek AB’nin barışı koruma ve insani görevlere ilişkin sorumluluklarını artırmıştır. Peter Ludlow, “Petersberg’in Görevleri Soğuk Savaş sonrası güvenlik gündeminin %95’inden fazlasını oluşturduğundan, bu değişiklik, ortaya çıkabilecek hemen

hemen her krizde BAB aracılığıyla aktif bir AB rolüne izin veriyor” demiştir (Ludlow, 1997).

Aralık 1998’de düzenlenen Saint-Malo Zirvesi’nde, Fransa ve Birleşik Krallık, AB’nin savunma rolünü güçlendireye karar verdi ve kısmen Kosova krizinden duydukları hayal kırıklığı nedeniyle BAB’ın bağımsız bir kurum olarak varlığının gerekliliğini tartıştılar. Bu girişim, Haziran 1999’daki Köln Zirvesi’nde Avrupa Konseyi’nin BAB ve AB’yi birleştirme kararı almasının yolunu açmıştır. “Kasım 1999’da, ODGP’nin ilk Yüksek Temsilcisi Javier Solana, BAB Genel Sekreterliği görevini de üstlenerek AB-BAB entegrasyonuna yönelik bürokratik açıdan önemli bir adım atmıştır” (Wessel & Bopp, 2008, s. 1-39).

Aralık 1999 Helsinki Zirvesinde, Avrupa Konseyi, Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası’nı (ODGP) ilerletmek için bir dizi önlem kabul etmiş ve “karar alma konusunda özerk bir kapasite geliştirme ve NATO’nun bir bütün olarak dâhil olmadığı durumlarda, AB liderliğindeki uluslararası krize yanıt olarak askeri operasyonlar başlatma ve yürütme kararlılığını” belirtmiştir (Presidency Conclusions, 1999). AB üyeleri, 2003 yılına kadar ve gönüllü katkılarla, Petersberg görevlerinin tamamını yerine getirebilecek ve sürdürebilecek yaklaşık 50.000-60.000 askerden oluşan bir kuvvet gücü oluşturmayı kabul etmişlerdir. Bu güç, bir Avrupa ordusu gibi görünmese de gerçekte böyle hareket edeceği planlanmıştır. 1 Mart 2000’de Siyasi ve Güvenlik Komitesi, Askeri Komite ve Askeri Kurmay, Avrupa Birliği’nin genişleyen savunma görevlerini kontrol etmek için kuruldu.

Avrupa güvenliğini devrimci bir şekilde ilerletmek için, Avrupa Konseyi, Haziran 2000’de düzenlenen Feira Zirvesi’nde “AB üyesi olmayan Avrupalı NATO üyelerinin ve diğer AB aday adaylarının AB askeri kriz yönetimine katkıda bulunmalarına izin verecek düzenlemelere ilişkin ilke ve yöntemleri” belirlemiştir (Presidency Conclusions, 2000). Avrupa Konseyi bir operasyon başlatmaya karar verdiği zaman eğer operasyonda NATO yetenekleri kullanılacak ise operasyona AB üyesi olmayan Türkiye, Norveç ve İzlanda gibi NATO üyelerinin katılabilecekleri kararlaştırılmıştır. 2000 yılının yazında, Feira kararlarının uygulanmasında ilk adımı atan AB, NATO’ya yaklaşmış ve öncelikle İttifak’ın askeri düzeyde kuvvet planlama uzmanlığından yararlanmayı amaçlayan, her iki örgütün üye devletlerinin

temsilcilerinden oluşan dört ad hoc çalışma grubu kurulmasını önermiştir (Walker, 1999).

Türkiye'nin AB'ye katılımı bu bağlamda elzem hale gelmektedir. Türkiye gibi bütünleyici bir aktörün Avrupa güvenlik yapılarından dışlanması önemli riskler taşırken, dâhil edilmesinin ise Avrupa'nın askeri yeteneklerini geliştireceği ve AB'nin Türkiye'nin jeopolitik değerini kullanmasına olanak tanıyacağı değerlendirilmektedir. Örneğin, herhangi bir AB operasyonu -NATO Washington Zirvesi kararlarına göre- ancak Türkiye'nin oyu da dâhil olmak üzere NATO Konseyi'nin onayından sonra uygulanabileceğinden, AB'nin her durumda Türkiye'ye uyum sağlamanın bir yolunu bulması gerekmektedir (Yığıttepe, 2017: 125).

Bu, Türkiye'nin AB üyeliğine engel teşkil eden ciddi sorunları olduğunu göz ardı etmek anlamına gelmemektedir. Türkiye, tartışmalı bir insan hakları siciline, demokrasisinde mevcut yapısal eksikliklere ve Kürt meselesiyle ilgili ciddi sorunlara; enflasyon ve işsizlik gibi ekonomik zayıflıklara sahiptir. Ayrıca, Türkiye'nin AB'ye olası katılımının, Suriye, Irak ve İran gibi istikrarsız ülkelerle sınır ötesi gerilimler ve Kafkasya'daki etnik çatışmalar gibi AB'ye bir dizi yeni güvenlik riski getirebileceği de değerlendirilmektedir. Geleneksel Türk-Yunan gerilimlerini AB için bir iç mesele haline getirmek ODGP'yi ciddi şekilde karmaşık hale getirirken, Kıbrıs'ınki gibi uzun süreli bir sorunu Birliğin alanına dâhil etmek, sorunun çözümünü garanti etmemektedir. Yine de Türkiye'nin AB yörüngesine girmesi için uygun bir formül bulunması hem Türkiye hem de AB açısından önem arz etmektedir (İnaç, 2016: 237).

3.2. AVRUPA BİRLİĞİ GÜVENLİĞİ ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE

Soğuk Savaş döneminde Türkiye, Truman Doktrini, Marshall Planı ve nihayet 1952'de NATO'ya katılarak jeostratejik konumu nedeniyle Batı ile ittifak kurmuş ve transatlantik dayanışması doğrultusunda hareket etmiştir. “Amerikan ortaklığı ve Türk-Yunan ilişkileri, Kuzey Atlantik İttifakı ve Transatlantik bağlantısı, II. Dünya Savaşı'nın sonunda ve 1990'lar boyunca Türkiye'nin güvenlik politikalarının temel taşları olarak kalmıştır” (Ereker & Açıkmüşe, 2021, s. 93-117). Türkiye, Batılılaşma stratejisinin bir parçası olarak, Avrupa Toplulukları ile bağlarını

güçlendirmeye öncelik vererek 1963'te AET ile bir Ortaklık Anlaşması (Ankara Anlaşması) imzalamış ve bu anlaşma, 1995 yılında Gümrük Birliği'nin kurulmasına zemin hazırlayarak potansiyel üyelik umutlarını artırmıştır.

Diğer bir ifadeyle Türkiye, Soğuk Savaş yıllarından bu yana özellikle NATO üyeliği ile Batı Avrupa güvenliğine katkıda bulunmuştur. Türkiye, ittifak içindeki en büyük ordulardan birine sahip olarak Amerika Birleşik Devletleri'nden sonra ikinci sıradadır ve 2021 Askeri Güç Sıralaması'na göre 0,2109 derece ile 139 ülke arasında 11. sırada yer almaktadır (Global Firepower, 2021). Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana Türkiye, NATO'nun Kosova Gücü KFOR'un bir parçası olarak Güney Çokuluslu Görev Gücü, 2002 ve 2003 yılları arasında Afganistan'daki ISAF-II misyonu, NTM-I Irak Eğitim Misyonu, Akdeniz'de Etkin Çaba Harekâtı (Operation Active Endeavour), Hint Okyanusu'nda Okyanus Kalkanı Harekâtı (Operation Ocean Shield) ve Libya Operasyonu da dâhil olmak üzere birçok NATO operasyon ve misyonuna katılmıştır. 2021'de Türkiye, 66. Mekanize Piyade Tugayı'nı NATO hizmetine tahsis ederek NATO Yüksek Hazırlık Gücü'nün sorumluluğunu da üstlenmiştir (NATO, 2021).

İttifak'a özel bir askeri katkı hacmine sahip güvenilir bir NATO müttefiki olarak, AB'nin Türkiye'nin İttifak olarak ilan edildiği 1999'da kendi askeri yapısını oluşturmaya karar vermesiyle birlikte AB'ye aday ülkelerden biri olan Türkiye'nin Avrupa Birliği içinde bir varlık olması bekleniyordu. Türkiye'nin, adaylık ve müzakere dönemi boyunca bile gelişen Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası'na (ODGP) katkıda bulunduğu ve ortak AB-Türkiye komşuluğunda AB'nin güvenlik politikasına katma değer sağladığı düşünülüyordu. Spesifik olarak 2000'li yılların ilk on yılında, gündem oluşturma yeteneğine sahip ve komşularıyla hiçbir sorunu olmayan bir bölgesel güç hedefi olan Türkiye, AB, İran ve Suriye gibi ülkelerle muhatap olabilirdi (Aydın ve Akgül-Açıkmeşe, 2004: 8-9). Bununla birlikte, ODGP ve AB komşuluk politikası bağlamında Türkiye'nin bu tür bir katkıda bulunma olasılığı, iki önemli gelişme nedeniyle engellenmiştir.

İlk sınırlama, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden hemen sonra NATO'nun dönüşümüyle gelmiş ve bu sayede NATO, basit bir savunma ittifakı olmaktan, geleneksel olmayan güvenlik anlayışları da dâhil olmak üzere daha geniş anlamda bir güvenlik sağlayıcısına dönüşmüştür. Böyle bir bağlamda, NATO bir Avrupa

ortaklığını dört gözle beklerken, AB'nin 1990'ların başı ve özellikle OGSP'yi başlattığı 1999'dan beri NATO ile savunma iş birliğine de ihtiyacı artmıştır (Açıkmeşe & Koppa, Turkey-EU Relations: The Security Perspective and The CDSP, 2022, s. 3).

Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle birlikte Soğuk Savaş sona erdiğinde meydana gelen büyük değişiklikler, Batı'nın güvenlik stratejisini önemli ölçüde değiştirdi. Ek olarak, 11 Eylül sonrası dünya çapında meydana gelen gelişmeler, uluslararası arenada önemli oyuncuların güvenlik algılarını daha da karmaşık hale getirmiştir. Böylece, tehditlerin kaynağında ve niteliğindeki değişiklikler, yerini yeni bir Avrupa Güvenlik mimarisinin ortaya çıkmasına ve NATO'nun bu yeni dönemin gerçekleriyle uyumlu yeni bir rol, strateji ve organizasyon yapısı arayışına yol açmıştır. AB üyeleri Avrupa'da bir "güvenlik topluluğu" oluşturmayı başardılar, ancak bu barış ve iş birliğini Balkanlar ve Orta Doğu gibi çatışmalı komşu bölgelere yaymak son derece zorlu bir yolculuk olarak görünmektedir. Avrupa, komşu bölgelerdeki çatışmaların ve derin sosyo-ekonomik ve politik sorunların olumsuz etkilerinden muaf olmadığı için, Avrupa-Akdeniz güvenliğinin teşvik edilmesi hem sert hem de yumuşak güvenlik sorunları için fazlasıyla önemli hale gelmektedir (Kınacıoğlu, 2015, s. 135-154).

Ek olarak, Türkiye 1990'larda Batı Avrupa Birliği tarafından tanınan haklara benzer haklar elde etmeyi arzu ediyordu. Türkiye BAB üyesi olmasa da, 1992 yılında Çek Cumhuriyeti, Macaristan, İzlanda, Norveç ve Polonya ile birlikte BAB faaliyetlerinde oy hakkı olmayan altı ortak üyeden biri oldu (Missiroli, 2002: 12). Ancak, Mart 2010'da üyeler, BAB'ın operasyonel işlevlerini durdurmaya karar vermişler ve Haziran 2011'de örgüt resmi olarak lağvedilmiştir. Aslında, BAB'ın tüm savunma ve güvenlik yönlerini AB'ye dâhil etme süreci çok daha önce başlamıştı: İlk büyük değişiklik ise 1998'de Saint-Malo'da AB düzeyinde özerk bir Güvenlik ve Savunma Politikası geliştirme kararıyla gelmiştir. Tek tek üye devletlerin yanı sıra NATO'dan da bu karar güçlü bir tepki almıştır. Pratikte NATO'daki ortakları olan ülkelerle rekabetçi bir planda yer almak istemeyen ABD, yine de gereksiz tekrarlar olmaksızın askeri yük paylaşımına katkıda bulunacak her türlü AB çabasını memnuniyetle karşılamıştır (Açıkmeşe, The Underlying Dynamics of the European Security and Defence Policy, 2004, s. 128).

Kendisini Avrupa'nın güvenlik gelişmelerinden dışlanmış hisseden Türkiye'nin bu duygusu, 1992'den beri ortak üyesi olduğu BAB'ın feshedilmesi ve Avrupa güvenliği ile ilgili tüm konuların, oy hakkı bir yana, Türkiye'nin varlığının olmadığı AB'ye devredilmesi kararıyla daha da güçlenmiştir. Böylece Türkiye, BAB ile olan bağlantıları aracılığıyla sağlanan Avrupa güvenlik yapılarındaki ayrıcalıklı statüsünü kaybetmiştir. Müteakip AB Zirvesi toplantılarında (özellikle 2000 yılında Feira ve Nice) yapılan yeni düzenlemelere göre, Türkiye'nin NATO varlık ve yeteneklerine başvurmayı gerektiren AB öncülüğündeki operasyonlarda karar alma süreçlerine katılması şartına rağmen, ülkelerin oybirliği sağlanmazsa, münhasır AB operasyonlarından kolayca dışlanabilir bir konumda yer almıştır (Missiroli, 2002: 15).

Yine de Türkiye, NATO üyeliği nedeniyle imtiyazlı haklardan yararlanmaya devam etmiştir. AB'nin NATO varlık ve yeteneklerine erişimini garanti eden 'Berlin Plus Düzenlemeleri'nin sonuçlandırılması Mart 2003'e kadar sürmüş ve bunun NATO'nun dâhil olmadığı durumlarda da geçerli olacağına dikkat çekmiştir (Akgül-Açıkmeşe ve Triantaphyllou, 2012: 563). Türkiye, NATO'nun askeri varlıklarının AB'ye tahsis edilmesi konusunda kendisinin NATO içinde oy kullanma haklarını ortadan kaldırmasına rağmen, bu kararı veto etmemiştir. "Berlin Plus düzenlemelerine göre, AB üyesi olmayan NATO üyeleri, NATO varlıklarını kullanmadan AB operasyonlarına ancak AB Konseyi'nin oybirliği ile karar vermesi halinde katılabileceklerdir. Ek olarak, operasyonların "coğrafi olarak yakın olan veya bu ülkelerin ulusal çıkarlarını etkileyen alanlarda" gerçekleşmesi durumunda AB üyesi olmayan NATO üyelerine danışılması söz konusudur" (Aydın-Düzgüt ve Tocci, 2015: 122). Ek olarak, ODGP misyonlarının asla Avrupa Birliği üyesi olmayan bir NATO üyesine karşı yönlendirilmemesi şart koşulmuştur. NATO-AB stratejik iş birliği için mevcut çerçeve olan Berlin Plus, yalnızca Bosna Hersek'teki Althea Operasyonu (2004'ten günümüze) ve Kuzey Makedonya'daki Concordia Operasyonu (2003) için NATO'nun varlığı ve yeteneklerine başvurarak AB'nin harekete geçmesini sağlamıştır. Ayrıca NATO ve AB, istihbarat paylaşımı ve ortak tatbikatlar dâhil olmak üzere çok sayıda alanda iş birliği yapmaktadır. Ayrıca NATO ve AB, istihbarat paylaşımından ortak tatbikatlara kadar birçok alanda iş birliği yapmaktadır. Örneğin, Ege ve Orta Akdeniz'de yasadışı kaçakçılıkla mücadelede NATO ve

Frontex, istihbarat paylaşımı ve tıbbi lojistik destek konularında iş birliği yapmıştır (NATO, 2021).

Kıbrıs'ın 2004'te AB'ye katılımı zaten kırılğan olan dengeyi iyice karmaşık hale getirmiştir. Biri NATO ile Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) arasında Barış İçin Ortaklık (BİO) ile sonuçlanacak bir güvenlik anlaşmasının imzalanması konusunda Türkiye'den, diğeri ise AB'deki GKRY'den Türkiye ile arasında istihbarat iş birliği konusunda çifte veto gelmiştir. Bu durum AB-NATO ilişkilerinin donmasına neden olmuştur. 6 Aralık 2016 ve 5 Aralık 2017 tarihlerinde, Temmuz 2016'da Varşova'da imzalanan "İlişkilerin İlerlemesi için Ortak Bildiri"nin uygulanmasına ilişkin 74 ortak öneri AB ve NATO tarafından onaylandı. Yine de, ifade edilen iyimserliğin arkasındaki esas gerçek şu ki, iş birliği hala bireysel iş birlikleriyle sınırlıdır ve kapsamlı operasyonel iş birliğini veya sistematik bir istihbarat paylaşımını içermemektedir. İki kuruluş, ileriye dönük ve operasyonel olabilecek resmi bir iş birliği yapısı oluşturmayı henüz başaramamış; bunun yerine sadece personel arasında yoğun iletişimi tavsiye etmişlerdir (NATO, 2016; NATO, 2018). Bu genel izin verilmeyen çerçevede, Akdeniz'de denizcilik iş birliği, göçmen kaçakçılığıyla mücadele ve hibrit tehditlere karşı hazırlık düzeyinde birlikte çalışma sınırlı şekilde devam etmektedir.

Türkiye'nin AB'ye potansiyel güvenlik katkısını engelleyen ikinci sınırlama, hem Türkiye'nin hem de AB'nin Orta Doğu gibi bazı ortak komşuluk bölgelerinde azalan gücü ve Türkiye'nin bu bölgelerde AB ile çelişen politikalarıdır. Türkiye, demokrasisi ve Transatlantik/Batı bağlantıları ile Arap ayaklanmalarının ardından Orta Doğu'da hızlı bir şekilde rol model olarak kabul edilmiştir. Bununla birlikte, Türkiye'nin yetenek ve etkilerinin sınırlarını göz önünde bulundurmadan ve çoğunlukla Transatlantik ortaklarının çıkarlarına aykırı olarak bölgeyi yeniden tasarlamaya çalışması nedeniyle, "Türkiye'nin umduğunu bulamaması uzun sürmemiştir" (Ereker & Açıkmeşe, 2021, s. 93-117).

2010'ların başındaki "komşularla sıfır sorun" politikası başarısız olmuş ve özellikle Suriye'deki iç savaşın başlamasıyla birlikte, Türkiye'nin AB ile güvenlik ortağı olmadığı iyice netleşmiştir. Bir başka ifadeyle Türkiye, BM'nin 2011 yılındaki silah ambargosunu karadan kuvvet tedarik ederek ihlal ettiği iddiasıyla AB'nin

komşuluk politikalarının kolaylaştırıcısı olma konusundaki beklentilerini karşılayamamıştır (The Guardian, 2020).

Yukarıda bahsedilen tüm sınırlamalara rağmen, AB güvenlik politikasında, aday ülke, komşu ortak ve NATO müttefiki olarak Türkiye'den hem faydalar hem de maliyetler ortaya çıkabilmektedir. Bu bağlamda, Türkiye'nin bir NATO ortağı, AB komşusu ve bir AB adayı sıfatıyla AB'nin güvenlik yapılarına dâhil olmasının çeşitli fırsatları ve zorlukları bulunmaktadır.

3.2.1. Türkiye'nin Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasına Yaklaşımı

Avrupa Birliği yapılanması içerisinde sağlanan entegrasyon yolu ile dikkate değer bir ekonomik ve politik güç kazandıktan sonra, NATO'ya üye Avrupalı ülkeler güvenlik ve savunma konularında ABD'ye olan bağımlılıklarını minimize etmeye çabalamışlardır. Bu hedef, Avrupa Birliği'nin NATO'yu tamamlayan ancak NATO'dan özerk bir hareket kabiliyetine de muktedir AB askeri kapasitesinin ortaya çıkmasını amaçlayan bir Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP) oluşturma girişimlerinde kendini göstermiştir. Avrupa Birliği ülkeleri, daha adil bir güç ve sorumluluk paylaşımına yol açacak daha fazla siyasi otorite ve operasyonel kontrole sahip olmayı amaçlamaktadır (Yiğittepe, 2017: 120).

Fransa, Avrupa'nın güvenlik meseleleri üzerindeki Amerikan hegemonyasını sona erdirmek için bu girişimde başı çekmiş ve tek kutuplu bir dünyada ABD'nin önceliğini dengeleme ihtiyacını şiddetle ifade etmiştir. Fransa'nın söylemlerine önce Almanya, daha sonra ise İngiltere destek vermiştir. Transatlantik güvenlik düzenlemeleri ve karar alma süreçlerindeki etkisini azaltmak konusunda isteksizliğini koruyan ABD bu sürece oldukça şüpheli yaklaşmıştır. ABD'nin en büyük endişesi, Fransa'nın öngördüğü ve NATO'yu baltalayabilecek bağımsız bir Avrupa Güvenlik sisteminin geliştirilmesiydi. Ayrıca, Avrupa ülkelerinin savunma bütçeleri üzerindeki kısıtlamalar göz önüne alındığında, ABD, Avrupa savunma yeteneklerinin konuşlandırılabilirlik, sürdürülebilirlik, birlikte çalışabilirlik, esneklik ve hayatta kalma gibi NATO ve AB askeri hedeflerine ulaşım sağlayamayacağı konusunda şüphe duymuştur. Yeni Avrupa güvenlik mimarisinin, daha büyük ulusal savunma bütçelerinin yanı sıra savunma alanında daha fazla iş birliğine dayalı bir Avrupa yatırımı gerektireceği düşünülmüştür. Avrupa-Akdeniz güvenliğinin

geleceğini etkileyen önemli bir diğer konu da Türkiye'nin AGSP'ye yaklaşımı olmuştur. AGSP'nin sonuçlandırılması sürecinde Türkiye, BAB çerçevesinde elde ettiği haklardan vazgeçme konusunda oldukça isteksiz davranmıştır.

Avrupa için bir güvenlik ve savunma mekanizması sağlama hedefi, 1948'de Batı Avrupa Birliği'nin (BAB) kurulmasıyla sonuçlanmıştır. Ancak, Soğuk Savaş döneminde NATO'nun artan etkisiyle birlikte BAB rafa kaldırılmış ve ABD, transatlantik güvenlik ilişkilerini şekillendiren baskın aktör haline gelmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde ise yeniden canlanan BAB, güvenlik ve savunma için bir "Avrupa Kimliği" oluşturma çabalarına ivme kazandırmıştır. 1990'ların ortalarından bu yana BAB önemli bir kurumsal büyüme yaşamış ve 1995 yılında Yunanistan'ın da katılmasıyla üye sayısı ona yükselmiştir. BAB'ın bu tam üyelerine ek olarak; aynı zamanda NATO üyesi olan Türkiye, Norveç, İzlanda, Çek Cumhuriyeti, Polonya ve Macaristan'dan oluşan altı ortak üyesi vardı. Bu ülkeler NATO üyesiydi, ancak AB'nin bir parçası değildi. BAB'ın ayrıca, siyasi nedenlerle sınırlı bir katılımı tercih eden AB üyesi beş "gözlemci" ülkesi (Avusturya, Danimarka, Finlandiya, İrlanda ve İsveç) mevcuttu. Sovyetler Birliği'nin ve Varşova Paktı'nın dağılmasıyla birlikte, 1994 yılında on Doğu Avrupa ve Baltık ülkesi daha BAB'a "ortaklar" olarak üye olmuştur (TASAM, 2011).

BAB'ın NATO ile iş birliği yoluyla toplu savunma ve güvenliği sağlama hedefi, Petersberg Görevleri olarak adlandırılan görevlerle tamamlanmıştır. 1992 yılındaki AB kararına göre, bu önemli görevler arasında insani yardım ve kurtarma misyonları, kriz yönetimi, barışı koruma ve Avrupa güvenliğini tehlikeye atan alanlarda barışın uygulanması yer alıyordu. BAB'ın en büyük zayıflığı ise oldukça sınırlı olan siyasi gücü ve operasyonel yetenekleri sebebiyle, büyük ölçekli operasyonları yürütmek için ABD kararlarına ve askeri varlıklarına büyük ölçüde bağımlı olmasıydı. Özellikle güvenli iletişim, veri aktarım teknolojileri, her hava koşulunda hassas yetenekler, lojistik ve istihbarat uzmanlığı açısından ABD, müttefiklerine göre üstünlüğe sahipti. ABD'nin yüksek hassasiyetli operasyonların üçte ikisini tek başına yürütmek zorunda kaldığı Kosova'daki savaş, Avrupa'nın stratejik operasyonel düzeydeki zayıflıklarının açık bir göstergesiydi (Karabulut, 2014: 82-83).

1999'da AB, BAB'ı bünyesine katmaya karar verdiğinde, 2003 yılına kadar 60.000 askerle hızlı tepki kuvveti oluşturma konusunda iddialı bir hedef belirlemişti. Bu kuvvetler altmış gün içinde konuşlandırılmaya hazır olacak ve Petersberg Görevlerini yerine getirmek için en az bir yıl süreyle kriz bölgelerinde kalacaktı. Kasım 2000'deki AB toplantısında NATO ile yakın etkileşim yoluyla kuvvet gereksinimleri değerlendirildikten sonra, AB kuvveti için başlangıç planları belirlenmişti. Bunun bir sonucu olarak, AB, hızlı tepki için 100.000 asker, 400 uçak ve 100 gemiden oluşan bir havuz oluşturmaya karar verdi. Bu süreçte, Türkiye için en tartışmalı ve önemli konulardan biri, AB üyesi olmayan NATO üyelerinin gelecekteki rolünün yeni AGSP çerçevesinde yeniden tanımlanmasıydı (Şöhret, 2013: 61).

Soğuk Savaş döneminde NATO'nun Güneydoğu kanadında da yer alan Türkiye güvenilir bir müttefik olarak hizmet etmişti. Türkiye, Avrupa Güvenlik düzenlemelerine ve kendisine bir Güney Bölgesi ülkesi olarak NATO'da devam eden üstün bir rol sağlama konusundaki güçlü ilgisini sürdürmektedir. Bu bölgedeki İspanya, Portekiz, İtalya ve Yunanistan gibi diğer AB üye ülkelerinden farklı olarak özellikle AGSP'nin karar alma mekanizmalarının dışında tuttuğu Türkiye, kurumsal statükonun korunmasında yüksek bir paya sahipti (Erdoğan, 2004: 73).

Türkiye, BAB'ın ortak üyesi olarak, savunma planlama hücresinde beş subayın bulunması, yirmi sekiz büyükelçinin iki haftada bir yaptığı toplantılara katılım ve iki dönem boyunca Türk parlamenterlerin temsil edilmesi gibi önemli faaliyetlere katılmıştır. Birleşik Müşterek Görev Güçlerinin (CJTF'ler) faaliyetleri için bir anlaşmaya varılmış olsa da, Türkiye BAB Konseyi'nde karar alma ve BAB anlaşmasının toplu savunma kapanışından dışlandı. CJTF'ler NATO varlıklarını kullanırsa, Türkiye BAB karar alma sürecine tam olarak katılma hakkına sahip olacaktır. Ayrıca, NATO üyeleri arasındaki çatışmalarda toplu savunma maddesinin uygulanmayacağına dair karar, Türkiye ile Yunanistan arasında olası bir askeri çatışma sırasında BAB'ın statüsü için de geçerli olacaktır (Caşın, Özgöker, Çolak, 2007: 214-215).

Nisan 1999'daki Washington NATO Zirvesi sırasında, NATO amaçlarını ve stratejilerini tanımlayan Stratejik Konsept; "İttifakı 21. yüzyılın güvenlik sorunları ve fırsatları için donatmak ve gelecekteki siyasi ve askeri gelişimine rehberlik etmek"

amacıyla güncellenmiştir. Bu bağlamda Türkiye, ittifak varlıklarının Avrupa amaçları için kullanılmasına ilişkin NATO Konseyi'nin herhangi bir kararında mutabakata varmasının gerekliliğini yinelemiştir. Sonuç olarak, Türkiye, NATO'nun Yeni Stratejik Konseptini oluştururken, bu hakkın ittifak kararları için her bir vaka bazında dolaylı olarak dikkate alınması gereken bir revizyonu mecburi kılmıştır. Buna göre, "BAB liderliğindeki operasyonları desteklemek için vaka bazında" "NATO varlıklarının ve yeteneklerinin serbest bırakılması, izlenmesi, iadesi ve/veya geri çağırılması için düzenlemeler" sağlanacaktı. Ek olarak, NATO-AB ilişkileri, NATO ve BAB arasında mevcut olan mekanizmalar etrafında düzenlenecekti (Çakmak, 2003: 205-206).

Aralık 2000'de AB'nin Nice Zirvesi sırasında, 1999'daki Washington Zirvesi'ne karşı AB kararlarındaki değişiklikler Ankara için büyük bir hayal kırıklığı yaratmıştır. Nice Zirvesinde, yeni güvenlik ve savunma stratejilerinin BAB'ın önceki mekanizmalarına göre şekillendirilmesine yönelik atıflar yapılmadığı gibi, AB üyesi olmayan NATO üyeleri de karar alma yapılarından tamamen dışlanmıştır. 1995 yılında, BAB Bakanlar Kurulu, BAB'ın Ortak Dışışleri ve Güvenlik Politikası'na (ODGP) tam entegrasyonu durumunda, "ortak üyelerin AGSP'nin daha da geliştirilmesinde katılımının sürdürülmesi ve ODGP ile katılımlarını ve ortaklıklarını sağlamak için uygun düzenlemeler yoluyla mevcut durumlarına kıyasla daha da iyileştirmeleri" kararlaştırılmıştır (Vershbow, 1999). Ancak, Birliğe üye olmayanlar açısından böyle bir hedefe nasıl ulaşılabileceği konusu belirsizlik yaratmıştır. Sonuç olarak Ankara, AB üyesi olmayan NATO üyelerinin katılımı olmadan alınan siyasi kararlara otomatik olarak uymalarının beklenmemesi gerektiğini savunmuştur.

BAB ortak üyelerinden biri olan Türkiye, bu yeniden yapılanma sürecinden en fazla zarar gören ülke olmuştur. Coğrafi konumu nedeniyle Türkiye çok değişken bir bölgede bulunmaktadır. Fransız Savunma Enstitüsü ve İsviçre'deki Uluslararası Strateji Enstitüsü'nün raporlarına göre, Türkiye, on altı "sıcak noktadan" (yani Kosova, Suriye, Kıbrıs, Çeçenistan) on üçü ile çevrilidir ve bunlar, Avrupa güvenliğini etkileyebilecek olası çatışmaların patlak vermesine eğilimlidir. Sıcak noktalara oldukça uzak olan Norveç, sadece karar verme mekanizmalarına katılmayı kabul etmiştir. Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti de yakın gelecekte AB'de tam üyelik statülerini alacakları için AB kararlarına uymuşlardır. Türkiye, bu eski

Varşova Paktı üyelerinin Türkiye'den önce AB üyesi olacağı ve NATO ile uzun süredir güvenlik konusunda müttefik olan Türkiye'den daha fazla güç sahibi olacakları gerçeğiyle hüsrana uğramıştır. Sonuç olarak, Ankara'nın kararlı ısrarı Aralık 2000'de AB ile komuta paylaşımı ve planlama düzenlemeleri konusunda NATO konsensüsünün çökmesine yol açmıştır (BBC Monitoring European, 1999).

Avrupa'nın güvenlik ve savunmasını güçlendirmek için Türkiye'ye ihtiyacı olduğu, genel olarak kabul gören bir yaklaşımdır. Balkanlara, Kafkaslara, Orta Doğu'ya ve Akdeniz bölgesine yakınlığı, Türkiye'ye son derece önemli olan stratejik bir sahada kritik bir konum sağlamaktadır. Bu bağlamda, AB'nin önderliğindeki kriz yönetimi harekâtlarının olası bütün senaryolarının Türkiye'yi bir şekilde içine aldığı görülmektedir. Diğer yandan, kriz bölgelerinin merkezinde yer almakta olan Türkiye'nin, hayati çıkarlarını Avrupa güvenlik sistemi içinde yer almaya devam ederek koruyacağı düşünülmektedir (Ağca, 2010, s. 237-238).

Türkiye'nin kaygıları; AB'nin girişiminin NATO'nun ve Transatlantik bağlantının etkisini baltalama, NATO'nun caydırıcı gücünü aşındırma tehlikesi ve AB tarafından başlatılan operasyonların ve diğer faaliyetlerin Türkiye'nin güvenliğini olumsuz etkileme olasılığı şeklinde ifade edilmiştir. Bu çerçevede Türkiye, Ege'de veya Kıbrıs'ta gerilimin artması durumunda Yunanistan'dan gelen yoğun baskı ihtimalinden özellikle endişe duymuştur. Türkiye ile Yunanistan arasında uzun süredir devam eden çıkmaz, AGSP için bir engel teşkil etmiştir. Bu çıkmaz nihayet Aralık 2002'deki Kopenhag Zirvesi sırasında bir uzlaşma yoluyla çözülmüştür. 'Barış için Ortaklık' olarak tanımlanan ve dolayısıyla NATO ile ikili güvenlik anlaşmaları imzalayan Konsey, Berlin-Plus Anlaşmalarının ve bunların uygulanmasının yalnızca NATO üyesi olan veya AB'ye taraf olan AB üye ülkeleri için geçerli olacağına karar vermiştir. Böylece Kıbrıs ve Malta, NATO varlıkları kullanılarak yürütülen AB askeri operasyonlarının dışında tutularak, AB'nin NATO kapasitelerine ve varlıklarına erişiminin sağlanmasında bir atılım gerçekleştirilmiştir. Birliğin artık NATO lojistiğini kullanmasına ve NATO planlama üssü SHAPE'e erişmesine izin verilmesiyle NATO ile AB arasındaki ilişkiler tarihinde bir dönüm noktası olacak kadar önem kazanmıştır (Demir, 2009: 29).

AGSP için bu gelişme, Birliğin kriz yönetimi konusunda daha güçlü bir kapasiteye sahip olmasını sağlayacak ve aynı zamanda Avrupa-Akdeniz güvenliğine

ilişkin iş birliğinin geliştirilmesine önemli bir katkıda bulunacaktır. Bu bağlamda, 2003'ten bu yana Türkiye, Kongo hariç, AB liderliğindeki tüm barışı koruma operasyonlarında aktif bir rol oynamıştır. Özellikle Balkanlar, Somali ve son olarak Afganistan'da çok uluslu barışı korumak için Türkiye önemli bir rol oynamıştır. Örneğin, Türkiye 1995 yılında UNPROFOR'a 1450 askerle katıldı. Ayrıca NATO'nun IFOR ve SFOR'una 1200 askerle katılarak Bosna-Hersek ve Makedonya'daki polis operasyonlarında da görev almıştır. Buna ek olarak, Türkiye Haziran 2002'de NATO tarafından sağlanan Afganistan'daki Uluslararası Güvenlik ve Yardım Gücü (ISAF) kuvvetlerinin komutasını üstlendi. 2005 yılında yeniden komuta görevini devraldı. (SETAV, 2022).

Türkiye, önemli askeri yeteneklere sahip merkezi bir bölgesel güç olarak, yer aldığı değişken bölgesinde barış ve istikrarın güçlendirilmesi için (i) demokrasisini pekiştirerek; (ii) iyi komşuluk ilişkileri sürdürmek; (iii) sıkıntılı AB-Türkiye-ABD üçgeninde bir dengeye ulaşmak ve (iv) Avrupa çerçevesi içinde faaliyet göstermekten oluşan kritik bir role sahiptir. Türkiye'nin Avrupa-Akdeniz güvenliğindeki rolü, Transatlantik bağlamındaki uzun süreli ilişkileri ve AB üyeliği hedefi ile açıkça tanımlanmaktadır.

3.2.2. Türkiye'nin Kaygıları ve Çekinceleri

AB sürecinde yaşanan kurumsal değişiklikler, Türkiye'nin Avrupa güvenliğindeki rolü hakkında birbiriyle bağlantılı; “(i) Türkiye, NATO Konseyi'ndeki oyu yoluyla AB'nin AGSP'sini ne ölçüde etkileyebilir? (ii) Bu tür operasyonlara yol açan karar alma sürecinde söz hakkı yoksa, Türkiye'nin askeri varlıklarını AB operasyonlarına sağlamasına ne ölçüde güvenilebilir? (iii) NATO'nun Avrupa ayağını güçlendirmek (önümüzdeki yıllarda AB üyesi olmayan bir ülke olarak) Türkiye'yi nispeten yalnız bırakır mı?” üç soruyu gündeme getirmektedir (SETAV, 2022: 31-32).

Helsinki atılımından önce, bu sorular Türkiye'nin askeri kararları etkileme yeteneğini kaybetme konusundaki endişelerini körüklüyordu (Efe, 2008: 135). Bu nedenle Türkiye, Nisan 1999'daki NATO Washington Zirvesi öncesinde ve sırasında, NATO yetenekleri kullanılarak uygulanacak bir AB güvenlik kararının Kuzey Atlantik Konseyi'nin onayına tabi olması gerektiğinde ısrar etmiş ve böylece

NATO üyelerine olası herhangi bir AB operasyonları konusunda nihai oyu vermiştir. Buna ek olarak Türkiye, AB'den gelen taleplere NATO'da duruma göre karar verilmesi gerektiğinde ısrar ederek, NATO Konseyi'ni AB'nin NATO varlıklarına otomatik erişim izni vermemesi için etkilemeye çalışmıştır (SETAV, 2022: 34).

ABD, Türkiye'nin tutumunu desteklemiş ve ESDI'nin (Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği) AB üyesi olmayan üyelere karşı ayrımcılık yapmaması veya NATO savunma yapılarını çoğaltmaması gerektiğini savunmuştur. “ABD'nin NATO nezdinde daimi temsilcisi Alexander Vershbow'a (2000) göre: Avrupa operasyonu, en az Türkiye'nin değil, AB üyesi olmayan diğer müttefiklerin de siyasi ve pratik desteğine sahipse en yüksek başarı şansına sahip olacaktır” (Vershbow, 2000).

AB liderleri yavaş yavaş Türkiye'nin endişelerinin; “Türkiye'nin Avrupa savunması üzerinde etkili olduğunu hissetmeye devam etmesini sağlayacağız” gibi açıklamalarla giderilemeyeceğinin farkına varmışlardır (Buchan, Norman ve Peston, 1999). AB - ABD'nin Türkiye'yi dâhil etme çağrısına yanıt olarak - Ankara'yı davet etmeye yaklaşırken, Türkiye de özellikle Aralık 1999'da Brüksel'deki NATO bakanlar toplantısında baskısını artırmıştır. Dönemin Türkiye Savunma Bakanı Sabahattin Çakmaköğlü argümanını: “Biz NATO üyesiyiz. NATO'da kararlar oybirliği ile alınır.” ifadeleriyle açık bir şekilde sunmuştur (BBC Monitoring European, 1999).

AB'nin Helsinki kararları, Türkiye'nin ODGP'de ayrımcılığa uğrayabileceğine dair endişelerini hafifletmemiştir. ODGP Yüksek Temsilcisi ve BAB Genel Sekreteri Javier Solana, Türkiye'nin AB'nin Helsinki teklifini kabul etmesini sağlamak için Ankara'ya gitmek durumunda kalmıştır. Aday ülke statüsünü kabul eden Türkiye, hala oldukça sağlam bir pozisyonda yer almaktadır:

Türkiye, Avrupa güvenliğinin günlük istişarelerine düzenli olarak katılmalıdır. Ayrıca NATO'nun varlıklarını kullanarak AB liderliğindeki tüm operasyonlarda karar alma süreçlerine tam ve eşit bir şekilde katılmalıdır. Bununla birlikte, NATO varlıklarını kullanmayan AB operasyonlarına katılmaya karar verirse, bu operasyonların kararlarının oluşturulması ve yürütülmesine katılmak zorundadır (Hürriyet, 2000).

Mayıs 2000'de Floransa'da yapılan NATO bakanlar toplantısında Türkiye, ESDI'ye karşı güçlü muhalefetini bir kez daha göstermiştir. Solana, Feira

Zirvesi'nden iki hafta önce Ankara'yı bir kez daha ziyaret ederek Türkiye'nin sürecin dışında kalmayacağını garanti etmiştir.

Türkiye, Feira Zirvesi'nin ardından ODGP hakkındaki görüşlerini özetleyen bir diplomatik notayı tüm NATO üye ülkelere göndermiştir: Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikaları ve bunların NATO'ya yansımaları yakından takip edilerek Türkiye'nin sürece katkısı katılımıyla orantılı olacaktır. Türkiye, AB'ye katılım adayı olarak sorumluluklarını göz önünde bulundurarak ODGP'yi ulusal çıkarları ışığında değerlendirecektir. Türkiye, AB'nin Türkiye ile ilişkilerini BAB müktesebatının korunmasına ilişkin önceki kararları göz ardı ederek OYSDP çerçevesinde yalnızca kriz yönetimi temelinde geliştirmeye çalışmasına itiraz etmiştir (T. C. Dışişleri Bakanlığı, Basın Bülteni, 18 Temmuz 2000).

Bu açıklamayı daha da güçlendiren, Kuzey Atlantik Konseyi'nin bir gün önce aldığı karar olmuştur. NATO, uzmanlarının AB'nin planlama faaliyetlerine yalnızca teknik ve askeri konularda tavsiyelerde bulunmalarına izin vermeye karar verdi. Daha da önemlisi, AB'nin herhangi bir talebinin Konsey kararıyla ele alınacağını ve çalışma gruplarının kararlarının ancak Konsey'in onayı ile uygulanacağını belirtti. Bu kararlar, Ankara'da Türkiye'nin diplomatik çabalarının başarısı olarak görülmüştür ve Türkiye'nin olası AB operasyonları üzerindeki etkisini kesinlikle artırmıştır (T. C. Dışişleri Bakanlığı, Basın Bülteni, 18 Temmuz 2000).

Bu bağlamda, Türkiye'nin AB yörüngesine girmesinin önemli faydaları olacağını öngören AB'nin, Ankara'nın endişelerini gidermek ve ciddi çekincelerini aşmak için daha fazla çaba sarf etmesi gerektiği düşünülmektedir.

3.2.3. Türkiye'nin Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ve Ortak Dışişleri Güvenlik Politikası'na Potansiyel Katkıları

NATO'nun 1996 yılında Berlin'de gerçekleştirilen Kuzey Atlantik Konseyi Toplantısı sonuç bildirgesinde; AB operasyonlarında NATO imkân ve kabiliyetlerine ulaşabilmek için Türkiye'ye ihtiyaç olduğu ve AB askeri operasyonlarına Türkiye'nin katılımının kaçınılmaz olduğu belirtilmiştir (Kuzey Atlantik Konseyi Bakanlar Toplantısı, 1996).

Bunun en büyük nedenlerinden birisi, muhtemel AB askeri operasyonlarının gerçekleştirileceği bölgelerin Avrupa içerisinde değil, Avrupa'nın stratejik yakın çevresinde bulunmasıdır. Orta Doğu, Kafkaslar, Orta Asya, Orta ve Kuzey Afrika bölgeleri AB'nin askeri müdahalelerini gerçekleştirme ihtimalinin yüksek olduğu bölgelerdir. Bu nedenlerden dolayı, Türkiye'nin Avrupa'nın güvenliği için vazgeçilmez olduğu ve uzun süre bu konumunu muhafaza edeceği değerlendirilmektedir. Diğer yandan Türkiye'nin NATO'da ve uluslararası barışı koruma operasyonlarında edindiği deneyimleri, büyük askeri harcamaları ve insan gücü ile birliğe katılımının ardından AGSP yapılarına önemli katkılarda bulunabileceği değerlendirilmektedir (Ağca, 2010, s. 238). Bu bağlamda ABD'li uzmanlar, ABD'nin Avrupalı ortaklarının savunma konularında Ankara'ya daha fazla rol vermeleri gerektiğini savunmuşlardır. Lesser'e göre, Türkiye'nin AB güvenlik yapılarından dışlanması, ABD'nin ve NATO'nun yeni stratejik çevreyi şekillendirmede anahtar bir ülkeyi yitirmesi riskini beraberinde getirecektir (Lesser, 2000, s. 11).

Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye'nin AB için stratejik önemi, Birliğin Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikalarındaki kurumsal rolü, güçlü askeri yetenekleri ve stratejik konumu nedeniyle belirlenmektedir. Richard Holbrooke'un belirttiği gibi, Türkiye, NATO, Balkanlar, Kıbrıs, Ege, Irak yaptırımları, Kafkaslar ve Orta Asya'daki Rus ilişkileri ve Hazar petrol ve gazı ile transit yollar dâhil olmak üzere Avrupa kıtasındaki hemen hemen her önemli konunun kavşağında durmaktadır (Tirman, 1998, s. 60-67).

AB ODGP Yüksek Komiseri Javier Solana tarafından açıklanan Avrupa Güvenlik Stratejisi, AB'nin Avrupa kıtası dışında kendisine yakın petrol ve doğal gaz bakımından zengin olan bölgelere erişebilme isteğini açıkça ortaya koymaktadır. Bu bağlamda; AB Komisyonu'nun 6 Ekim 2004 tarihli raporunda Türkiye'nin önemi şöyle vurgulanmıştır:

Türkiye AB açısından stratejik öneme haiz bölgesel bir kavşak noktasında yer almaktadır. Balkanlar, Orta Asya, Orta Doğu ve Doğu Akdeniz toprakları, Asya ile kara ve hava ulaşımı, Rusya ve Ukrayna ile deniz ulaşımı için transit bir konumda bulunmaktadır. Kayda değer su kaynaklarına sahip olan Türkiye'nin komşuları, Avrupa için hayati önemi olan enerji kaynaklarına sahiptir. Ekonomi ve nüfus açısından Türkiye önemli bir aktördür. AB üyesi olarak nüfus açısından en büyük üye devlet olacaktır.

İşleyen bir demokrasiye sahip laik bir Müslüman ülke olarak bölgede bir istikrar unsurudur. Batı ittifakıyla olan bütünleşmesi ve birçok ekonomik ve bölgesel kuruluşa üyeliği vasıtasıyla, Avrupa'nın ve komşu ülkelerin güvenliğine katkı sağlayacaktır. AB üyesi Türkiye, güçlü tarihsel, kültürel ve ekonomik bağlarını kullanarak Orta Asya'nın istikrar kazanmasına yardımcı olabilir, demokratik değerlerin gelişmesini teşvik edebilir. AB'nin güvenlik çıkarları; enerji, ulaşım ve sınır yönetimini kapsamaktadır. Türkiye dünyanın enerji açısından en zengin bölgelerine sınırdaş olması nedeniyle, genişlemiş AB'nin enerji arzının güvenliği konusunda önemli bir işleve sahip olabilecektir. Türkiye'nin katılımı, AB'nin bahse konu enerji kaynaklarına erişimini ve bu kaynakların AB tek pazarına güvenli bir şekilde taşınmasını teminat altına alabilecektir. Ayrıca, AB'nin olası tedarik kaynaklarını çeşitlendirerek Rusya, Orta Doğu ve Hazar çevresindeki ülkelere gelen alternatif güzergâhlar üzerinden güvenli olarak enerji teminine imkân sağlayacaktır (A Secure Europe in a Better World - European Security Strategy, 2003, s. 4-8).

AB'nin, AGSP çerçevesinde gelecekte NATO ile birlikte veya NATO olmadan yalnız başına girişebileceği operasyonlarda Türkiye'ye ihtiyacının olması kuvvetle muhtemeldir. Türkiye AB üyesi olduğunda ise, AGSP'nin geliştirilmesinde kilit rol oynayabilecek ülkelerden birisidir (Ağca, 2010, s. 243).

Her şeyden önce, Türkiye'nin AB'nin olası askeri operasyonlarına katılımı, bu operasyonların başarılarına önemli ölçüde katkıda bulunabilir ve belki de fizibilitelerini dâhi belirleyebilir. Gerçekten de, bu operasyonlar için ön planlara ve kuvvet planlamasına bakıldığında eksiklikleri kolayca görmek mümkündür:

AB'nin, Bosna ve Kosova gibi sıcak noktalarda barışı koruma görevi görebilecek türden bir güç olan 60.000 askeri konuşlandırabilme hedefi, rotasyon ihtiyaçları nedeniyle 200.000'e kadar asker gerektirecektir. Yine de kâğıt üzerinde 2 milyon askeri olan Avrupalı müttefikler, Balkanlar'da barışı korumak için 40.000 asker toplamakta güçlük çekiyorlardı. Müttefikler askeri gücü sınırlarının ötesine taşımak için gereken devasa nakliye uçaklarından da yoksundur (Drozdiak, 2000).

Bu durumun, Kosova Savaşı sonrası tüm Avrupa Ordusu planlarına rağmen, yakın gelecekte değişmeyeceği öngörülmektedir. Lord Robertson'a göre, "Kosova sadece bir alarm çağrısıydı. Basit ama acımasız mesaj şuydu: Tutamayacağımız sözler verdik" (Kraus, 1999). AB perspektifinden konuya bakıldığında ABD'ye güvenmekten ziyade sürekli askeri bir azmi ve büyük bir daimi ordusu olan Türkiye'ye güvenmek daha realist görünmektedir. Nitekim Türkiye GSMH'sine oranla savunma harcamaları bakımından çoğu Avrupa ülkesini geride bırakmaktadır. Son dönemde savunma bütçelerinin Avrupa'nın çoğu ülkesinde düşmekte olduğu gözlemlenmektedir. GSMH'sinin yalnızca %1,53 (2021)'ünü savunmaya ayıran

Almanya, önümüzdeki dört yıl içinde askeri harcamalarını 10 milyar dolar azaltmayı planlamaktadır; bu, Lüksemburg dışındaki herhangi bir NATO ülkesinden daha düşük bir yüzdeyken, İngiltere ve Fransa, GSMH'lerinin %2,8 ve %2,6'sını savunmaya harcamaktadır (Drozdiak, 2000). Türkiye; dünyanın en büyük on birinci ordusuna sahiptir ve 1994-1999'da sürekli olarak büyük konvansiyonel silahların Tayvan ve Suudi Arabistan'dan sonra üçüncü büyük alıcısı konumundadır. "AB'nin hızlı konuşlandırma gücüne katkıda bulunma isteğinin bir göstergesi olarak Türkiye, Şubat 2000'de hava ve deniz unsurlarıyla desteklenen tugay büyüklüğünde bir birlik sağlamayı teklif etmiştir" (Hagelin, Wezeman, & Wezeman, 2000, s. 339-437).

Türkiye'nin Avrupa güvenliği için coğrafi değeri söz konusu olduğunda, çeşitli spesifik yönler tanımlamak mümkündür. İlki Irak ile ilgili ve özellikle 1990-91 Körfez Savaşı, Körfez bölgesindeki kargaşanın Avrupa'nın güvenliğine ne kadar zarar verebileceğini göstermişti. İncirlik Hava Üssü'nün hava harekâtını yürütmedeki yüksek önemi nedeniyle, Türkiye'nin Irak'a karşı müttefik koalisyona katılımı zafer için çok önemlidir. Bu bağlamda, Türkiye'nin Irak'a yönelik ambargoya katılımı ve 1991'den bu yana Kuzey Irak'taki uçuşa kapalı bölgenin korunmasındaki rolü hatırlanmalıdır. Kuzey İzleme Operasyonu sırasında bu bölgede devriye gezen savaş filolarının ana üssü İncirlik oldu. 1998 ve 1999 yıllarında BM ile Irak arasında kitle imha silahlarının ortadan kaldırılmasının izlenmesi konusundaki kriz tırmanırken, 1991 yılında olduğu gibi Türkiye'nin pozisyonu yeniden önem kazandı. İncirlik'e erişimi olmasaydı, ABD ve Birleşik Krallık için yeni bir dizi hava saldırısı başlatmak çok daha zor olacaktı (Tangör, 2010: 29).

Türkiye'nin Orta Doğu'daki yerinin ve rolünün AB üzerinde etkileri olan ikinci yönü, İsrail'e yakınlığı ve İsrail ile ittifak kurmasıdır. 1993'ten beri Türkiye, İsrail ile kültürel meselelerden askeri meselelere uzanan bir dizi anlaşmayla resmileştirilmiş kapsamlı bir iş birliği içindedir. Askeri iş birliği anlaşmaları Türkiye ve İsrail'i Orta Doğu'da güvenlik ortakları olarak bir araya getirdiğinden, bu sonuncular kesinlikle özel bir öneme sahiptir (Küçükkeleş, 2013, s. 1-26).

"Türkiye'nin gelişen laik demokrasisi ve dinamik ekonomisi, diğer İslam ülkeleri için bir model olarak hizmet edebilir ve bu hedeflerden ilk ikisini destekleyebilir; İsrail ile yakın bağları ise üçüncü hedefin gerçekleştirilmesine yardımcı olabilir. Bu nedenle, Türkiye'nin Barselona Sürecindeki rolü, AB'nin etnik

çatışma, Siyasal İslam'ın yükselişi, göç ve Orta Doğu'daki istikrarsızlık gibi güvenlik sorunlarıyla başa çıkmasına yardımcı olacaktır” (Noi, 2012, s. 10-19)

1990'larda Avrupa'nın güvenliği ve istikrarı için en büyük tehditleri oluşturan Güneydoğu Avrupa ve Balkanlar'daki rolü, Türkiye'nin jeostratejik öneminin üçüncü yönüdür. Türkiye, 1992-95 ve 1998-99 yıllarında Bosna ve Kosova krizlerinin çözümünde önemli bir rol oynadı. Türkiye hem Bosna hem de Kosova krizinde bölgeye muazzam boyutta insani yardım sağlamasının yanı sıra birlikleri BM komutası altında görev yaptı ve binlerce mülteciyi ağırladı. Türkiye, NATO'nun Bosna'daki Uygulama/İstikrar Gücüne (IFOR/SFOR) bir piyade taburu grubu (1.300 subay ve asker) ve ayrıca Bosna'daki BM Misyonu'na (UNMIBH) 26 polis memuru ile katkıda bulunmuştur; Türk mekanize taburu (940 subay ve asker), Alman komutasındaki KFOR çokuluslu Güney tugayının (Prizren) bir parçası olarak Kosova'da konuşlandırılmıştır (The Military Balance 1999-2000, 1999). Türkiye'nin, güvenlik sorunlarını gidermenin bir opsiyonu olarak, Balkanlar'daki aktif ekonomik rolünden yararlanabileceği düşünülmektedir. Türkiye, askeri, siyasi ve ekonomik olarak AB'nin Balkan politikalarına katkıda bulunmak için çok sayıda potansiyele sahiptir.

Hazar bölgesindeki rolü, Türkiye'nin Avrupa güvenliğine potansiyel jeopolitik katkısının dördüncü yönüdür. Türkiye, Orta Doğu'dan sevkiyatı yapılan petrolün bir kısmını kendi toprakları üzerinden taşıdığı için uzun süredir Avrupa için bir enerji koridoru rolü oynamıştır. Hazar bölgesinin enerji kaynaklarının küresel pazarlara ulaşmasıyla bu rol önemli ölçüde artacaktır. Bu kaynakların büyüklüğü göz önüne alındığında, üzerinde kontrol sağlayan ülkenin 21. yüzyılın stratejik dengelerine fazlasıyla etki edeceği değerlendirilmekte, dolayısıyla Türkiye'nin jeostratejik konumunun bölgesel dengeleri şekillendireceği öngörülmektedir. Hazar bölgesinden petrol ve doğal gazın taşınması için, Kazakistan ve Türkmenistan'dan Hazar Denizi boyunca ve çevresinden Novorossiysk ve Bakü'ye ve ikincisinden Gürcistan üzerinden bir boru hattı sistemi ile Türkiye'ye Ceyhan'a doğru bir Doğu-Batı koridoru (Avrasya Ulaşım Koridoru) kurulacaktır. 18 Kasım 1999'da Türkiye, Azerbaycan ve Gürcistan, 2005 yılında tamamlanan ve Türkiye'yi Avrupa için önemli bir enerji koridoru haline getiren Bakü-Ceyhan boru hattının oluşturulmasına

ilişkin bir anlaşma imzaladılar. Bu rolü temel alarak 2000 yazında Türkiye, AB'nin bölgedeki katılımını artırmıştır (Güneş & Arslan, 2018, s. 32-60).

3.2.4. Avrupa – Akdeniz Güvenliğinde Türkiye'nin Rolü

Güvenlik konusu, Türkiye'nin AB ile ilişkilerinin her zaman en önemli belirleyicilerinden biri olmuştur. Yetmiş yıldır NATO üyesi, AB'ye aday ülke ve ortak komşuluktaki, yani Karadeniz, Güneydoğu Avrupa ve Akdeniz'deki ana aktörlerden biri olan Türkiye, Avrupa'nın doğal bir güvenlik ortağıdır. Bununla birlikte, Türkiye'nin AB ile güvenlik iş birliği ve bir dereceye kadar NATO'nun AB ile ilişkileri, Kıbrıs sorununun, özellikle 2004'te Birliğe katılımından bu yana, çözüme kavuşturulamaması nedeniyle sekteye uğramıştır. Ayrıca, Türkiye'nin son yıllarda Suriye'ye yönelik politikaları, Libya ve Rusya ile yapmakta olduğu güvenlik iş birliği, gerilimlere yol açmış ve güvenlik ve savunma alanlarında Türkiye-AB ortaklığının ilerlemesine engel olmuştur (Açıkmeşe & Koppa, Turkey-EU Relations: The Security Perspective and The CDSP, 2022, s. 1).

Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye'yi Avrupa güvenlik sisteminde vazgeçilmez bir aktör yapan üç değer vardır: (i) NATO üyeliği, (ii) askeri yetenekleri ve (iii) jeostratejik konumu (Müftüler-Bac, 2000, s. 489-502). Birincisi, Türkiye, Kuzey Atlantik Konseyi'ndeki etkisiyle, AB'nin savunma özlemlerini etkileyebilecek kurumsal bir kaldırıca sahiptir. İkincisi, Türkiye'nin askeri yetenekleri, genişletilmiş Avrupa güvenlik alanındaki operasyonlar için hayati önem taşımaktadır. Üçüncüsü, Türkiye Güneydoğu Avrupa, Orta Doğu, Balkanlar ve Kafkaslar arasında önemli bir kavşağı kontrol etmekte ve bu da tüm bu bölgelerde önemli bir oyuncu olarak nitelendirilmesine olanak tanımaktadır.

Diğer taraftan Türkiye'nin olası üyeliğinin AB'yi yeni güvenlik sorunlarıyla karşı karşıya bırakacağı değerlendirilmektedir. Birlik için yeni güvenlik sorunları, Türkiye'nin genel olarak Arap devletleriyle ve komşularıyla olan gergin ilişkileri, Kıbrıs sorununa doğrudan müdahalesi ve Yunanistan ile bir gerilim tırmanma potansiyelinin devam etmesi nedeniyle ortaya çıkabilir. Bunun yanı sıra Türkiye'nin Orta Asya'daki çıkarları ile AB'nin çıkarları çatışabilir. Ayrıca, Türkiye'nin iç politikası, ekonomik gelişme düzeyi ve nüfusunun büyüklüğü hakkında ciddi sorgulamaların olmasının yanı sıra aynı zamanda Türk toplumunda Avrupa'ya ilişkin

şüpheler yer aldığı için, bu etmenlerin birlikte değerlendirilmesiyle Türkiye'nin AB üyeliğinin önünde ciddi engeller olduğu düşünülmektedir (İnaç, 2016: 235-236).

Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası'nın (OGSP) kurulmasıyla birlikte AB'nin mevcut bütünleştirici yapılarına güvenlik ve savunma boyutlarını yerleştirmeye yönelik fiili hamleleri, 1998'de Fransız-İngiliz Saint-Malo zirvesiyle başlamıştır. O zamandan beri AB, Temel Hedefler, Hızlı Tepki Gücü, AB Savaş Grupları, Avrupa Savunma Ajansı (European Defence Agency/EDA), Koordineli Yıllık Savunma İncelemesi (CARD), Kalıcı Yapılandırılmış İşbirliği Savunma Anlaşması (The Permanent Structured Cooperation/ PESCO) dâhil olmak üzere çeşitli kavramlar, politikalar ve kurumlar formüle etmiştir. Avrupa Savunma Sanayisini güçlendirmeyi amaçlayan Avrupa Savunma Fonu (EDF) ve 2016 Avrupa Komisyonu Tebliği ile başlatılan “etkili ve gerçek bir Güvenlik Birliğine giden yolu açan” Avrupa Güvenlik Birliği bu bağlamda öne çıkan hamlelerdir (European Commission, 2016).

Ayrıca, 2017 yılında Avrupa Komisyonu Başkanı Jean-Claude Juncker, 2025'in iki ülke, Birleşik Krallık ve Türkiye ile birlikte “tam teşekküllü bir Avrupa Savunma Birliği” oluşturulması için son yıl olması gerektiğini belirtmiştir (Avrupa Komisyonu, 2017). Ancak Birliğin İngiltere ve Türkiye gibi üçüncü taraflarla ilişkilerinin nasıl olacağını henüz belirsizdir; bununla birlikte, İngiltere için karar verilecek olan plan, güvenlik ve savunma alanında gelecekteki Türkiye-AB ilişkileri için bir model çerçeve olarak kullanılabilir. “Türkiye, askeri potansiyeli olan ODGP veya diğer herhangi bir güvenlik ve savunma girişimi için değerli varlıklar sağlayabilir ve/veya NATO'ya yönelik politikalarıyla NATO'nun AB ile iş birliğini engelleyerek AB güvenlik politikasının uygulanmasını tehlikeye sokabilir. Diğer bir ifadeyle, AB güvenlik/savunma politikası, aday ülke, komşu ortak ve NATO müttefiki olarak Türkiye'den faydalandığı kadar bu ülkeye bazı maliyetler de yüklemektedir” (Açıkmeşe & Koppa, Turkey-EU Relations: The Security Perspective and The CDSP, 2022, s. 1-2).

3.2.5. Türkiye ve Avrupa Birliği, Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası

Türkiye, AB'nin üye adayı ve üçüncü ülke olarak Althea Operasyonu ve Concordia Operasyonu da dâhil olmak üzere OGSP operasyonlarına katılmış,

kendisini çeşitli ODGP ortak eylemleri ve ortak tutumları ile uyumlu hale getirerek AB Acil Mukabele Gücü (rapid reaction force) de dâhil olmak üzere AB'nin birkaç aktif olmayan askeri çerçevesine katkı sözü vermiştir. Örneğin Türkiye, 20 Kasım 2000 tarihli Brüksel Yetenek Taahhüdü Konferansı'nda öngörüldüğü üzere, Helsinki Ana Hedefi kapsamında kurulacak olan AB Acil Mukabele Gücü'ne üye olmayan biri olarak 4.000-5.000 askerle katkıda bulunma taahhüdünde bulunmuştur (Avrupa Parlamentosu, 2006).

“Türkiye şu ana kadar üçüncü bir ülke olarak dokuz EULED misyon ve operasyonuna katkıda bulunmuş” (Düzgüt, Bond, & Scazzieri, 2021, s. 5-6), esas olarak birlikler ve personel aracılığıyla, “ODGP'ye katkıda bulunan en büyük üçüncü ülke” haline gelmiştir (Avrupa Komisyonu, 2020: 109). Burada, Türkiye'de gerçekleşen 2016'daki darbe girişiminin akabinde Türk personelinin geri çekilmesinin ardından AB İstisare Misyonu Ukrayna ve EULEX Kosova'ya katılımı askıya alınmış ancak o zamandan beri Türkiye bu misyonlara yeniden katkıda bulunma konusundaki ilgisini dile getirmeye devam etmiştir.

Daha yapısal katılım için bir Çerçeve Katılım Anlaşması (FPA) veya bireysel bir misyona geçici katılım için bir Katılım Anlaşması (PA) ile Avrupa Birliği Antlaşması'nın 37. Maddesi ve AB'nin İşleyişine İlişkin Antlaşma'nın 218. Maddesi üçüncü ülkelerin AB faaliyetlerine katılımının yasal temelini oluşturmuştur (Bakker, Drent, & Zandee, 2017, s. 11). Bu bağlamda, Temmuz 2006'da yürürlüğe giren “Avrupa Birliği ile Türkiye Cumhuriyeti Arasında Türkiye Cumhuriyeti'nin Avrupa Birliği Kriz Yönetimi Operasyonlarına Katılımına İlişkin Çerçeve Oluşturan Anlaşma'nın 2(1) Maddesinde atıfta bulunulan yasal araçlara uygun olarak, operasyonda yer alan AB üye devletleri ile operasyonun günlük yönetimi açısından aynı hak ve yükümlülükler sahip olacaktır” ifadesi ile Türkiye, AB faaliyetlerine katılmıştır. “Bununla birlikte, üçüncü ülkelerin bir operasyonu planlama, organize etme ve koordine etme imkânları yoktur ve AB uygulamalarını kabul etmenin yanı sıra AB'nin program ve prosedürlerini takip etmeleri beklenmektedir” (Tardy, 2014, s. 1-4). ODGP ve OGSP'de üçüncü ülkelere karar verme rolü sağlamaya yönelik her türlü girişim Lizbon Antlaşması tarafından tamamen hariç tutulmuştur. Wessel'in (2021) belirttiği gibi, “Brexit tartışması, AB'nin üyesi olmayanların oy hakları bir yana, herhangi bir ‘yarı üye’ statüsünden yana görünmediğini ortaya koymuştur”.

Elbette bu, yukarıda belirtilen koşullar altında ODGP politikalarına ve eylemlerine katılmaya engel teşkil etmemektedir. Ancak, yıllık Komisyon raporlarının gösterdiği gibi, Türkiye'nin OGSP pozisyonları ile uyumu 2003'ten bu yana azalmıştır. 2011 yılı, Türkiye'nin AB'nin İran, Suriye ve Libya'ya yönelik kısıtlayıcı tedbirlerine uymayı reddetmesi neticesinde en kritik anlardan biri oldu. Raporda, "Türkiye'nin dış politikasının, Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası kapsamında AB öncelikleriyle giderek daha fazla çatıştığı" belirtilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2020). AB çevrelerinde Türk dış ve güvenlik politikalarının artan "özerkleşmesi", Türkiye'nin kuzeydoğu Suriye ve Libya'daki müdahaleleri ve Rusya ile artan iş birliğinin bir sonucu olarak görüldü. AB'ye aday bir ülke olarak tam üyelik için mevzuatını ve politikalarını, dış politika ve güvenlik alanındakiler de dahil olmak üzere AB'ninkilere yakınlaştırma yükümlülüğü olan Türkiye için bu durum engel teşkil etmektedir.

Bireysel olarak Türkiye, AB'nin üye ülkeleriyle ikili ve çok taraflı güvenlik ve savunma anlaşmaları imzalamıştır. Örneğin, 8 Kasım 2017'de Türkiye, Brüksel'deki NATO karargâhında Fransa ve İtalya ile savunma alanındaki iş birliğini güçlendirmek için bir anlaşma imzalamıştır. Bu anlaşma ile Avrupa şirketi EUROSAM GIE, Türk ASELSAN Elektronik Sanayi ve Ticaret A.Ş. ve ROKETSAN Roket Sanayi ve Ticaret A.Ş.'nin Türk-Uzun Menzilli Bölge Hava ve Füze Savunma Sistemini (T-LORAMIDS) geliştirmesi amaçlanmıştır (Erkuş 2018). "MELTEM-3 ve GÖKTÜRK projeleri, Türkiye-İtalya iş birliğinin diğer örnekleridir. MELTEM-3 projesinde, "Denizaltı Savunma Harbi ve Su üstü Savunma Harbi özellikli altı adet ATR-72/600 Deniz Karakol Uçağı" Türkiye tarafından İtalyan tedarikçiden temin edilmektedir" (Sünnetçi, 2020, s. 50-55). GÖKTÜRK projesi, vatan gözetimi ve doğal kaynakların yönetimi gibi çeşitli amaçlar için bir Dünya Gözlem Uydusu oluşturmak amacıyla İtalya ve Fransa ile de başlatılmıştır (eoPortal Directory, 2021). Savunma alanındaki ikili iş birliğinin en yeni örneği, Polonya Cumhurbaşkanı Duda'nın 2021 yılında Türkiye ziyareti sırasında Türkiye'den Bayraktar TB2 İHA satın almasıyla gerçekleşti (Zorlu, 2021).

Bireysel anlamda AB üye ülkelere yaptığı özel katkıların yanı sıra Türkiye, özellikle AB finansmanı yoluyla belirli savunma projelerinin geliştirilmesi ve uygulanmasında AB ile iş birliği içinde olmuştur. Örneğin, ASELSAN'ın katkılarıyla

HYPERION ve TALOS (Kara Sınırı Gözetleme Sistemi için Taşınabilir Otonom Devriye) projeleri geliştirilmektedir. “Birkaç Avrupalı şirket de Türkiye’nin savunma sistemlerine katkıda bulunmaktadır. Örneğin Hava ve Füze Savunma Sistemi projesinde Türk firmaları ASELSAN ve ROKETSAN, EUROSAM GIE ile birlikte çalışmaktadır” (Kaya, 2019, s. 7-8). Sonuç olarak, Türkiye ayrıca savunma iş birliği için AB üyeleriyle yakın temas halinde olmuştur.

3.2.6. Türkiye’nin PESCO ve EDF’ye Katılımı

Farklı ülkelerden gelen baskılar nedeniyle AB, üçüncü ülkelerin PESCO projelerine katılmasına izin verecek bir dizi kural ve koşul üzerinde anlaşmak zorunda kalmıştır. Dış İlişkiler Konseyi’nin (savunma formatında) 17 Haziran 2020 tarihli sonuçları, “üçüncü devletlerin istisnai olarak bireysel PESCO projelerine katılmaya davet edilebileceği genel koşullar hakkında mümkün olan en kısa sürede bir anlaşma yapılması” çağrısında bulunmuştur (Council of the European Union, 2020). Son olarak, Kasım 2020’de (Konsey Kararı, CFSP, 2020/1639) Konsey, üçüncü devletlerin PESCO’ya katılımı için genel koşullara karar vermiştir. Karar, üçüncü bir devletin katılımının istisnai niteliğinin altını çizerken (Madde 3), genel şartlar ayrıntılı olarak belirtilmiştir.

Buna göre üçüncü ülkenin “Birliğin üzerine kurulduğu değerleri paylaşması”, projenin amaçlarına katkıda bulunan bir “katma değer” sağlaması, bu üçüncü taraf üzerinde ve son olarak daha bağlayıcı taahhütlerle tutarlı olmalı; OGSP’yi güçlendirmeli ve üçüncü ülkenin katılımının bağımlılığına yol açmamalıdır. “Ayrıca bu ülkenin Birlik ile Bilgi Güvenliği Anlaşması ve EDA ile idari düzenlemesi olması gerekmektedir. Kararın temel amacının, koşulları yerine getirme olasılığı yüksek olan özellikle Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve Norveç’i dâhil etmek ve yukarıdaki koşullar varsa Çin, Rusya ve nihayetinde Türkiye’yi hariç tutmak olduğu açıktır. Çin, Rusya ve son zamanlarda Türkiye, üye ülkeler tarafından otoriter uygulamalardan ve bazı durumlarda Avrupa değerlerine ve hukukun üstünlüğüne saygısızlıklarından dolayı eleştirilmektedir” (Saatçioğlu, 2016, s. 133-146).

10 Mayıs 2021 tarihli Konsey kararlarında, Konsey’in AB’nin güvenliğini güçlendirme konusunda kendi gündemini uygulamaya kararlı olduğu belirtilerek, Haziran 2020 sonuçları yeniden vurgulanmış ve yinelenmiştir. Böylece, 5 Kasım

2020'de belirlendiği gibi, üçüncü devletler bireysel PESCO projelerine davet edilerek katılmaya hak kazanır (Avrupa Birliği Konseyi, 2021). Ancak Türkiye'nin PESCO operasyonlarına katılma olasılığı oldukça karmaşıktır. Özellikle Avrupa Parlamentosu'nun Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası'nın uygulanmasına ilişkin en son Yıllık Raporu (Danjean, 2019), Türkiye'nin "istikrarsızlaştırıcı faaliyetleri" (Madde 3) ve "istikrarsızlaştırıcı davranışı" (Madde 4) ile ilgili olarak son derece eleştireldir. PESCO ile ilgili olarak Rapor, "Üçüncü ülkelerin ve üçüncü ülke kuruluşlarının PESCO'ya katılımının katı koşullara tabi olması gerektiğini" (Madde 74) belirtmekte ve "kararların hiçbir koşulda Avrupa Birliği'nin müzakerelerinde mutabık kalınan koşulları zayıflatmayacağı umudunu" (Madde 76) ifade etmektedir.

"Öte yandan, bazı analistler, PESCO projelerinin esnek doğasının, Türkiye gibi AB üyesi olmayan NATO üyelerinin seçici bir şekilde dâhil edilmesinin kapısını açabileceğini belirtmektedir" (Bağcı & Gaudino, 2020, s. 7- 27). "Bu aynı zamanda Hollanda ve Polonya gibi bazı Atlantikçi yönelimli Avrupalı savunma aktörlerinin pozisyonudur" (Valášek & Brattberg, 2019, s. 8). Bununla birlikte, Avrupa Birliği'ndeki tartışmalar bu sonuca varmıyor gibi görünüyor. Üye devletler, bu süreçte kimin içeride kimin dışarıda olduğunu belirlemek için üçüncü tarafların katılımına ilişkin açık koşulları belirlerken dikkatli olacakları öngörülmektedir. Özellikle Doğu Akdeniz'de gerilimler arttığı sürece, üye devletlerin -sadece Kıbrıs veya Yunanistan değil- bu türde bir gelişmiş iş birliğini kabul etme konusunda isteksiz olmalarının mümkün olacağı açıktır. Ancak Türkiye'nin, topraklarına yerleştirilen Suriyeli mülteciler bağlamında AB ile ilişkilerinin bir noktada güvence altına alınmış olduğu görülmektedir. Göç politikaları ve sınır güvenliği bağlamında AB'nin bir nevi sınır bekçisi olmanın, PESCO projeleri konusunda AB tarafından Türkiye'ye taviz verilmesine neden olabileceği düşünülmektedir.

Mayıs 2021'de Türkiye, AB'nin Hollanda liderliğindeki Askeri Hareketlilik projesine katılmak için başvurmuştur (Brzozowski, 2021). 2018 yılında PESCO çerçevesinde geliştirilen bu proje aynı zamanda AB-NATO ilişkilerini geliştirme potansiyeline de sahiptir. Bu kapsamda 6 Mayıs 2021 tarihinde Konsey, Norveç, Kanada ve ABD'yi PESCO projesine (Avrupa Konseyi, 2021) katılmaya davet etmiş ve bu durum üçüncü tarafların katılımına imkân tanıyan ilk PESCO girişimi olmuştur. Brzozowski'nin (2020) belirttiği gibi, Yunanistan ve Kıbrıs, Doğu

Akdeniz’de Türkiye ile devam eden anlaşmazlıkları nedeniyle Türkiye’nin herhangi bir PESCO projesine başvurusuna olumsuz tepki vereceklerdir. Üstelik Avusturya, “ülkenin bozulan demokratik değerlerine ve AB ile ilişkilerine işaret ederek” (Noyan, 2021) Türkiye’nin katılımına zaten itiraz etmiştir. Sonuç olarak, Türkiye’nin herhangi bir PESCO projesine potansiyel katılımının, Doğu Akdeniz’de Kıbrıs ve Yunanistan örneğinde olduğu gibi karmaşık ikili ilişkileri, demokratik değerlere saygı konusunda negatif seyri veya PESCO’nun kendi koşullarına bağlı olarak herhangi bir AB üyesi ülke tarafından engellenebileceği açıktır.

Avrupa Savunma Fonu (EDF) ile ilgili olarak ise üçüncü bir ülke veya AB tarafından kontrol edilmeyen üçüncü bir şirketin katılımı için geçerli olan koşullar güvenlik temellidir (Ojeda, 2019). Bu durum temelde, ulusal programlara yabancı katılımı için geçerli olanlarla benzer koşullara atıf yapmaktadır. Buradaki amacın, bu şirketlerin tamamen AB kontrollü şirketler gibi davranmasını sağlamak olduğu düşünülmektedir.

Gerçek şu ki, üçüncü ülkelerin hem PESCO’ya hem de EDF’ye katılımıyla ilgili değişken geometri ilkesinin uygulanması pek olası değildir, çünkü şu anda kural olarak PESCO projelerinde tüm taraflara eşit muamele yapılması gerektiği kabul edilmektedir (Tonra, 2019, s. 15). Bu nedenle, üçüncü ülkelerin PESCO ve EDF’ye katılımının karmaşık doğası ve PESCO girişiminin başarısına ilişkin endişeler, şu an için Türkiye ile AB arasındaki iş birliğine potansiyel zorluklar getirmektedir. Bununla birlikte, kâğıt üzerinde, AB üyesi olmayan ülkeler AB’nin savunma projelerine katkıda bulunabilmekte ve AB, özellikle savunma sanayi potansiyeli ile Türkiye’nin dâhil edilmesinin faydalarını değerlendirebilirse, bu durumun Türkiye ile AB arasında verimli bir iş birliği türü oluşturabileceği düşünülmektedir.

3.2.7. Avrupa Birliği için Stratejik Bir Pusula

Avrupa Birliği (AB) üye ülkeleri, 21 Mart 2022’de düzenlenen Avrupa Konseyi’nde “A Strategic Compass for Security and Defence” (Güvenlik ve Savunma için Stratejik Pusula) belgesini onaylamıştır (General Secretariat of the Council, 2022). AB’nin Ortak Dışışleri ve Güvenlik Politikası’nı yürüten AB Dış Eylem Servisi (EEAS) tarafından hazırlanan bilgi notuna göre, Stratejik Pusula,

AB'nin güvenlik ve savunma çabalarında tutarlılık ve güçlü bir ortak amaç duygusu içinde AB'nin stratejik ortamının bir analizini sağlamakta ve daha fazlasını getirmeyi amaçlamaktadır (The Diplomatic Service of The Union, 2022). Bu amaçla, Stratejik Pusula'nın kabul edilmesinin güçlü bir birlik işareti olduğu, AB üye devletlerinin güvenlik ve savunma alanında ulaşmak istedikleri hedeflere ilişkin olarak ayrıntılı bilgilerin yer aldığı ortak bir vizyon üzerinde ilk kez mutabakata vardıkları ve Stratejik Pusula'nın AB'yi güvenlik ve savunma alanında daha yetenekli bir aktör haline getirme konusundaki kesin kararlılığını gösterdiğini ortaya koymuştur. Ayrıca Pusula, AB'nin önümüzdeki 5-10 yılı için somut öneriler ve zaman çizelgeleri sağlayan bir eylem kılavuzu olarak da tanımlanmaktadır. Stratejik Pusula, "(AB) Güvenlik ve Savunma Politikası'nı 2030 yılına kadar güçlendirmek için iddialı ama ulaşılabilir bir plan ortaya koyduğuna" da işaret etmektedir (General Secretariat of the Council, 2022). Bu bağlamda Stratejik Pusula (i) kriz durumlarında daha hızlı ve kararlı hareket etmek; (ii) vatandaşlarını hızla değişen tehditlere karşı güvenceye almak; (iii) yatırım yetenekleri ve teknolojileri geliştirmek; (iv) ortak hedeflere ulaşmak için başkalarıyla ortaklık kurmak olmak üzere dört alandan oluşmaktadır.

Kriz durumlarında hızlı ve kararlı hareket etme başlığı altında Stratejik Pusula, belgenin en dikkat çekici yönlerinden biri olan AB Hızlı Dağıtım Kapasitesi'nin (ERDC) geliştirilmesine şu şekilde atıfta bulunmaktadır:

“Çatışma döngüsünün tüm aşamalarında, yaklaşan tehditlere yanıt verebilmemiz veya Birlik dışındaki bir kriz durumuna hızla tepki verebilmemiz gerekiyor. Bu amaçla, kara, hava ve deniz bileşenlerini ve gerekli stratejik kolaylaştırıcıları içeren 5000'e kadar personelden oluşan modüler bir kuvveti hızla konuşlandırmamızı sağlayacak bir AB Hızlı Mevzilenme Kapasitesi geliştireceğiz. Böyle bir modüler kapasite, ilk giriş, takviye veya bir çıkışı güvence altına almak için yedek kuvvet gibi izin vermeyen bir ortamda bir operasyonun farklı aşamalarında kullanılabilir. Bu kapasitenin geliştirilmesi, başlangıçta kurtarma ve tahliye operasyonlarının yanı sıra stabilizasyon operasyonlarının ilk aşamasına odaklanacak olan operasyonel senaryolara dayanacaktır. Üye Devletlerin önceden belirlenmiş askeri güçleri ve yetenekleri, tek kuvvetler grubu ilkesi doğrultulu kapasite, büyük ölçüde değiştirilmiş AB Savaş Gruplarından oluşması kararlaştırılmıştır. Bu bağlamda, silahlı kuvvetlerimizin hazırlık ve mevcudiyetini artırmayı taahhüt ediyoruz. AB Muharebe Gruplarında önemli bir değişiklik, örneğin kara, deniz ve hava bileşenlerini içeren özel kuvvet paketleri, farklı operasyonel hazırlık seviyeleri ve daha uzun bekleme süreleri aracılığıyla daha sağlam ve esnek bir sürece yol açmalıdır. Mevcut tüm unsurlara kapsamlı ve eksiksiz bir genel bakış, gücümüzü krizin doğasına ve büyük ölçüde değiştirilmiş AB Savaş Gruplarını, Üye Devletlerin kullandığı Konsey tarafından kararlaştırılan operasyonun gereksinimlerine ve hedeflerine göre uyarlamak için askeri güçler ve yetenekler veya ikisinin bir

kombinasyonu gerekli esnekliği sağlayacaktır (General Secretariat of the Council, 2022).

Stratejik Pusula, Avrupa Birliği'nde hem sivil hem de askeri yönetim ve kontrol sistemlerinin kademeli olarak güçlendirilmesinin önemini vurgulamaktadır. Bu bağlamda askeri Planlama ve Yürütme Kabiliyeti, icrai görevleri ve operasyonları planlama, kontrol etme ve yönetme konusunda tam yetkinliğe sahip olmalıdır. Stratejik Pusula ayrıca, AB'nin Hızlı Dağıtım Kapasitesi çerçevesinde, önceden belirlenmiş bir ulusal operasyonel karargâh veya AB Askeri Planlama ve Davranış Kabiliyetinin, tam operasyonel kapasiteye ulaştıklarında AB Muharebe Gruplarının komuta ve kontrolü için kullanılacağını belirtmektedir. Aynı zamanda, Stratejik Pusula, bu kapasitenin tüm unsurlarının hazır olma durumunu ve birlikte çalışabilirliğini (ayrıca NATO standartlarına uygun olarak) artırmak için AB çerçevesi içinde eğitim ve tatbikatların düzenlenmesi gerektiğini ifade etmektedir (General Secretariat of the Council, 2022).

Stratejik Pusula çalışmalarının, Rusya'nın 24 Şubat 2022'de Ukrayna'ya yönelik özel bir askeri harekâta başlamasından ve kısa sürede tam ölçekli bir işgale dönüşmesinden çok daha önce başladığını belirtmek gerekir. Sonuç olarak, Stratejik Pusula, Avrupa'da büyük bir savaş ihtimalini düşünmeden önce hazırlanmış bir belgedir. Stratejik Pusula'ya göre, "Avrupa'da savaşın geri dönüşü, Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik haksız ve sebepsiz saldırganlığı ve büyük jeopolitik kaymalar vizyonumuzu ilerletme ve çıkarlarımızı savunma yeteneğimize meydan okuyor." cümlesiyle başlayan Yönetici Özeti'nden itibaren tespit etmek mümkündür. Ayrıca belgenin Giriş bölümünün ilk cümlesi "Avrupa'da savaşın geri dönüşüne tanık olduğumuz bir dönemde bu Stratejik Pusulayı benimsiyoruz" şeklindedir (General Secretariat of the Council, 2022). Bu nedenle, belgenin yukarıda belirtildiği üzere mevcut haliyle, Avrupa'da ciddi bir savaş durumunun ortaya çıktığı ve güvenlik durumunun alt üst olduğu bir dönemde, nedense alelacele kabul edildiği izlenimi verdiğini söylemek mümkündür.

Stratejik Pusula'da Türkiye'ye iki bölümde atıf yapılmaktadır. Bu atıflar "Karşılaştığımız Dünya" ana başlığına bağlı "Stratejik Çevremiz" alt başlığında ve "Karşılaştığımız Dünya" ana başlığına bağlı "Kişiyeye Özel İkili Ortaklık" alt başlığında Türkiye'nin aday ülke yerine "ortak" ifadesi kullanılarak tanımlaması ile

bulunmaktadır. Doğu Akdeniz bölgesi ve AB Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası (OGSP) ile ilgili olan bu atıflar şu şekildedir:

Avrupa-Akdeniz bölgesinde barış ve güvenlik için arabuluculuk, çatışma çözümü, kurumları yeniden inşa etme ve toplumun tüm üyelerini yeniden entegre etme yolları da dahil olmak üzere çaba göstermeye devam edeceğiz. Bu amaçla bölgesel ortaklarımızla iş birliğimizi geliştireceğiz. Son olarak, Doğu Akdeniz’de AB Üye Devletlerine yönelik provokasyonlar ve tek taraflı eylemler ile uluslararası hukuka aykırı egemenlik haklarının ihlalleri ve düzensiz göçün araçsallaştırılması nedeniyle devam eden ve hızla tırmanma potansiyeline sahip olan gerilim; iyi komşuluk ilişkileri ilkesi doğrultusunda, istikrarlı ve güvenli bir ortamın yanı sıra iş birliğine dayalı ve karşılıklı yarar sağlayan bir ilişkinin sağlanması hem AB’nin hem de Türkiye’nin çıkarıdır. AB Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası, misyon ve operasyonlarına katkı sağlayan Türkiye ile, ortak çıkar alanlarında iş birliği yapmaya devam edeceğiz. Karşılıklı yarara dayalı bir ortaklık geliştirme taahhüdümüzü sürdürüyoruz, ancak bu, 25’inci Avrupa Konseyi üyelerinin beyanına uygun olarak, iş birliği yolunda ilerlemek, gerilimi sürekli azaltmak ve AB’nin endişelerini ele almak için Türkiye’nin de eşit taahhüdünü gerektirmektedir (General Secretariat of the Council, 2022).

Avrupa Konseyi’nin burada atıfta bulunulan 25 Mart 2021 tarihli COVID-19, tek pazar, sanayi politikası, dijitalleşme ve ekonomi, Doğu Akdeniz ve Rusya ile ilgili açıklamalarının yanı sıra Avrupa Konseyi üyelerinin 25 Mart 2021’de gayri resmi video konferansı sonrasında yaptıkları açıklamanın “Doğu Akdeniz” bölümü hakkındadır.

Türkiye, Stratejik Pusula’nın Doğu Akdeniz bölümüne yapılan atıfı “uluslararası hukuka, uygulamaya ve hatta AB müktesebatına tamamen aykırı; bu haliyle gerçeklikten kopuktur” diyerek, “belgenin gerçeği ve gerçeği gözden kaçırmaması hem aday bir ülkeyi hem de bir NATO Müttefikini bu kadar sığ bir perspektiften görmesinin AB için talihsiz ve vizyonsuz” olduğunu vurgulamıştır (Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs, 2022).

Aksine, Stratejik Pusula’da güvenlik, "iç güvenliğimizi etkileyen dış tehditlere" karşı korunmaya bağlıdır. Daha da önemlisi, dirençlilik basitçe, üye devletlerin çeşitli krizlere ve tehditlere yanıt olarak desteklemesi gereken dirençlilik olan "bizim" dayanıklılığımıza atıfta bulunur. "Çok taraflı yönetim" veya "küresel yönetim" gibi kavramlardan söz edilmiyor. Bu bağlamda değerlendirildiğinde AB’nin Avrupa güvenlik çıkarlarına öncelik verirken, dış oyuncularla ortak sorumluluklardan ve toplu eylemden geri durduğu görülmektedir. Stratejik Pusula’ya

göre güvenlik, küresel iş birliği için bir gündem belirlemekten çok, dış tehditlerden korunmaya indirgenmiştir.

“Bazı analistler, dünyanın AB için inkâr edilemez bir şekilde daha tehlikeli hale gelmesi nedeniyle bu değişikliği gerekli görmektedir” (Winn & Sweeney, 2022, s. 192-210). Kuşkusuz, Stratejik Pusula’nın ifadesiyle Rusya’nın kendi çevresindeki veya Libya ve Suriye’deki dış politikası ve Çin’in “ekonomik rakip ve sistemik rakip” konumuna yükselmesi, Stratejik Pusula yazılmadan çok önce kritik konulardı. “Ukrayna-Rusya savaşı, geleceğe yönelik güvenlik algılarını değiştirmiştir; ama önemli olan, her krizin veya yeni uluslararası olayın bugün dar ve içe dönük bir güvenlik merceğinden okunmasıdır” (Dijkstra, 2022, s. 5). "Karşı karşıya olduğumuz dünya" kavramı Alexander Wendt’in dediği gibi, AB’nin ondan ne anladığı kadar tehlikelidir ve AB bunu baş döndürücü bir tehdit olarak görmektedir.

Daha yakın zamanlarda, AB istikrarsızlık ve çatışma tarafından kuşatılmış ve sınırlarında savaşla karşı karşıya olarak görülmüştür. Bugün AB, silahlı saldırganlık, yasadışı ilhak, kırılğan devletler, revizyonist güçler ve otoriter rejimlerin tehlikeli bir karışımı ile çevrilidir. Bu ortam, Avrupa güvenliğine yönelik terörizm, şiddet içeren aşırıcılık ve organize suçtan hibrit çatışmalara ve siber saldırılara, düzensiz göçün araçsallaştırılmasına, silahlanmanın yayılmasına ve silah kontrol mimarisinin kademeli olarak zayıflamasına kadar çok sayıda tehdidin üreme alanıdır (General Secretariat of the Council, 2022).

Ukrayna’daki mevcut savaş durumu Avrupa’nın güvenlik ve istikrarını alt üst ederken AB’nin Stratejik Pusula belgesini alelacele kabul etmesi dikkate değer bir gelişmedir. Bu aceleyi ilginç kılan şey, AB’nin Stratejik Pusula’yı Ukrayna’daki savaş durumunu görüşmek üzere NATO devlet ve hükümet başkanlarının olağanüstü zirvesinden sadece üç gün önce kabul etmiş olmasıdır. NATO Olağanüstü Zirvesi’nin ardından yayınlanan bildiri, Ukrayna’daki savaşın ardından mevcut güvenlik durumunu “Avrupa-Atlantik güvenliğine yönelik on yıllardır en büyük tehdit” olarak nitelendirmektedir. Böyle bir savaş ortamında alelacele yayınlanan Stratejik Pusula belgesinde, 70 yıldır güçlü ve muktedir silahlı kuvvetleriyle NATO’nun en önemli üyelerinden biri olarak egemenliğinde olan boğazları tam kontrolü altında tutan Türkiye ise bölgesel ve küresel güvenlik açısından büyük önem taşıyan Doğu Akdeniz bölgesinde AB için tehdit oluşturan bir ülke olarak

nitelendirilmektedir. Avrupa, kapısında bir savaşla karşı karşıyayken böyle bir nitelendirmeyi rasyonel olarak açıklamak zor görünmektedir. Ancak Yunan medyasında yer alan bazı haberler, bu akıl almaz davranışın arkasında kimin olabileceğine dair ipuçları verdi.

Yunanistan, Dışişleri Bakanı Nikos Dendias ve Milli Savunma Bakanı Nikos Panagiotopoulos tarafından Stratejik Pusula belgesini kabul eden AB Dışişleri ve Savunma Konseyi'nde temsil edilmiştir. Stratejik Pusula, Yunan basınında aşağıda yer alan ifadeler ile tanımlanmıştır:

“Nihai metin, Rus işgalinden sonra Ukrayna’da yaşanan gelişmelerden etkilenen ve diplomatik kaynaklara göre Yunan dış politikasının temel ilkelerine atıfta bulunan ve açık bir şekilde Türkiye’nin provokatif tek taraflı eylemlerine bağlı olarak aylarca süren özenli müzakerelerin sonucu olan bir anlaşmanın ürünüdür (Kathimerini, 2022).

Bazı Yunan makamlarının kaybolmayan ve hatta daha fazla kaygıya neden olarak tekrarlayan düşüncelere yol açan ve kompulsiyonlar getiren ciddi bir Türkiye saplantısı olduğu görülmektedir. Zorlamalar takıntılarla baş etmenin bir yoludur ve öyle görünüyor ki bazı Yunan makamları için takıntılarını dağıtmanın en uygun yolu, AB belgelerine Türkiye’yi suçlayan ifadeler eklemeyi başarı saymalarıdır. “Bir üye devletin kendi ihtirasları dâhilinde başarı olarak gördüğü bir gelişmenin, bir örgüt olarak AB’nin genel başarısı olduğunu iddia etmek son derece zordur. Bir veya iki üye devletin başarı olarak gördüğü bu durum, Avrupa güvenlik ve istikrarının güvenilir bir savunucusu olduğunu iddia eden AB’de ciddi bir vizyonsuzluk ve stratejik sıgılgı olduğunu göstermektedir” (Tulun, 2022, s. 6-7).

3.3. GELECEKTE GÜVENLİK BAĞLAMINDA OLASI AVRUPA BİRLİĞİ-TÜRKİYE İLİŞKİLERİ

“AB, Türkiye’nin Avrupa güvenliğinde oynadığı kilit rolü birkaç kez vurgulamasına rağmen, Türkiye ile AB arasındaki çalkantılı ilişkiler, savunma ve güvenlik iş birliklerinde açıkça görülmektedir. Özellikle Arap ayaklanmalarından bu yana, iki taraf bölgesel güvenlik önceliklerinde birbirinden uzaklaşmıştır” (Müftüler-Baç, 2017, s. 416-438). Türkiye ve AB’nin artık ortak sahalarında, özellikle Orta Doğu ve Doğu Akdeniz’de farklı tehdit algılamaları olduğu açıktır; bu durum, AB perspektifinde Türkiye’nin, AB ile AB’nin Güneyi arasında eskisi kadar arzu edilen bir güvenlik ortağı olmadığı anlamına geldiğini düşündürmektedir. Tehdit algısı ve

politikasındaki bu farklılık, şüphesiz Türkiye ile AB arasında güvenlik ve savunma konularında farklılıklara yol açmıştır. Örneğin AB, yabancı savaşçıların konuşlandırılması da dâhil olmak üzere uluslararası kabul görmüş Trablus merkezli hükümete verdiği askeri destek nedeniyle Türkiye'yi eleştirmekte ve “AB'nin BM silah ambargosu uygulamasına etkin katkısını” tehlikeye attığını belirtmektedir (European Commission, 2021). Suriye'de Türkiye'nin askeri hamleleri, AB'nin müdahale etmeme politikasından ve “barışçıl ve müreffeh bir Suriye inşa etme” hedefinden farklıdır (European Commission, 2021). Bu bağlamda AB'nin klasik riyakâr tavrını sürdürerek her iki alanda da tek bir sese sahip olmadığını belirtmekte fayda olduğu düşünülmektedir. Doğu Akdeniz örneğinde, AB ve Türkiye'nin çıkar çatışmaları mevcuttur ve AB, Türkiye'yi tek taraflı eylemleri ve tırmanışları nedeniyle kınamaya devam etmektedir (European Commission, 2021). Bu nedenle, AB'nin 2021 Türkiye Raporu'nda ifade edilen cümleyi ibraz etmek açıklayıcı olacaktır: “Türkiye'nin giderek daha iddialı dış politikası, özellikle Kafkasya, Suriye ve Irak'taki askeri harekâta verdiği destek nedeniyle, ODGP kapsamında AB öncelikleriyle çakışmaya devam etmiştir”.

Öte yandan, 1952'den bu yana özel olarak NATO'nun bir parçası ve genel olarak Batı yönelimli dış politikasına paralel şekilde Türkiye, Avrupa güvenlik yapılarına dâhil olmayı hedeflemektedir. Bu bağlamda Türkiye, proje bazlı PESCO'da kendi fırsat penceresini görmektedir. Aydın-Düzgüç'in (2018) belirttiği gibi, NATO'nun AB üyesi olmayan devletlerin Konsey'de PESCO'nun politika yönüne karar verme hakkına sahip olması ve PESCO'nun yeteneklerine ve operasyonel modüllerine tam olarak katılması durumunda sorunun çözüldüğü kabul edilmektedir. Projeye dâhil olan üyeler, üçüncü bir tarafı dâhil edip etmeme konusunda anlaşabilirler. Bu katkı, Türkiye'nin AB liderliğindeki birçok operasyona katılımında açıkça görülmektedir. Ayrıca, Türkiye'nin askeri gücünün ve katkıda bulunma isteğinin AB için önemli bir değer olacağına şüphe yok.

Güvenlik ve savunma alanında Türkiye-AB iş birliğini ilerletmeye yönelik senaryolardan biri, İngiltere ve Türkiye'ye ortak bir statü verilmesidir. Bu, esas olarak, her iki devletin önemli askeri yeteneklere sahip olduğu ve ODGP misyon ve operasyonlarına katıldığı güvenlik ve savunma düzeyinde anlamlıdır. Bu doğrultuda Avrupa Komisyonu eski Başkanı Jean-Claude Juncker Aralık 2016'da yaptığı

açıklamada, AB üyeliğine alternatif olarak İngiltere ve Türkiye bazında AB'ye komşu olan ülkeler için “farklı bir yörünge” icat edilebileceğini yıllar içinde tekrarlamıştır. Bu durum, her iki ülkenin AB ile ‘özel, ayrıcalıklı bir ilişki’ fikrinden kaynaklanmaktadır ve İngiltere ile Türkiye’yi aynı zemine oturtmaktadır (Pop, 2016).

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne olası katılımı AB'nin güvenliği ve Türkiye'nin bu konudaki rolü için önem arz etmektedir. Türkiye'nin savunma oluşumlarından dışlanmasının AB için getireceği muhtemel jeopolitik ve güvenlik risklerine karşın bu oluşumlara dâhil edilmesinin getireceği potansiyel faydalara ilişkin tahminlerin, AB'nin Türkiye'ye aday ülke statüsü verme kararını tetiklediği değerlendirilmektedir. Türkiye'nin, AB'nin ODGP'sine katkısı, askeri yeteneklerinin yanı sıra Orta Doğu, Balkanlar, Kafkaslar ve Hazar bölgesindeki rolünden kaynaklanırken, AB operasyonlarını NATO Konseyi'ndeki (son karara sahip olan) oylama yoluyla etkileme kabiliyetini de içinde barındırmaktadır. Türkiye, değişen Avrupa güvenlik arenasında önemli bir oyuncudur ve katılımı olmadan AB liderliğindeki operasyonların başarı şansının çok yüksek olmadığı düşünülmektedir. Türkiye'nin bu noktada tutumu AB ile olan ilişkisiyle yakından bağlantılıdır. Türkiye, AB liderliğindeki operasyonlara katılmak istemektedir ve güvenilir bir Avrupa gücüne sahip olmak için de AB'nin Türkiye'ye ihtiyacı vardır (Kraus, 1999). Coğrafi konumu ve askeri yetenekleri açısından Türkiye'nin rolü, Soğuk Savaş sırasında oynadığından kesinlikle farklıdır ama daha az hayati değildir. Dolayısıyla Türkiye'nin AB'ye entegrasyonu, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin erişemeyeceği ek bir avantaja sahiptir. Bu nedenle, 1997 Lüksemburg Zirvesi'nde alınan kararların Türkiye'ye karşı stratejik bir hata olarak görülmesi gibi, Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'ye aday statüsü verilmesinin ise AB'nin atmış olduğu uygun bir adım olduğu değerlendirilebilir.

Yakın gelecekte Türkiye-AB ilişkileri için olası bir senaryo, Türkiye'nin AB'nin “ikinci direği” olan ODGP'ye yakın şekilde entegre olması ve böylece AB'nin geleceğine yönelik güvenlik politikaları oluşturmadaki rolünü garanti altına almasıdır. Bu senaryo, Türkiye'nin başta güvenlik olmak üzere belirli konularda öncelikle tam üye olarak hareket edebileceği, ancak diğer konularda tam üyeler gibi bir etkiye sahip olamayacağı Avrupa entegrasyonunun karmaşık yapısına

uymaktadır. Ancak, tam üyeliğin dışında herhangi bir senaryo, Türkiye’de pek hoş karşılanmayacaktır (Kinzer, 1999). Helsinki kararları şüphesiz Türkiye'nin AB ile ilişkilerinde bir dönüm noktası olmakla birlikte, AB'nin gelişen güvenlik rolünde Türkiye'nin ortak statüsünü güvence altına almak için bir uzlaşma olarak da görülebilir. Bu uzlaşmanın bir başka yönü de, Türkiye'nin siyasi ve ekonomik kalkınma açısından kat etmesi gereken daha çok yol olduğudur. Türkiye’yi Batı’ya demirlemesi için AB’nin makul tutumlar içinde olması gerekmektedir. Bu durum Türkiye’nin büyüklüğüne, neyi engelleyebileceğine ve nelere kapı açabileceğine bakıldığında daha iyi anlaşılacaktır (Couturier, 1997).

Kısacası, Türkiye’nin AB yörüngesine girmesinin, Türkiye’nin yetenekleri ve çevresindeki bölgelerde mevcut olan bağları aracılığıyla Birliğin dış ve güvenlik politikalarına sayısız fayda sağlayacağı değerlendirilmektedir. Aynı zamanda, Türkiye’nin NATO Konseyi’ndeki oyu yoluyla AB askeri operasyonlarını ve kararlarını etkileme kabiliyetine istinaden AB tarafından dışlanmasının birlik açısından sorunlu ve hatta riskli olacağı düşünülmektedir. AB, Türkiye politikasında bunu göz önünde bulundurarak hareket ediyor olsa da, Türkiye'nin motivasyonu Avrupa'ya ait olma arzusudur. 1923'te Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bu yana, Türkiye'nin dış politikası, bir Avrupa ulusu olarak kabul edilme nihai hedefine yönelik olmuştur. Türk görüşü, AB'ye katılmanın kişinin Avrupalı kimliğini desteklediği yönündedir. Bu nedenle birçok Türk vatandaşı, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üye olması halinde asırlık Avrupa'nın bir parçası olma hayalinin nihayet gerçekleşeceğine inanıyor.

SONUÇ

AB, Türkiye'nin Avrupa güvenliğinde oynadığı kilit rolü defalarca vurgulamış olsa da, Türkiye ile AB arasındaki çalkantılı ilişkiler, savunma ve güvenlik iş birliklerinde açıkça görülmektedir. Özellikle Arap Baharı ayaklanmalarından bu yana, iki taraf bölgesel güvenlik önceliklerinde birbirinden uzaklaşmıştır. Türkiye ve AB artık ortak komşuluk alanlarında, özellikle Orta Doğu ve Doğu Akdeniz'de farklı tehdit algılarına sahiplerdir; bu durum AB için Türkiye'nin AB ile AB'nin güneyi arasında köprü kurabilecek, arzu edilen bir güvenlik ortağı olmadığını düşündürmektedir. Elbette bu tür tehdit algılama ve politika farklılıkları, Türkiye ile AB arasında zamanla güvenlik ve savunma konularında ayrışmalara yol açmıştır.

Örneğin AB, yabancı savaşçıların konuşlandırılması da dahil olmak üzere Türkiye'nin uluslararası kabul görmüş Trablus merkezli hükümete askeri desteğini eleştirdi ve bunun "AB'nin BM silah ambargosunun uygulanmasına etkin katkısını" tehlikeye attığını söyledi. Türkiye'nin Suriye'deki askeri eylemleri, AB'nin müdahale etmeme politikasından ve "barışçıl ve müreffeh bir Suriye inşa etme" hedefinden farklıdır. Bu bağlamda AB'nin klasik değişken davranışının devam ettiğini belirtmekte fayda var. Çünkü AB her iki alanda da tek söz sahibi değilken, Türkiye'nin kendi politikalarına göre oynamasını istiyor. Doğu Akdeniz'de olduğu gibi, AB ile Türkiye arasında bir takım çıkar çatışmaları yaşanmakta ve AB, Türkiye'nin tek taraflı eylemlerini ve gerilimi körükleyici tutumunu kınamaya devam etmektedir. Bu nedenle, AB'nin 2021 Türkiye Raporu'nda yer alan "Türkiye'nin AB öncelikleriyle çelişme konusunda giderek daha iddialı olan dış politikası, özellikle Kafkasya, Suriye ve Irak'taki askeri harekâta verdiği destek nedeniyle ODGP kapsamında devam etmiştir," cümlesini belirtmek açıklayıcı olacaktır.

Öte yandan, 1952'den beri NATO'nun zaman zaman Avrasya'ya yönelen bir parçası olarak genel itibarıyla Batı yönelimli dış politikasıyla paralel şekilde Türkiye, AB güvenlik yapılarına dâhil olmayı hedeflemekte ve bu doğrultuda proje bazlı olan PESCO'da bir fırsat penceresi görmektedir. NATO'nun AB üyesi olmayan üyelerine Konsey'de PESCO'nun politika yönüne karar vermede istişare hakkı ve PESCO'nun yetenek ve operasyonel modüllerinde tam katılım hakları verildiği takdirle mevcut sorunun çözülebileceği değerlendirilmektedir. Buradaki mantık, üçüncü bir tarafın

dâhil edilip edilmemesi konusunda anlaşmaya varmanın her bir projeye katılan üyelere kalmış olmasıdır. AB liderliğindeki birçok operasyonda Türkiye'nin oldukça yüksek bir görünürlüğü ve etkisi vardır. Ayrıca, Türkiye'nin askeri gücünün ve katkıda bulunma isteğinin AB için önemli bir değer olacağı şüphe götürmez bir gerçektir. Bu ilişkilerdeki en büyük sorun, güvenin nasıl inşa edileceği ve ciddi şekilde zarar görmüş ilişkilerin nasıl yeniden kurulacağıdır.

Türkiye'nin AB ile güvenlik ve savunma alanındaki iş birliğini daha da ileriye taşıyacak seçeneklerden biri de İngiltere ve Türkiye'ye ortak statü tanınmasıdır. İki ülke güçlü askeri yeteneklere sahip olduğundan ve hâlihazırda OGSP görev ve operasyonlarında yer aldığından, bu öncelikle güvenlik ve savunma düzeyinde anlamlıdır. Bu yaklaşım; AB'nin, İngiltere ve Türkiye'yi aynı zemine oturtan “özel, ayrıcalıklı bir ilişki” fikrinden kaynaklanmaktadır.

Bir yandan İngiltere ile AB arasındaki müstakbel ilişkinin henüz kesinlik kazanmamış olması, öte yandan Avrupa ile Türkiye arasındaki ilişkinin çok yönlü ve karmaşık olması nedeniyle, Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecindeki mevcut süreç henüz tamamlanmamıştır. İlerleme kaydedildi. Ancak Londra'nın Ankara'ya Brexit sonrası bir ticaret anlaşmasının yanı sıra savunma da dâhil olmak üzere çeşitli alanlarda iş birliği olanaklarını görüşmek için başvurduğu da açıktır. Birleşik Krallık ile bu ikili savunma iş birliğini ikinci bir seçenek olarak değerlendirmesi gereken Türkiye, PESCO da dâhil olmak üzere olası OGSP yapılarına derinlemesine entegre olma fırsatlarını genişletmeye çalışmalıdır. Bu durumun, AB ile potansiyel ve verimli bir işlem modelinin oluşturulabilmesinin en makul yollarından biri olduğu değerlendirilebilir. AB için Türkiye, beceriksiz bir komşu olarak değil, güvenlik ve savunma alanında AB'nin henüz geliştirmekte olan Stratejik Pusulası ile Savunma Birliği'ne katkıda bulunabilecek güçlü bir ortak olarak görülmelidir.

21 Mart 2022 tarihinde AB Dış İlişkiler Konseyinde kabul edilen Stratejik Pusula, AB'nin güvenlik tehditlerini öngörme ve bunlara yanıt verme yeteneğini güçlendirmeyi amaçlayan bir çerçeve niteliği taşımaktadır. Kapsamlı bir belge niteliğine sahip olan Stratejik Pusula'da Ukrayna'nın odağında olduğu derin krizin etkisinde bazı AB üyesi ülkeler, Türkiye'yi yine kenarda tutmaya gayret ederek art niyetli yaklaşımlarına yeni bir halka eklemişlerdir. Belgede, AB'nin ilgi alanında yer alan bazı deniz sahalarından söz ederken üye ülkeler “Avro-Akdeniz Bölgesi” adıyla

bir alan tanımlamışlardır. AB ülkeleri söz konusu tanımlama bağlamında Doğu Akdeniz'in en uzun kıyıya sahip ülkesi konumundaki, söz konusu deniz alanında meşru hakları ve çıkarları olan Türkiye'yi göz ardı ederek, çarpık bir mercekten bakma yolunu tercih etmişlerdir. 2021 yılında AB Konseyi'nin Yunan-Rum etkisiyle ve bu iki ülkenin arkasına doğrudan ya da dolaylı olarak gizlenen AB'nin önemli kimi üyelerinin göz yummalarına bağlı olarak bildirilerine yerleştirdikleri yaklaşımı, son gelişmeleri adeta yok sayarak olduğu gibi Stratejik Pusula'ya yansıtarak Türkiye'yi Doğu Akdeniz'de kışkırtıcı eylemlerin temel nedeni olarak tanımlayan anlayışı yeniden ifade etmişlerdir. Stratejik Pusula'nın AB'nin Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası ile ilgili bölümünde de Türkiye'ye yer verilmemiştir. Yine 2021 yılındaki AB Konseyi kararlarına atıfta bulunarak "ortak çıkar alanlarında iş birliği" yapılabilmesine yönelik koşullu bir yaklaşımı ortaya atmışlardır. Bu çerçevede, önceki gerilimlerin azaltılmasını Türkiye'ye ihale etmeyi tercih etmelerinin yanı sıra Türkiye'yi aday ülke statüsünden çıkarmak suretiyle "ortak" olarak tanımlayarak kendilerinden uzaklaştırma yoluna gitmişlerdir.

Bu yaklaşımların haricinde Stratejik Pusula'nın özellikle AB'nin güvenlik oluşumları içerisinde yer almaya istekli olan Türkiye açısından olumlu ve olumsuz yönleri bulunduğu değerlendirilmektedir.

Olumlu yönleri belli başlıklar altında toplamak mümkündür:

Gelişmiş iş birliği potansiyeli; özellikle terörizm, siber tehditler ve organize suçlar gibi bir takım ortak güvenlik sorunlarıyla mücadelede Türkiye ve AB arasında iş birliğinin arttırılması için zemin sağlayabilir.

Geliştirilmiş diyalog; pusula aynı zamanda Türkiye ve AB arasındaki güvenlik konuları ile ilgili diyalog kurulmasını kolaylaştırabilir ve bu durum iki taraf arasındaki yıpranmış olan anlayışın geliştirilmesine ve güvenin tesis edilebilmesine yardımcı olabilir.

Angajman için fırsat; Türkiye, güvenlik konularında her zaman AB ile daha yakın angajmana ilgi duyduğunu ifade etmiştir. Stratejik Pusula iki taraf arasında daha efektif bir angajman için fırsat yaratabilme potansiyeline sahiptir.

Stratejik Pusula'nın her yönü ile Türkiye için olumlu olduğunu ifade etmek gerçekçi bir yaklaşım olmayacaktır. Pusulanın olumsuz yönlerini ise aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:

Sınırlı katılım; Türkiye ile AB üyesi olan bazı ülkeler arasında süregelen siyasi gerilimler nedeniyle Türkiye'nin Stratejik Pusula'nın geliştirilmesi ve uygulanması sürecinde katılımının sınırlı olacağı öngörülebilir.

Farklı güvenlik öncelikleri; özellikle son dönemde Türkiye'nin güvenlik önceliklerinin AB'ninkilerle örtüşmediği açıkça görülebilmektedir. Bu durum, güvenlik tehditlerinin ele alınmasında ortak bir yaklaşım geliştirilmesini zorlaştıracaktır.

Dışlanma potansiyeli; Stratejik Pusula, bazı üye ülkelerin de etkisi ile Türkiye'nin AB ile aynı değerleri veya çıkarları paylaşmadığına dair bir algı oluşması halinde, Türkiye'yi belirli güvenlik girişimleri ya da faaliyetlerinden dışlamak için kullanılabilir.

Genel olarak, Stratejik Pusula'nın Türkiye açısından hem fırsatları hem de zorlukları beraberinde getirdiği görülmektedir. Pusula'nın başarısı ise her iki tarafın da yapıcı bir diyalog dâhilinde iş birliğine girme isteğine ve gayretine bağlı olacaktır.

KAYNAKÇA

- A Secure Europe in a Better World - European Security Strategy*. (2003). Brüksel.
- Açıkmeşe, S. A. (2004). The Underlying Dynamics of the European Security and Defence Policy. *Journal of International Affairs*, 119-147.
- Açıkmeşe, S. A., & Koppa, M. (2022, Şubat 16). *Turkey-EU Relations: The Security Perspective and The CDSP*. Ekim 25, 2022 tarihinde uik Panorama: <https://www.uikpanorama.com/blog/2022/02/16/turkey-eu-relations-security-perspective-cdsp-panorama/> adresinden alındı
- Ağaoğulları, M. A. (2014), “Niccolo Machiavelli: Prens İktidarından Devlete”, Mehmet Ali Ağaoğulları (ed.), *Sokrates'ten Jakobenlere: Batı'da Siyasal Düşünceler*, İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 319-344.
- Ağca, F. (2010). *AB'nin Güvenlik ve Savunma Politikası ve Türkiye'nin Konumu*, Papatya Yayıncılık, İstanbul.
- Aka, H. B. (2015). Avrupa Bütünleşmesinin Varoluş Krizleri Üzerine Reel Politik Bir Deneme, *Sosyal Bilimler Metinleri*, No.1, (Şubat 2015).
- Akdeniz, H. (2019). *Değişen Güvenlik Konsepti ve Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması. Devlet Doğasının Değişimi: Güvenliğin Sınırları*. TASAM, Yayınları, Ankara.
- Akgül, Ö. (2008). Soğuk Savaş Sonrası Dönemde NATO-AB İlişkilerinde Rekabet Birliği Analizi ve Türkiye, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 4(7).
- Akgül Açıkmeşe, S. ve Dizdaroğlu, C. (2014). NATO-AB İlişkilerinde İşbirliği ve Çatışma Dinamikleri, *Uluslararası İlişkiler*, 10(40), 131-163.
- Akgül-Açıkmeşe, S. (2004). The Underlying Dynamics of the European Security and Defence Policy. *Perceptions*, 9(1): 119-147.
- Akgül-Açıkmeşe, S. ve Koppa, M. (2022). Turkey-EU relations: The security perspective and the CDSP. Turkey as a partner and challenge for European Security, 14 February 2022. <https://www.uikpanorama.com/wp-content/uploads/2022/02/CATS-The-Security-Perspective-and-the-CDSP.pdf>, (Erişim tarihi: 25.10.2022).

- Akgül-Açıkmeşe, S. ve Triantaphyllou, D. (2012). The NATO-EU-Turkey trilogy: the impact of the Cyprus conundrum, **Southeast Europe and Black Sea Studies**, 12(4): 555-573.
- Alkan, U. (2021). Küba Füze Krizi'nde Türkiye'nin Rolünün Postkolonyal Perspektiften Değerlendirilmesi. *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 5 (2), 673-700.
- Altıntaş, N. (1998). Soğuk Savaşın Yaşayan Mirası Tehdit Değerlendirmesi. *Silahlı Kuvvetler Dergisi BTY Bülteni*, (3).
- Arıboğan, Deniz Ü. (2007). *Uluslararası İlişkiler Düşüncesi: Tarihsel Gelişim*, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Armaoğlu, F. (2005). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Alkım Yayınevi, İstanbul.
- Ataç, K. K. (2019). *Soğuk Savaş*, Güvenlik Yazıları Serisi, No.35, Kasım 2019. https://trguvenlikportali.com/wpcontent/uploads/2019/11/SogukSavas_KKAtac_v.1.pdf, (Erişim tarihi: 12.01.2023).
- Aydın A.H. (2008). *Toplumsal Güvenlik ve Yerel Siyaset*. Okutan Yayıncılık İstanbul.
- Aydın, M., and.Akgül-Açıkmeşe, S. (2004). To be or not to be with Turkey: December 2004 Blues for the EU. *Turkish Policy Quarterly*, 3(3): 47-58.
- Aydın-Düzgit, S. (2018). PESCO and third countries: breaking the deadlock in European Security, *FEUTURE*, No 3.
- Aydın-Düzgit, S. and Tocci, N. (2015). *Turkey and the European Union*. London: Palgrave Macmillan.
- Aydın-Düzgit, S., Bond, I. and Scazzieri, L. (2021). The Role of Differentiation in EU Foreign, Security and Defence Policy Cooperation with Neighbouring Countries. *EU IDEA Policy Papers*, No. 14.
- Bağcı, H., & Gaudino, U. (2020). Involving Turkey in EU Common Foreign, Security and Defence Policies. *Eurasian Research Journal*, 7-27.
- Bakker, A., Drent, M., & Zandee, D. (2017). *European defence: how to engage the UK after Brexit?* The Hague: Netherlands Institute of International Relations 'Clingendael'.
- Baylis, J. (2008). Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 5, Sayı 18 (Yaz 2008), s. 69-85.

- BBC Monitoring European. (1999). ‘Turkish Minister Says European Security “Inconceivable” Without Turkey’, *BBC*, London, 3 December 1999.
- Bello, V. (2022). The Spiralling of the Securitisation of Migration in the EU: From the Management of a ‘Crisis’ to a Governance of Human Mobility?, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 48 (6), 1327-1344, <https://doi.org/10.1080/1369183X.2020.1851464>.
- Bilge-Criss, N. (Yaz 2012). Türkiye-NATO İttifakının Tarihsel Boyutu. *Uluslararası İlişkiler*, 9(34), 1-28.
- Bilgiç, Ali (2011). “Güvenlik İkilemi”ni Yeniden Düşünmek Güvenlik Çalışmalarında Yeni Bir Perspektif. *Uluslararası İlişkiler*, 8 (29), 123-142.
- Bilgin, P. (2003). Individual and societal dimensions of security, *International Studies Review*, nr 5, p. 203-222.
- Bilgin, P. (2009). Türkiye-AB İlişkilerinde Güvenlik Kültürünün Rolü. *Soğuk Savaş Sonrasında Avrupa ve Türkiye*, 1. Basım, Cem Karadeli (drl.), Ayraç Kitabevi, Ankara.
- Birdişli, F. (2011). Ulusal Güvenlik Kavramının Tarihsel Ve Düşünsel Temelleri. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 31(2): 149-169.
- Birleşmiş Milletler. (1994). *1994 İnsani Gelişme Raporu*. UNDP, Ankara.
- Black, J. (2003). *Top Tüfek ve Süngü-Yeniçağda Savaş Sanatı*. (Çev. Yavuz Alogan). Kitap Yayınevi, İstanbul.
- Brzozowski, A. (2020). Turkey Frets as Industry Applauds Deal to Access EU Military Projects. *EURACTIV*. <https://www.euractiv.com/section/defence-and-security/news/turkey-frets-as-industry-applauds-deal-to-access-eu-military-projects/>, (Erişim tarihi: 22.10.2022).
- Buchan, D., Norman, P. and Peston. R. (1999). ‘Common Defence Policy Agreed: Minister Back Deal To Give EU Military Capacity To Handle Regional Crisis’, *Financial Times*, 1 June 1999.
- Buharalı, C. (2002). *Avrupa Güvenliğinde AB ve Türkiye, Arı Düşünce ve Toplumsal Gelişim Derneği*, İstanbul.
- Buzan, B. ve Hansen, L. (2009). *The Evolution of International Security Studies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Buzan, B.; Weaver, O.; de Wilde, J. (1998). *Security. A New Framework for Analysis*. London: Lynne Reiner Publishers Inc.

- Çaşın, M., H., Özgöker, U., Çolak, H. (2007). *Küreselleşmenin Avrupa Birliği ortak güvenlik ve savunma politikasına etkisi Avrupa Birliği*. Nokta Kitap, İstanbul.
- Council of the European Union (2020). *Council Conclusions on Security and Defence*, 17/6/2020, 8910/20
<https://www.consilium.europa.eu/media/44521/st08910-en20.pdf>, (Erişim tarihi: 18.10.2022).
- Council of the European Union (2021). *Council Conclusions on Security and Defence*, 10/5/2021, 8396/21
<https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-8396-2021-INIT/en/pdf>, (Erişim tarihi: 18.10.2022).
- Couturier, K. (1997). Turkish Premier Expected to Press Clinton on Pipeline, *Washington Post*, 19 December 1997.
- Çakmak, H. (2007). *Avrupa Güvenliği*. Platin Yayınları, Ankara.
- Çelikpala, M. (2014). Enerji Güvenliği: NATO'nun Yeni Tehdit Algısı, *Uluslararası İlişkiler*, 10(40), 75-99.
- Çaşın, M. H. (1993). *Çağdaş Dünyada Uluslararası Güvenlik Stratejileri ve Silahsızlanma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çaşın, M., H. ve Özgöker, U. (2007). *Küreselleşmenin Avrupa Birliği Ortak Güvenlik ve Savunma Politikasına Etkisi*, Nokta Kitap, İstanbul.
- Çoban, G. S. (2021). Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi kendini gerçekleştirme basamağında gizil yetenekler. *European Journal of Educational and Social Sciences*, 6 (1), 111-118.
- Dedeoğlu, B. (2003). *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*. Derin Yayınları, İstanbul.
- Demir, S. (2009). Avrupa güvenlik mimarisinin tarihsel gelişimi ve Türkiye'nin bu güvenlik mimarisindeki yeri. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 5 (9).
- Deniz, S. (1974). *Dünya siyasetinde Türkiye'nin yeri ve NATO*. Ankara: Doğu Matbaası.
- Denk, N. (2000), *XXI. Yüzyıla Girerken Türkiye'nin Jeopolitik Durumu ve Jeostratejik Öneminin Yeniden Belirlenmesi*, İst.: Hak Yay.
- Dijkstra, H. (2022). The War in Ukraine and Studying the EU as a Security Actor. *IAI Istituto Affari Internazionali*, 1-7.

- Dinçer, C. (2009). Kolluk Kuvvetlerinin Zor Kullanma Yetkisi. *Türk İdare Dergisi*, Sayı 462.
- Drozdiak, W. (2000). U.S. Tepid On European Defense Plan: EU Leaders Dismiss Worry About NATO, *Washington Post*, 7 March 2000.
- Dursun, D. (2005, Mayıs 10). Güvenlik İhtiyacı ve Yoksulluk, *Yeni Şafak*.
- Düzgit, S. A., Bond, I., & Scazzieri, L. (2021). The Role of Differentiation in EU Foreign, Security and Defence Policy Cooperation with Neighbouring Countries. *EU IDEA PAPERS*, 5-6.
- Efe, H. (2005). *Avrupa Birliği'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikası Yaratma Çabaları ve Türkiye'ye Etkileri*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Efe, H. (2008). Avrupa Birliği'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikası. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1):66-78.
- Emeklier, B. (2011). Thomas Hobbes ve John Locke'un güvenlik anlayışlarının karşılaştırmalı bir analizi. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 7(13), 99-124.
- Eralp, A. (2005). "Sistem", *Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar*, (Der. Atilla Eralp), 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Erdemol, M. K. (2021). "Soğuk Savaş" laf arasında söylendi, *Cumhuriyet*, <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/soguk-savas-laf-arasinda-soylendi-1826377>, (Erişim tarihi: 12.01.2023).
- Erdoğan, H. (2004). *Avrupa'nun geleceğinde Türkiye'nin önemi ve NATO ittifakı*. IQ Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Ereker, F. A., & Açıkmeşe, S. A. (2021). The Transatlantic Link in Turkey's Middle-Power Identity. Ç. Üstün, & E. K. Sönmez içinde, *Turkey's Changing Transatlantic Relations* (s. 93-117). Londra: Lexington Books.
- Erhan, Ç. (2002). Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye. *Soğuk Savaş Sonrası ABD'nin Güvenlik Algılamaları*, (Der. Refet Yinanç ve Hakan Taşdemir), Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Erkuş, S.İ (2018). Turkey, Italian-French consortium advance talks on air defence systems. *Hürriyet Daily News*. <https://www.hurriyetdailynews.com/turkey-italianfrench-consortium-advance-talks-on-air-defense-systems-132740>, (Erişim tarihi: 18.10.2022).

- European Commission (2016). Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council and the Council; Delivering on The European Agenda on Security to Fight Against Terrorism and Pave the Way Towards an Effective and Genuine Security Union. COM (2016) 230 Final, Brussels, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2016:230:FIN>, (Erişim tarihi: 25.10.2022).
- European Commission (2021). *Key findings of the 2021 Report on Turkey*. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_21_5282, (Erişim tarihi: 22.10.2022).
- European Commission. (2020). Recommendation for a Council Decision authorizing the opening of negotiations for a new partnership with the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland. COM (2020) 35 Final, Brussels.
- European Parliament (2006), The EU Battlegroups, https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dv/091006eubattlegroups_/091006eubattlegroups_en.pdf, (Erişim tarihi: 18.10.2022).
- European Parliamentary. (2020). *Understanding EU-NATO cooperation Theory and practice*, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/659269/EPRS_BRI\(2020\)659269_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/659269/EPRS_BRI(2020)659269_EN.pdf), (Erişim tarihi: 22.025.2023).
- Europol. (2020). *High-Tech Crime*. <https://www.europol.europa.eu/crime-areas-and-trends/crime-areas/cybercrime/high-tech-crime>, (Erişim tarihi: 07.05.2020).
- Evans, G. ve Newnham, J. (1998), "Güvenlik" The penguin Dictionary of International relations.London Penguin Books.
- Gaddis, J. L. (2008). *Soğuk Savaş*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Gencer, Ö. (2019). *Çevreleme Politikası*, Güvenlik Yazıları Serisi, No.41, Kasım 2019. https://trguvenlikportali.com/wp-content/uploads/2019/11/Cevreleme_GencerOzcan_v.1.pdf, (Erişim tarihi: 12.01.2023).
- Genelkurmay Başk., (2003). Küreselleşme ve Uluslararası Güvenlik. *İstanbul 29–30 Mayıs 2003 Birinci Uluslararası Sempozyum Bildirileri*, Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.
- General Secretariat of the Council. (2022). A Strategic Compass for Security and Defence - For a European Union That Protects Its Citizens, Values and Interests and Contributes to International Peace and Security, 4.

- General Secretariat of the Council. (2022). A Strategic Compass for Security and Defence-For a European Union That Protects Its Citizens, Values and Interests and Contributes to International Peace and Security” (Council of the European Union, March 21, 2022), 7371/22, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7371-2022-INIT/en/pdf>.
- Ghica, L. A. & Zulean, M. (2007). National Security Policy. Bucharest: Polirom.
- Gnesotto, N. (2005). AB Güvenlik ve Savunma Politikası- İlk Beş Yıl, TASAM Yayınları, İstanbul.
- Gönen, S; Ulus, Halil İ. ve Yılmaz, Ercan N. (2016). Bilişim Alanında İşlenen Suçlar Üzerine Bir İnceleme. *Bilişim Teknolojileri Dergisi*, C. IX, S: 3.
- Güneş, M., & Arslan, T. (2018). Enerji Bağımlılığında Avrupa Birliği, Rusya, Türkiye Üçgeni ve Doğu Akdeniz Alanı. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 32-60.
- Güney, A. N. (2006). *Batı'nın yeri güvenlik stratejileri AB-NATO-ABD*. Bağlam Yayınları, Ankara.
- Hagelin, B., Wezeman, P. D., & Wezeman, S. T. (2000). Transfers of major conventional weapons. *SIPRI Yearbook 2000 Armaments, Disarmament and International Security* (s. 339-437). içinde Solna: OXFORD UNIVERSITY PRESS.
- Harp Akademileri Kom. (2002), *Geçmişte ve 21. Yüzyılda Savaşlar ve Stratejiler*, İstanbul: Harp Akademileri Basımevi.
- Herz, John H. (1962). *International Politics in the Atomic Age*. Columbia University Press, New York
- Human Security Unit. (2009). United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs, *Human Security in Theory and Practice*, http://hdr.undp.org/en/media/HS_Handbook_2009.pdf, (Erişim tarihi: 01.03.2021).
- Hürriyet. (2000). NATO'da ipleri kopardık, 19 Aralık 2000, <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/natoda-ipleri-kopardik-39207590>, (Erişim tarihi: 12.10.2022).
- İnaç, H. (2016). Türkiye-AB İlişkileri: Entegrasyonu Zora Sokan Saiklar. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(25), 229-246.

- Karabulut, B. (2015). *Güvenlik, Küreselleşme Sürecinde Güvenliği Yeniden Düşünmek*. Barış Kitabevi, Ankara1.
- Karabulut, B. (2014). *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Kavramla Serisi*. Barış Kitap, Ankara.
- Karadeli, C. (2020). Soğuk Savaş'ın İlk Aşamasında Doğu Avrupa: Sosyalizm ve Başkaldırı, *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 4(1).
- Karaosmanoğlu, A. L. (2011), Transformation of Turkey's Civil-Military Relations Culture and International Environment, *Turkish Studies XII* (2): 253-264.
- Karaosmanoğlu, A. L. (2014). NATO'nun Dönüşümü, *Bilkent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Akademik Dergi*.
- Kathimerini. (2022, March 22). Greece Satisfied with Final Text of EU Strategic Compass, Say Sources, Newsroom, <https://www.ekathimerini.com/news/1180363/greece-satisfied-with-final-text-of-eu-strategic-compass-say-sources/>, (Erişim tarihi: 01.03.2023).
- Kaya, E. K. (2019). *European Defence Ecosystem, Third Countries' Participation and the Special Case of Turkey*. İstanbul: EDAM - Centre for Economics and Foreign Poicy Studies.
- Keskin, F. (2004). Soğuk Savaş Kavramı ve Kronolojisi. *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*. Cilt II. B. Oran (der.). İletişim Yayınları, İstanbul.
- Kınacıoğlu, Müge (2015). Eski şarap yeni şişe?: Bölgedeki son gelişmeler ışığında AB dış politikasında Akdeniz Havzası ve Orta Doğu. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 33 (1), 135-154.
- Kinzer, S. (1999). First Question for Europe: Is Turkey Really European?, *New York Times*, 9 December 1999.
- Kocamaz, S. (2010). Lizbon Antlaşması Çerçevesinde Avrupa Birliği Ortak Güvenlik ve Savunma Politikasının Geleceği, *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 10(3).
- Kuzey Atlantik Konseyi Bakanlar Toplantısı. (1996). Berlin.
- Küçükkeleş, M. (2013). *AB'nin Ortadoğu politikası ve Arap Baharına Bakışı*. Ankara: SETA - Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı.

- Kraus, D. (1999). Interview with Lord Robertson, Die Presse, 16 December 1999.
- Langlois, G., Boismenu, J., Lefebvre, L. ve Regimbald, P. (2000). *20.Yüzyıl Tarihi*. Nehir Yayınları, İstanbul.
- Lesser, I. O. (2000). *NATO Looks South New Challenges and New Strategies in the Mediterranean*. Santa Monica: RAND Corporation.
- Locke, J. (1982). *Second Treatise of Government*, (Der.) Richard Cox, Harlan Davidson Inc., Illinois.
- Ludlow, P. (1997). *A View from Brussels*, Centre for European Policy Studies, Brussels.
- Machiavelli, N. (1952). *The Prince*. Oxford University Press, London.
- Maslow, A.H. (1943). A Theory of Human Motivation. *Published in Psychological Review*, 2000, "Classics in the History of Psychology" <http://psychclassics.yorku.ca/Maslow/motivation.htm> (Erişim tarihi: 13.02.2020).
- Merom, G. (2003). Realist Hypotheses on Regional Peace, *Journal of Strategic Studies*, 26(1), 109-135.
- MGK. (1990). *Devletin Kavram ve Kapsamı*. MGK Genel Sekreterliği Yayınları No:1, Ankara.
- Missiroli, A. (2002). EU-NATO cooperation in crisis management: no Turkish delight for ESDP. *Security Dialogue*, 33 (1): 9-26.
- Morgenthau, H. J. (1970). Uluslararası Politika: Güç ve Barış Mücadelesi, 1. Cilt, Baskın Oran, Ünsal Oskay (çev.), Ankara: Türk Siyasi İlimler Derneği.
- Musarrat, J. (2003). *Governance Divide*, Pakistan Horizon, The Pakistan Institute of International Affairs, Karachi, Vol. 56, No. 4.
- Müftüler-Bac M. (2000). Turkey's Role in the EU's Security and Foreign Policies. *Security Dialogue*, 31 (4), 489-502.
- Müftüler Baç, M. (2006). *Türkiye-Avrupa Birliği'ne Güvenlik Boyutundan Bir Bakış*, Tesev Yayınları, İstanbul.
- Müftüler-Baç, M. (2017). Turkey's Future with the European Union: An Alternative Model of Differentiated Integration. *Turkish Studies*, 18(3): 416-438.
- Mütercimler, E. (2001). Değişen Güvenlik Kavramı ve Küresel Stratejiler. *M5 Savunma ve Strateji Dergisi*, Mayıs 2001, s. 97.

- NATO (2018). Joint Declaration on EU-NATO Cooperation. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156626.htm, (Erişim tarihi: 12.10.2022).
- NATO (2021). Relations with the European Union. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49217.htm, (Erişim tarihi: 12.10.2022).
- NATO. (2021). Relations with the European Union. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49217.htm, (Erişim tarihi: 22.10.2022).
- Noi, A. Ü. (2012). Arap Baharı ve Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri. *ORSAM - Ortadoğu Analiz Dergisi*, 10-19.
- Noyan, O. (2021). Austria opposes Turkey's bid to join EU military project. *EURACTIV*. https://www.euractiv.com/section/politics/short_news/austria-opposes-turkeys-bidto-join-eu-military-project/, (Erişim tarihi: 22.10.2022).
- Nuttall C. & Traynor, I. (1997). Kohl Tries To Cool Row with Ankara, *The Guardian* (Manchester), 7 March 1997
- Ojeda, Diego de (2019). Third state participation in EDF, *Beyond the Horizon*. <https://behorizon.org/third-state-participation-in-edf/>, (Erişim tarihi: 22.10.2022).
- Oran, B. (1996). *Türk Dış Politikası: Temel İlkeleri ve Soğuk Savaş Ertesindeki Durumu Üzerine Notlar*. İletişim Yayıncılık, İstanbul.
- Osisanya, (2021). National Security versus Global Security. *UNCronicle*. <https://www.un.org/en/chronicle/article/national-security-versus-global-security>, (Erişim tarihi: 01.03.2021).
- Ozan, E. (2017). *Suriye İç Savaşı ve Türkiye'nin Değişen Güvenlik Gündemi*. ANKASAM, Ankara.
- Öke, Mim K. (2001). *Küresel Toplum*. Asam Yayınları, Ankara.
- Polat, D. ř. (2020). Küreselleşme, Ulus-Devlet Egemenliği ve Ulusal Güvenlik. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22 (2), 491-503.
- Pop, V. (2016). EU Chief Juncker suggests alternative to bloc membership, *Wall Street Journal*, 9.12.2016.
- Popescu, A.; Diaconu, I. (2009). *European and Euroatlantic Organizations*. Bucharest: Universul Juridic.
- Presidency Conclusions. (1999). Helsinki Council, 10–11 December 1999, paragraph 27.

- Presidency Conclusions. (2000). *Santa Maria Da Feira European Council*, 19–20 June 2000.
- Profiroiu, M., Profiroiu, A., & Popescu, I. (2008). *European institutions and policies. Bucharest: Economică.*
- Reçber, K. (2003). BATI AVRUPA BİRLİĞİ’NİN ULUSLARARASI HUKUK KİŞİLİĞİ . *Journal of Management and Economics Research* , 1 (1) , 285-314 .
- Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs. (2022). “No: 98, 22 March 2022, Press Release Regarding the ‘Strategic Compass’ Document Approved by the EU / Rep. of Turkey Ministry of Foreign Affairs” (Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs, March 22, 2022), <https://www.mfa.gov.tr/no-98-ab-tarafindan-onaylanan-stratejik-pusula-baslikli-belge-hk.en.mfa>.
- Rorty, R. (2010). *Pragmatizm ve Politik Liberalizm*, (Çev.Banu Özdemir) Sitare Yayınları, İstanbul.
- Rumelili B. ve Karadağ S. (2017). Göç ve güvenlik: Eleştirel Yaklaşımlar. *Toplum ve Bilim Dergisi* (140), 69-93.
- Rupp, M. (2002) *Avrupa Birliği’nin Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası ve Türkiye’nin Uyumu*, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Saatçioğlu, B. (2016). De-Europeanisation in Turkey: The Case of the Rule of Law. *South European Society and Politics*. 21(1): 133-146.
- Sandıklı, A. ve Kaya, E. (2013). Barış Kavramına Teorik Yaklaşımlar ve Küresel Yönetişim. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimleri Dergisi*, Yıl:12, Sayı:23, s.59-79.
- See *The Military Balance 1999–2000* (Oxford: OUP, 1999), p. 74; the KFOR information is available at <http://kforonline.com>.
- SETAV. (2022). *70 Yıllık Türkiye-NATO İlişkileri*. Gloria Shkurti Özdemir (Ed.), Siyaset, Ekonomi Ve Toplum Araştırmaları Vakfı, Ankara.
- Smith, A. D. (1992). National Identity and the Idea of European Unity, *International Affairs* (Royal Institute of International Affairs 1944-), 68 (1), 1992.
- Smoke, R. (1987). *National Security and the Nuclear Dilema*. 2nd Edition. New York: Random House, from Ghica.
- Sönmezoğlu, F. (2002). *Uluslararası İlişkilere Giriş*. Der Yayınları, İstanbul.

- Sünnetçi, İ. (2020). MELTEM-III Project & ATR-72/600 TMPA. *Defence Turkey*, 50-55.
- Sweeney, S. and Winn, N. (2022). Understanding the Ambition in the EU's Strategic Compass, *Defence Studies*, 1-20.
- Şahin, G. (2017). Küresel Güvenliğin Dönüşümü; NATO Bağlamında Kavramsal, Tarihsel ve Teorik Bir Analiz. *Savunma Bilimleri Dergisi*, 16(2), 59-81.
- Şöhret, M. (2013). Avrupa Birliği'nin güvenlik yapılanmasının tarihsel gelişim süreci ve mevcut durumu. *Uşak Üniversitesi Dergisi*, 6 (2), 59-100.
- Tangör, B. (2010). *Avrupa Birliği'nin dış güvenlik ve savunma politikaları OGSP*. Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Tardy, T. (2014). *CSDP: getting third states on board*. Paris: European Union Institute for Security Studies (EUISS).
- TDK. (2021). *Güncel Türkçe Sözlük*; <https://sozluk.gov.tr/>; (Erişim tarihi: 27.02.2021).
- The Diplomatic Service of The Union. (2022). Questions and Answers: A Background for the Strategic Compass | EEAS Website” (European Union External Action, March 21, 2022), https://www.eeas.europa.eu/eeas/questions-and-answers-background-strategic-compass_en.
- The Guardian (2020). Turkey and UAE openly flouting UN arms embargo to fuel war in Libya, <https://www.theguardian.com/global-development/2020/oct/07/turkey-anduae-openly-flouting-un-arms-embargo-to-fuel-war-in-libya>, (Erişim tarihi: 18.10.2022).
- Tirman, J. (1998). Improving Turkey's "Bad Neighborhood" Pressing Ankara for Rights and Democracy. *World Policy Journal*, 60-67.
- Tonra, B. (2019). The Future of EU-UK Security and Defence Cooperation. *The Brexit Institute of Dublin City University Working Paper*, 15.
- Tulun, T. E. (2022). EU Strategic Compass For Security And Defence Shows The Wrong Course At The Worst Possible Time. *AVİM - Avrasya İncelemeleri Merkezi (Center for Eurasian Studies)*, 1-9.

- Turan, A. P. (2020). Avrupa Birliği Güvenlik Aktörü Olmaya Ne Kadar Yakın?, *Bilge Strateji, Ekonomi-Politik ve Sosyo-Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 1(3), 32-33.
- Türkay, N. (2010). *Devlet Güvenliğini Tehdit Eden Terör Olaylarının Televizyon Haberlerindeki Sunumu*. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ.
- Ülger, İ. K. (2002). Avrupa Birliği'nde Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası'nın Oluşumu, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ülger, İ. K. (2003). *Avrupa Birliği El Kitabı (Kavramlar-Kurumlar-Kişiler)*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Ülger İ. K. (2005). Avrupa Dış Politikası ve AB Genişlemesi, *Avrupa Birliği Üzerine Notlar*, Oğuz Kaymakçı (drl.), Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Ülman, B. (2000), Türkiye'nin Yeni Güvenlik Algılamaları ve Bölücülük, *En Uzun On Yıl*, (Der: G. Özcan, ř. Kut), Büke Yayınları, İstanbul.
- Ünver, A. (2012). Arap baharı ve Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri. *Ortadoğu Analiz Dergisi*, 4 (48).
- Valářek, T., & Brattberg, E. (2019). *EU Defense Cooperation: Progress Amid Transatlantic Concerns*. Washington, DC: Carnegie Endowment for International Peace.
- Vershbow, A. (1999). ESDI: Berlin, St. Malo and Beyond – Remarks to the Western European Union Institute for Security Studies', Paris, 28 January 1999, <http://www.nato.int/usa/ambassador/s990128a.htm>, (Erişim tarihi: 12.10.2022).
- Vershbow, A. A. (2000). The American Perspective on ESDI/ESDP Alexander Vershbow. Perceptions: *Journal of International Affairs*, 5 (3).
- Waever, O. (1995). Securitisation and Desecuritisation, Ronnie D. Lipschutz (der.), *On Security*, New York: Columbia University Press, ss. 46-86.
- Wæver, O. (1998). Insecurity, Security, and Asecurity in the West European Non-War Community; in Emanuel Adler, Michael Barnett (ed.), *Security Communities*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Walker, M. (1999). EU Seizes Military Role, *The Guardian*, 12 May 1999.

- Wallace, H. & Wallace, W. (2005). *Policy-Making On The European Union*, USA, Oxford University Press.
- Wessel, W., & Bopp, F. (2008). The Institutional Architecture of CFSP after the Lisbon Treaty: Constitutional breakthrough or challenges ahead?, *Challenge Liberty& Security*, (10), 5.
- William, H., Wright, M. ve Evans, T. (1996). *Uluslararası İlişkiler ve Siyaset. Teorisi Üzerine Bir Deneme*, Siyasal Kitabevi, Ankara 1996.
- Williams, Paul D. (2008). *Security Studies: An Introduction*, Routledge, UK.
- Williams, N. (2018). NATO-EU Cooperation: Don't Forget Berlin Plus! European Leadership Network (ELN),
<https://www.europeanleadershipnetwork.org/commentary/nato-eu-cooperation-dont-forget-berlin-plus/>, (Erişim tarihi: 22.025.2023).
- Winn, N., & Sweeney, S. (2022). Understanding the ambition in the EU's Strategic Compass: a case for optimism at last? *Defence Studies*, 192-210.
- Yalçın, A. (2010). *İyi Yönetişim İlkeleri ve Kamu Yönetimine Yansımaları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 8.
- Yanık, L. K. (2009). The Metamorphosis of Metaphors of vision: 'Bridging' Turkey's Location, Role and Identity after the end of the Cold War, *Geopolitics XIV* (3): 531-549
- Yazıcıoğlu, Yılmaz R. (1997). *Bilgisayar Suçları: Kriminolojik, Sosyolojik ve Hukuki Boyutları İle*. Alfa Yayınevi. İstanbul.
- Yıldız, Yavuz G. (2001). *Stratejik Vizyon Arayışları ve Türkiye*, Der Yay., İstanbul.
- Yılmaz, S. (2009). NATO'nun Dönüşümü. *Jeopolitik Aylık Strateji Dergisi*, 65, 14-21
- Yımer, N. A. & Abdiyo Ensene, K. (2022) Etiyopya ve Kenya: Zoraki Bir Soğuk Savaş Güvenlik Çifti (1974-1991). *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 37 (2), 781-800.
- Yımer, NA & Abdiyo Ensene, K. (2022). Etiyopya ve Kenya: Zoraki Bir Soğuk Savaş Güvenlik Çifti (1974-1991). *Tarih incelemeleri Dergisi*, 37 (2), 781-800.

- Yiğittepe, L. (2017), Nato'nun Güvenlik Algılaması Ve Türkiye Tartışmaları, *International Journal of Academic Value Studies*, Vol: 3, Issue:9; pp:344-359
- Yiğittepe, L. (2017). *Avrupa Birliği'nde Güvenlik Politikaları ve Arayışları*. Cinius Yayınları, İstanbul.
- Yiğittepe, L. (2017). Avrupa Birliği'nin Güvenlik Politikaları. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 4 (7): 12-27.
- Yorulmaz, M. (2013). "Bölgeselleşen Güvenlik Anlayışında Yeni Açılımlar ve Türkiye'nin Güvenlik Algısında Yaşanan Değişimler". *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, Cilt 5, No 2.
- Yorulmaz, M. (2014). "Değişen" Uluslararası Güvenlik Algılamaları Bağlamında Türkiye-Yunanistan İlişkilerinde "Değişmeyen" Güvenlik Paradoksu. *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, C. 3, S. 1, Temmuz 2014, ss. 103-135.
- Yurdusev, A. N. (2009). Uluslararası İlişkiler Öncesi. *Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar*, (Der. Atilla Eralp). İletişim Yayınları, İstanbul. s. 15-56.
- Zhussipbek, G. (2008). *Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının Gelişim Süreci ve Sovyet Sonrası Coğrafya Güvenliğine Etkisi*. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Zhussipbek, G. (2009). 2007 Lisbon Antlaşması, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın Tanımı ve Özellikleri, Güvenlik Aktörü olarak AB'nin Nitelikleri. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 139-164.
- Zhussipbek, G. (2009). Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın Tanımı ve Düşünsel Arka Planı, *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*, 5(19).
- Zima, A. (2021). Rethinking the Link Between NATO and the EU, <https://icds.ee/en/rethinking-the-link-between-nato-and-the-eu/>, (Erişim tarihi: 22.025.2023).
- Zorlu, F. (2021). Poland to buy 24 Bayraktar TB2 drones from Turkey. Anadolu Agency. AA, <https://www.aa.com.tr/en/europe/poland-to-buy-24-bayraktar-tb2-drones-fromturkey/2251101>, (Erişim tarihi: 18.10.2022).